

A VILÁGOT ISTEN TEREMTETTE!

TEXTUS: 1MÓZ 1,1; JN 1,3

A keresztyénséget manapság sokan idejétmúlt dolognak tartják. Különösen a Bibliánk első tizenegy fejezete, az úgynevezett „őstörténetek” miatt ér sok támadás bennünket. Azt állítják, hogy ezek nem hozhatók összhangba a tudományos kutatások eredményeivel. Ezért a keresztyének meghasadt lelkű emberek.

Nekünk nem az a dolgunk, hogy a más meggyőződésűekkel vitába szálljunk. De ha megkérdéznék bennünket hitünk sarkalatos kérdései felől, tudnunk kell a helyes választ. Ezért az evangelizáló, a hitmélyítő és a lelkigondozó igehirdetések mellett tartani kell néha tanító jellegű igehirdetéseket is, amelyek az ilyen kérdésekben eligazítást adnak. Lehet, hogy ezeknek az igehirdetéseknél kissé szokatlan lesz a hangvétele, de tudom, hogy ez egy igényes gyülekezet, amely hozzá van szokva, hogy a szószékén már évtizedek óta a keresztyén hit és élet kérdésében iránymutató igehirdetések hangzanak.

Engedjétek meg tehát, hogy ma, felolvasott alapigénk, a Biblia első verse alapján arról tegyek bizonyosságot előttem, hogy *a világot Isten teremtette*. Felvetődő kérdéseink három csokorba foghatók össze: *A hit és a tudomány ellentéte (I)*; másodszor szólnunk a teremtés *vagy evolúció (II)* kérdésköréről; és végül a *kezdet és a vég kérdéséről (III)*.

I. Hit és tudomány viszonya

1) A mai modern embernek az a legnagyobb gondja, hogy miképpen lehet összeegyeztetni a hitet és a tudományt? Vajon a tudomány tényeit elfogadó modern ember lehet-e egyszerűen hívő ember is? A Biblia még a geocentrikus, fix-firmentumos világképről beszél. A szentíró tehát abban a szemléletben élt, hogy a világmindenség középpontja a föld, és az ég úgy borul föléje, mint egy sátor. Hogyan híhet ebben a huszadik század úrkutatásban járatos embere?

Egy sereg hasonló kérdésre becsületesen válaszolnunk kell. Mert ha nem tudunk kielégítő feleletet adni, bármennyire szívünkhöz is nőtt ez a templom és az anyaszentegyház, előbb-utóbb mi is elhisszük, hogy az idő eljárt felette, és paptól, Bibliástól a történelem lomtárába való! Hiszen egyikünk sem akar olyan szálnak tévedésbe esni, mint a középkori egyház, amely a tradíció betűihez való ragaszkodása miatt Galileit inkvizíció elé állította, Giordano Bruno alatt pedig meggyújtotta a máglyát.

Vannak, akik a hitnek és a tudománynak ezt a feszültségét úgy akarják elintézni, hogy ezekről a kérdésekről a hívő embernek sem beszélnie, sem gondolkodnia nem szabad. Ezeket a hittételeket egyszerűen el kell hinni. Hiszen éppen azért „hiszünk,” hogy azt is igaznak tudjuk elfogadni, amit az eszünk már fel nem ér. Majd az örökkévalóságban megvilágosodnak előttünk azok az ellentmondások, amelyeket gyalgó értelmünk itt a földön nem tudott összeegyeztetni egymással. Aki így beszél, az nem szól bölcsen. Erre mondják az egyházon kívüli emberek, hogy „elfogult” magatartás. Mi hát a megoldás?

2) A tudományos kutatásoknak van egy általánosan elismert alaptétele, miszerint mindent a maga környezetébe és idejébe beleillesztve kell vizsgálni. Próbáljuk meg most mi is így nézni a világ teremtéséről szóló bibliai híradást. Vizsgáljuk meg, hogyan keletkezett ez a leírás?

Azzal kell kezdenünk, hogy amikor Isten a teremtésről szóló igéket adta népének, akkor ígét (!) adott, és nem természettudományt. Még szemléletesebben így mondhatnánk, amikor Isten a teremtéstörténetet elmondja, akkor lelkigondozást végez, nem fejtágitást. Ez az alapvető tanítás, ezt kell jól megértenünk. Az ige nem légtüres térben hangzott el, hanem belebeszélte abba a világba, annak a világnak a félelmeibe, tévedéseibe, babonáiba, amelyben legelőször megszólalt. Nem elvont filozófiai problémákat akart megoldani, hanem bátorítást, vigasztalást akart adni a megrémült embereknek.

Krisztus előtt a hatodik században vagyunk. A zsidó népet Babilonba deportálták. Rabszíjon elvitték velük együtt a papokat is. Babilonban az emberek abban a hitben éltek, hogy sok isten van körülöttük a magasságban. Minden csillagban egy-egy istenség lakozik. Ezek az istenek hatalmasok és kiszámíthatatlanok. Egymással háborúkat folytatnak, és ez az istenharc időnként végigsöpör a földön is, ahol emberek esnek áldozatul. Ebből a hitből az a szomorú életerzés támadt, hogy az ember tehetetlen az istenekkel szemben. Kiszolgáltatottak vagyunk a körülöttünk kavarogó szellemi erők hatásának.

Ilyen szellemi környezetben szólalt meg Istennek a teremtésről szóló igéje. Nem a fizika és a biológia felől közelíti meg a kérdést, hanem lelkigondozást végez, aminek az a lényege, hogy ember ne félj, ne reszkess a csillagoktól, a sors-erőktől! Nem igaz, hogy védtelenül és reménytelenül a kiszolgáltatottjuk vagy. A világnak Isten az ura, mert a világot ő teremtette. A nap, a hold és a csillagok mind neki engedelmessé válnak!

3) A Bibliának a teremtésről szóló bizonyágtételét tehát két és fél évezreddel ez előtt, az ókorban élt emberek számára írták. Az akkori emberek természetszerűleg másképpen éltek és másképpen gondolkodtak, mint mi. A szentíró hozzájuk alkalmazkodva írta le a teremtéstörténet eseményeit. Ez azt jelenti, hogy a Szentírásban mindig meg kell különböztetni az örök érvényű üzenetet és a korhoz kötött mondanivalót. Mindig azok értik félre a Bibliát, akik nem látják tisztán, hogy mi benne az örök érvényű üzenet és mi a korhoz kötött mondanivaló. Mennyi jogos kritikát takaríthatott volna meg a középkori egyház, hogyha nem ragaszkodott volna olyan makacsul az isteni kijelentés rangjára emelt geocentrikus – földközponturn – világképhez. Hiszen nem ennek elfogadásával áll vagy esik a keresztyén emberek Istenbe vetett hite. Különbösen is, ki tudja, hogy néhány száz év múlva nem hajtának-e végre újabb, lényeges korrekciót azon a heliocentrikus világképen, amely ma még az ember számára kielégítően használható elméletileg és gyakorlatilag egyaránt? Ezen azonban nincs mit vitázni. A Bibliában ez a nem lényeges, ez a korhoz kötött mondanivaló.

A Szentírás örökérvényű üzenetei azok, amelyekben az élet és a halál, a szenvedés és a bűn nagy kérdéseire kapunk választ. A szentírástudomány szerint nem a teremtéssel kezdődött Izrael hitélete. Igaz, hogy ez van a Biblia első lapján, de nem ez a főtema benne. Igazi témája az, hogy kicsoda Isten? Milyen gazdája Isten a világnak? Izrael népe úgy ismerte meg őt, mint szabadítót, mint a történelem urát.

Ebből a forró istenélményből született az a felismerés, hogy aki elindította és irányítja a történelmet, nyilván az teremtette a világot is.

A keresztyén hitet tehát nem a teremtés taglalásával kell kezdeni. Először az élő Istennel, az irgalmas, a szabadító Istennel kell találkozni. Először a láthatatlan világról kell valami élményt szerezni. Ahogy a Zsidókhoz írt levélben olvashatjuk: hitben járni annyit jelent, mint belepillantani a láthatatlan világba, onnan irányítást és erőket venni (11,1-3). Aki már tudja, hogy életének Isten az ura, annak nem gond többé a világ teremtése sem. Ezért írja Luther a Kis Kátéjában a világ teremtéséről: „*Hiszem, hogy Isten teremtett engem minden teremtménnyel együtt*”¹ Hiszed-e ezt?

4) Amikor a lét végső problémáira kell feleletet adni, arra, hogy honnan jöttünk és hová megyünk, akkor az ember tudománya csődöt mond. Nem igaz, hogy van egy „egységes tudomány,” amivel szemben itt van a Biblia gyermekes beszéde a teremtésről. Ahány esztendeje élek, ez alatt az idő alatt kis túlzással azt mondhatom, legalább ugyanannyi elmélet született már arra, hogyan keletkezett a világ. Az atomfizika még inkább meggyorsította az elméletgyártást. Vannak fizikusok, akik azt mondják, hogy az anyag öröktől fogva való, és vannak más fizikusok, akik ugyancsak atomfizikai ismereteikre hivatkozva azt állítják, dehogyan is örökkévaló az anyag. Annak is van kezdete és lefutása.

Nem igaz, hogy a tudomány szemben áll a Szentírással. A tudomány a másik tudománnyal áll szemben. Nekünk nem kell részt vennünk ebben a vitában. A tudományos hipotézisek legtöbbször csak arra jók, hogy az illetőnek nevet szerezzen, a pályáját egyengesse, vagy hogy néhány fanatikus ember ezeknek a hipotéziseknek a pálcájával beverje a templomablakokat. A hit és a tudomány tehát nem ellentétei egymásnak. A hitnek a hitetlenség a tudománynak a tudatlanság az ellentéte.

Azt kell világosan látni, hogy a Biblia nem tudományos szakkönyv a teremtésről. Igazság az is, hogy a háromszög belső szögeinek az összege 180 fok. A Bibliában azonban ne keressetek ilyen igazságokat. Ne várjatok tőle földrajzi vagy csillagászati felfedezéseket. Faraday, a nagy fizikus naponként olvasta a Bibliáját, de az indukált áramok törvényét nem a Szentírásból tanulta.

Újból hangsúlyozom, hogy a tudománynak sincsenek idevonatkozóan „csalhatatlan” eredményei. De nem is lehetetlen. Mert az ő megismeréseik is korlátozottak. A fizikusok például azt tanítják, hogy a fény másodpercenként háromszázezer kilométer utat tesz meg. Ez azt jelenti, hogy hét és félszer kerül meg az egyenlítőt. Ugyanez a fürge fény egyik-másik csillagról csak évezredek múlva jut el hozzánk. Ez a tény nem csak arról beszél, hogy milyen szédületes távolságok vannak a világ-mindenségben, hanem arról is, hogy egy elpusztult csillag fényét még nagyon sokáig látni lehet a földön a szétrobbanása után is. Vagyis mi még láthatunk olyan csilla-

¹ Luther Márton: *Kis Kátéja a gyülekezeti lelkészek és igehirdetők számára*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest, 1929. (A Hiszekegy, Ilyetén egyszerűséggel tanítsa reá a családfe háza népét, Első hitágazat – A teremtésről.) 51. k. A teljes megfogalmazás ekként szól: „*Hiszem, hogy Isten teremtett engem minden teremtménnyel együtt. Nekem testet, lelket, szemet, fület és minden tagot, értelmet és minden érzéket adott és ezeket most is fenntartja. Ezen kívül ruhát, lábbelít, ételt, italt, házat, udvart, feleséget, gyermekeket, szántóföldet, barmot és mindenféle jót ad. A test és élet minden szükségletével és táplálékával naponként bőven ellát. Minden veszedelem ellen megoltalmaz és minden gonosztól megvéd és megőriz. És mindezt csupán atyai, isteni jóvoltából és irgalmasságából cselekszi, anélkül, hogy arra érdemes, vagy méltó volnék. Mindezt én neki hálával és dicsérrel, szolgálatlaltal és engedelmességgel tartozom. Ez bizonynal igaz!*”

gokat, amelyek már réges-régen nem léteznek, és fordítva: még nem látunk olyan csillagokat, amelyek már megvannak ugyan sok ezer éve a világmindenségben, csak a fényük nem ért még el mihozzánk. A valóságos világ tehát egészen más, mint amilyennek mi látjuk, illetve amilyennek egy-egy korszak tudósai állítják. Mert a természettudományos módszer megismerései is korlátozottak.

5) Amikor a hívő ember arról beszél, hogy a világot Isten teremtette, ezzel nem elentudományt akar felállítani, hanem csak arról tesz bizonyosságot, hogy a mai embert is lelkigondozza Isten. A XX. század emberét kétféle szellemiség öleli körül. Az új pogányság és a nihilizmus, a „semmi” hitvallása. A század elején előállt Freud, és azt mondta, a szexualitás a minden. Aztán jött Hitler, és azt tanította, a vér, a faj, az a minden. Ezeket körülfonta még a mammon-isten. Mindenki erre a három dologra esküdt. Később aztán annak is tanúi lehettünk, hogyan dőltek le ezek a bálványok. De ahogy ezek mind porba hullottak, úgy lett egyre erősebb a nihilizmus. Ha nem a szexualitás, a vér, a faj, a pénz az isten, akkor semmi! Akkor nincs értelme semminek. Elindult az emberiség a nihilizmus, a „semmi” hitvallása felé. Rengeteg köröttünk az ilyen, mindenből kiábrándult ember, a nihilista. Lelkivilágunkba úgy mar bele a semmi, mint a markológépek a hegyek oldalába. Olyan megingathatatatlannak vélt igazságainkba, mint a magyarság, a kálvinizmus, Isten, az erkölcs, a család. Szóval, amik tegnap még nagy dolgok voltak, azokba belemar a semmi, és széthordja, elporlasztja őket. Még beszélünk róluk, de kiderül, hogy a szavak mögött már nincsen semmi.

Ma ebbe a szituációba szól bele Isten a teremtés igéivel, és végzi a lelkigondozást. Valahogy így: Nézd, az új pogányság istenei már ledőltek. Azokról nincs mit vitázni. De nem igaz a „semmi” vallása sem! Nem igaz, hogy nincs Isten, nincs erkölcs és becsület, és nincs értelme az életnek. Igenis van gazdája ennek a világnak, és van értelme az életednek. Meggyőződésem szerint ma a nihilizmussal birkózik a teremtés igéje. A nihilizmus áldozatait akarja felvilágosítani és nem a fizikusokat!

Senki sem haragudhat tehát a hívő emberekre, amikor azt mondjuk, ha a tudományos kutatások eredményei ellentétbe kerülnek a Szentírás örök mondanivalójával, akkor én nem a tudományos kutatások sima jegére megyek, hanem a bibliai kijelentéshez ragaszkodom. Különösen az ilyen döntő kérdésekben, mint a világ teremtése. Ahol a tudós legfeljebb csak párolgó lombikokat lát, de a hívő ember látja a láthatatlant is, a teremtett világ mögött a teremtő Isten arcát!

II. Teremtés vagy evolúció?

Második kérdésünk az élet keletkezését kutatja: teremtés vagy evolúció?

1) Az élet keletkezéséről az embereknek már az ókorban is voltak elképzeléseik. Kétezer ötszáz évvel ezelőtt a görög filozófusok közül a mechanikus materializmus hívei azt tanították, hogy az élettelen anyag bizonyos feltételek mellett magától alakul át élővé. Ez volt az autogenezis, az önnemzés elmélete. Arisztotelész, az ókor egyik legnagyobb filozófusa dolgozta ki részletesen azt a tételt, hogy az egyszerűbb lények önmaguktól keletkeznek. Ebben hitt aztán az egész középkor. Az önnemzés ítéletét Louis Pasteur, a nagy francia tudós mondta ki 1862-ben, amikor leírja az egyik kísérletét: *„Elővettem egy csöpp vizet a teremtés műhelyéből és megtöltöttem mindazzal az*

anyaggal, amely az alsóbbrendű élőlények életéhez szükséges. Most várok és lesem, hogy kezdje el újra a teremtés szép látványát. De már évek óta, ahogy elkezdtem kísérleteimet, a vízcepp néma és mozdulatlan. Néma, mert csak azt a dolgot nem tettem bele, amit ember nem tud megteremteni: a levegőben is úszkáló életcsirákat, az életet.”

Az ember tragédiájában a tudós szintén azon fáradozik, hogyan lehet megtalálni az élet titkát? Adám megpróbálja lebeszélni, mire a tudós lázasan mondja:

*„Egy szikra kell csak és életre jól!
De ezt a szikrát, ezt honnan veszed?” (Tizenkettedik szín)*

Hiába írta le már a XVI. század közepén egy Paracelsus nevű orvos a homunculus, az „emberke” készítésének a pontos receptjét, és hiába jelentette be 1964-ben a milánói egyetem egyik professzora, hogy a laboratóriumában 14 napig életben tartottak egy kezdődő emberi életet, az igazság mégis az, hogy a tervszerűen kísérletező tudomány a maga lombikjaiban mind a mai napig sem embert, sem egyéb élőlényt nem tudott előállítani. Mert az élet titka – az Isten titka!

2) Az élet keletkezésére ma is van egy divatos, tudományos felvetés: a fejlődés, az evolúció. Az evolúció, vagy ahogy kezdetben nevezték, a darwinizmus legsebezhetőbb pontja az, hogy nem találta meg azokat az átmeneti lényeket, amelyek összekötnék a szervetlen világot a szervessel, a növényvilágot az állatvilággal, valamint az állatvilágot az emberrel.

Isten igéje ebben a kérdésben is megnyugtatóan eligazít bennünket. A magyar Bibliában a világ teremtéséről szóló szakaszban tizenhatszor fordul elő ez a szó, hogy „teremtette.” Az eredeti héber szövegben itt azonban két különböző szó változik. Érdeemes megjegyezni őket: a *bárá*’ és az *ásáb*. A két szó között lényeges a különbség. Az *ásáb* a meglévő anyagból való készítést, a kiformalást jelenti. A másik szót, a *bárá*’-t azonban sehol sem használja a Szentírás emberi munka megjelölésére. Sohasem fordul elő mellette anyag, amiből teremtettek volna valamit. A cipész bőrből, a fazekas agyagból készíti a munkáját. Isten teremtése alapvetően különbözik ezektől, mert valami olyan elképzelhetetlen munkálkodás, aminek nincsen szüksége anyagra!

Összesen háromszor fordul elő ez utóbbi szó a teremtés történetében. Először itt, az első versben: „Teremtette Isten az eget és a földet...” Ez a *creatio ex nihilo*. Isten anyagtalannul, a nem lévőből teremtette a világot. Aztán ebből a megteremtett anyagból formálta ki Isten – itt persze már az *ásáb* szót használja! – a szárazföldet, a tengereket, a növényvilágot, a napot és a csillagokat. Szóval a megteremtett anyagból kifejlődik az organikus élet. A növény és az állatvilág közötti átmenetet megint Isten speciális tevékenysége hidalja át. Az állatvilág megteremtésénél megint a *bárá*’ ige olvasható. Amikor aztán az állatvilág felfejlődik a legmagasabb rendűkig, akkor megint a *bárá*’, a speciális isteni teremtés hozza létre a földön az embert. Az evolúciós elméletben mind a mai napig éppen ez a három kapcsolópont hiányzik.

3) Tegyük fel, hogy a tudomány ezen a ponton egyszer néhány lépéssel előbbre jut. Az Istenbe vetett hitünket ez sem fogja megrendíteni. Mi történik, ha valaki bebizonyítja, hogy az élet úgy van elrejtve a holtnak látszó anyagban, mint ahogy Csip-

kerózsika alszik a kastélyában? Mi, hívő emberek tudjuk a legjobban, hogy Isten benne van a világban, és az ő teremő munkája nem ért véget. Szóval a világ vonatjának *van* vezetője!

Voltaire, a franciák deista gondolkodója képzelte el úgy a világ teremtését, hogy Isten, a nagy építőmester, amikor összerakta a világot, kivonult belőle, mint ahogy az építőmester elköszön a boldog lakóktól, amikor azok átveszik a kulcsot, és elfoglalják a kész házat. Voltaire nem vette észre, hogy ezzel milyen erkölcstelenséget tanított. Mintha azt mondta volna: Emberek, nincs semmi baj! A vezető megindította ugyan a vonatot, de az első kanyarnál le is szállt. Most pedig a vonat esztelen rohanással száguld a bizonytalanságba előre.

Isten nem ezt tette! A világ teremtése nem ilyen lelkiismeretlenül történt, hanem úgy, ahogy a világ egyik legjózanabb könyve, a Heidelbergi Káté írja: „*Isten [...] a mennyet és a földet minden benne való dolgokkal egyetemben semmiből teremtette és azokat örökkévaló tanácsa és gondviselése által fenntartja és igazgatja*” (26. kérdés-felelet). Ez a mi hitünk, ez a Szentírás tanítása!

III. *A kezdet és a vég*

Végül a harmadik kérdésünk a kezdet és a vég összefüggéseire vonatkozik.

1) Sokat vitáztak már a filozófusok azon, hogy mi volt kezdetben. Mi volt a világ ősprincípiuma? A tűz vagy a víz? A mozgás vagy a csend? A Biblia azt tanítja: „*Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet.*” Tehát Isten volt a „kezdet.” Hogy mikor volt mindez? Nem tudjuk. A zsidók azt állítják, hogy Krisztus születése előtt 3760 évvel. Az angol Lightfoot² a XVII. század közepén egészen pontosan „kiszámította,” Kr. e. 4004-ben, október 23-án reggel kilenc órakor. Az igazság az, hogy a Szentírás sehol sem említi meg, hogy hány évvel ezelőtt keletkezett a világ. Csak említi a „kezdetet,” ezt az ősdátumot, amely mögé nem lehet már úgy bekukucskálni, mint a színpadon a kulisszák mögé.

Luthertől állítólag egyszer megkérdezte valaki, hogy mit csinált Isten a világ teremtése előtt? Azt felelte, az erdőben vesszőt vágott a haszontalan kérdezősködők hátára! Kezdetben Isten volt. A hívő embernek ennyi elég.

2) A világnak azonban nem csak kezdete volt, hanem vége is lesz. Indiában, a vallások klasszikus hazájában százmilliók hisznek a vég nélküli végben, a lélekvándorlásban. Szerintük a lélek a halál után új testbe költözik, hogy megtisztuljon. Az élet azonban nem ilyen körforgás. Isten, aki teremtette a világot, egy szép napon elhozza majd a világtörténelem végét is.

Bibliánk arról beszél, hogy ebben a látható világban kétféle teremtés van. Az első az, ami itt van leírva a Szentírás legelső lapján. A második az új ég és az új föld teremtése (2Pt 3,13), amikor Isten ezt a bűn által megromlott világot megújítja, és az ember arcán Isten képe helyreállítatik (Róm 8,21; Mt 19,28). A Szentírás azzal a kérdéssel kezdődik, hogy honnan jöttünk. A felelet az rá, hogy Istentől! Ezzel a kérdéssel végződik: Hová megyünk? A felelet az rá: Istenhez.

² Az igehirdetésben említett naptár Ussher-Lightfoot naptárként ismeretes, James Ussher (1581-1656) anglikán érsek és John Lightfoot (1602-1675), a cambridge-i egyetem rektora, a St Catherine's College igazgatója neve alapján.

3) Foglaljuk össze a mai Igénk tanítását ősi Apostoli Hitvallásunk summájával: „*Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében.*”

- Azt jelenti ez, hiszünk abban, hogy a világot Isten teremtette. Nem öröktől fogva volt, nem véletlenül állt elő. Van kezdete, lefutása és lesz vége.
- Amikor a Hitvallás azt mondja, hogy Isten „*mennynek és földnek teremtője,*” ez mai szavakkal azt jelenti, hogy Isten szellemi és anyagi világot teremtett. Először teremtette meg a szellemi, a „mennyei” világot, és aztán ebből a láthatatlan, mennyei világból hozta létre hatalmas szavával a látható, „földi” világot.
- Hisszük, hogy ez a mindenható Isten, aki a világot teremtette, a mi édes Atyánk. Aki nem tömlöcnek teremtette ezt a világot, hanem hajléknak, édesatyai háznak, ahol az ő közelében otthon érezzük magunkat.
- Hisszük, hogy nem vagyunk kiszolgáltatva a nagy világ-erőknek és a mindent elnyelő semminek. Mert van Gazdája a világnak, és benne van gazdája az életünknek is! Nekem ez a hitvallásom. Hiszem, hogy nektek is ez!

HOGYAN TEREMTETTE ISTEN A VILÁGOT?

LECTIO: ZSOLT 33,4-9

TEXTUS: 1MÓZ 1,2-5

Ma folytatni szeretném a világ teremtésének magyarázatát. Mielőtt belekezdének, engedjétek meg, hogy elmondjak egy történetet. Feljegyezték Augustinus egyházatyáról, hogy amikor már megtért, és tudós, nagyhatású igehirdető lett, egy szép napon, a tengerparton sétálgatott, és a gyülekezetéből való asszonyokkal találkozott. Az asszonyok lelkesen dicsérni kezdték Augustinus legutóbbi prédikációját. A püspök örült a dicséretnek, de próbát akart tenni. Örülök, hogy tetszett. – mondta. De mondjátok el, miről szólt a prédikáció? Erre nagy hallgatás támadt. Augustinus már-már dorgálni kezdte őket, amikor az egyik okos asszony rámutatott a kimosott és a napon száradó ruhákra: Nézd – mondta –, ezeket átjárta a víz, aztán a nap majd kiszárítja őket. De közben a víz kimossa belőlük a szennyet is. Így vagyunk mi is a prédikációddal. Gondolataid elszállnak, de amikor átjártak bennünket, közben megtisztult a szívünk!

Ezen megnyugodott Augustinus. Hogyha valóban így van, akkor az nem is olyan rossz. Most, hogy ezt az igehirdetést készítettem, bennem is felébredt ez a gondolat: Ugyan ki emlékszik már a múlt vasárnap elmondott prédikációra? Kinek a szívében maradtak meg azok a tudományos adatok? Jó lesz-e, ha most ismét szembenézünk egy sereg újabb problémával?

Ekkor jutott eszembe Augustinus története. Felmértem magamban, hogyha a végén nem emlékeztek egyetlen adatra sem, de ha a szívetek egy kicsit tisztult, ha kevesebb lett benne a holnaptól, a sorstól való félelem, és több lett benne az Isten iránti bizalom, akkor nem baj, hogyha a sok tudományos adat el is szállt. A teremtéstörténet első verse alapján mondott prédikációmnak legutóbb az volt a címe: A világot Isten teremtette! A felvetődött kérdéseinket három pontban foglaltam össze:

1. A hit és a tudomány ellentéte.
2. Teremtés, vagy evolúció?
3. Végül a kezdet és a vég kérdése.

Az igehirdetés lényege az volt, hogy az egész világmindenség és benne az életünk Isten kezében van. Ő teremtett mindent, az ő gondviselése tart fenn, és az egész világmindenség megy Isten terveinek a kibontakozása során a végső nagy beteljesedés felé.

Ti erre azt feleltétek: Igen, ezt eddig értjük és hisszük. De nekünk, modern embereknek van egy ennél még izgalmasabb kérdésünk is. Az, hogy miképpen teremtette Isten a világot? Ebben a vitában mit tanít a Szentírás? Beszéljessünk tehát ma a világteremtés első napjának a története alapján erről a kérdésről:

I. Hogyan teremtette Isten a világot?

Mit mondanak erre a kérdésre a tudósok? Megint kezdjük azzal, hogy miképpen tanítja a világ keletkezését a természettudomány. Én még abban a nemzedékben nőttem fel, amelyek a világ előállítására kérdéseiben Kantnak, a königsbergi bölcsnek és Laplace-nak, a csillagásznak adott igazat. Ők azt tanították, hogy a Napról, erről a szédületesen nagy égitestről forgás közben a centrifugális erő törvényszerűségei következtében kisebb-nagyobb darabok szakadtak le. Ezek egy része visszahullott a Napba, más részük a gravitáció kozmikus törvényei szerint kiegyensúlyozódva megnyugodott, és egy bizonyos pályán keringve a Nap bolygójává szegődött.

A mai tudósok már ennek az elméletnek éppen az ellenkezőjére esküsznek. Kezdetben nem volt más, csak a világegyetemben szétszórt kozmikus por. Valamikor, sok millió évvel ezelőtt ebben a kozmikus porfelhőben sűrűsödések kezdődtek, és az egész forogni kezdett nyugatról kelet felé, a mi mostani iránymegjelölésünk szerint. A sűrűlő, összesűrűsödő anyag kipirosodott, felizzott. Kezdetben ilyen kitüzesedett, forgó naprendszerek világították meg az univerzumot, a világegyetemet. A születendő világ keringésében ezek aztán egyre inkább gömbökké zsugorodtak össze, és a megszilárdult égitesteket egy csokorba kötötte a gravitáció.

Ha most már csak ezt a forgó csillagot nézzük, amelyikből a mi Földünk szilárdult ki egyszer, azt mondják a tudósok, hogy a második korszakban kialakult körötte egy láthatatlan burok, a levegőég. Felhők vették körül és állandóan forró zápor hullott rá. Amint lehullt, mindjárt gőzzé vált, és ismét felhő lett belőle.

A harmadik korszakban végre az eső annyira lehűtötte a földet, hogy a víz csurogni kezdett a sziklákon. A mélyebb részeken összegyűltek a vizek. Így lettek a ködfelhőkből tengerek. Azt mondják, 50 millió év kellett ehhez a lehüléshez. Ebben az időben olyan volt a föld, mint egy párás, homályos melegágy. A felhőkön kezdett áttörni a napsugár, és a páraülte mocsarakban megjelent az első növény. Egysejtű, kékeszöld színűek, olyanok, mint a mai algák.

Múlnak az évmilliók, és jönnek az állatok. Egysejtű gyökérlábúak, korallok, ősrákok, csigák és pókok. Ki tudja hány évmillió telt el addig, amíg megjelent a 30 méternyi hosszú óriás a Földön, a gigantosaurus és az első ragadozó, a tyrannosaurus. Újabb évmilliók után érkeztek meg az aprótestű lovak, a majmok és az ember. Így tanítja a természettudomány.

II. Mit tanít a Szentírás?

A Bibliát olvasó emberek rendszerint azzal a várakozással lapozzák fel a Mózes első könyvét, hogy abból minden igazságot megtudhatnak Isten teremtő munkájáról. Ám akkor a modern embert az a meglepetés éri, hogy Istennek az a kijelentése, amivel a természet képeskönyvében találkozunk – aminek az adatait a geológia meg a paleontológia, a Föld keletkezésével foglalkozó tudományok gyűjtögették egybe –, mintha nem lennének összhangban Mózes könyve elbeszélésével. Az igazság az, hogy Istennek kétféle kijelentése van. Az egyiket a teremtett világ színes képeskönyvének a lapjaira írta. Ennek az adataival a tudományos kutatások révén ismerkedhetünk meg. Ez a kijelentés azonban éppen olyan hiteles, mint ama írás, melyet Isten keze írt Babilonban, Belszár lakomáján a terem falára (Dán 5,5), meg itt, a Szentírás lapjaira. A kettő azért nem fed egymást, mert az egyik a fizikai valóságok, a másik a szellemi valóságok nyelvén beszél. A Biblia elbeszélése nem természettudományos leírás. Nem egy szemfüles rádióriporter helyszíni közvetítése a világ teremtéséről, hanem az Anyaszentegyház hitvallása a világteremtő Istenről. Nem a világ teremtésének kulisszatitkait mondja el, hanem mint egy ünnepi himnusz, a világ Teremtőjének a dicsőségét zengi.

Mielőtt továbbmegyünk, próbáljuk meg ezt pontosítani. Ugye ismeritek ezt a szót, hogy „kozmosz?” Az űrutazásokból mindenki tudja, hogy ez a görög eredetű szó azt jelenti: világmindenség, kész, berendezett világ. Nos, két és fél, három évezreddel ezelőtt, a Biblia egyes iratainak keletkezése idején a hébereknek erre még szavuk sem volt. Amikor a Szentírás azt mondja, hogy „*teremtette Isten az eget és a földet,*” ezzel írja körül a világmindenséget. De a hébereknél az „ég” kifejezés sem a mai értelmében volt használatos (5Móz 10, 14). Az „ég” a láthatatlan világot jelenti, a mennyországot, a boldogok honát, tehát nem az égboltozatot, amelyet később, a teremtés második napján elkülönített Isten a földtől. Amikor tehát Isten a világmindenséget a semmiből – sőt, a semmi ellenére! (*creatio contra nihilum* [FF]) – előhívta, két mérhetetlen birodalomra osztotta. Az égre, amely a láthatatlan világ, az angyalokkal és az égi lényekkel, akik szemtanúi és dicsőítői az ő munkájának, ahogy a Jób könyvében olvassuk (38,4 kk.), és a földre, amely a látható világ (2Kor 4,18).

Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. Ez tehát azt jelenti, hogy kétféle létezési forma van. Van egy „szellemi” világ, ami nem egyéb, mint Isten, az angyalok és a démonok létezési formája és van egy „anyagi” világ, amit az érzékeinkkel is felfoghatunk. A szellemi világról nem sokat tudunk, csak az anyagi világra való hatását érezzük. A menny teremtéséről és az angyalok boldog honáról aztán azért nem történik többé említés, mert ezt a könyvet, a Szentírást nem az angyalok, hanem a földi emberek számára írták. Miránk csak annyi tartozik, hogy ne felejsük el, nemcsak földet teremtett Isten számunkra, hanem mennyet is, ahol örökélet várakozik ránk. Erről mondta Jézus a búcsúbeszédeiben a tanítványainak, hogy „*az én Atyám házában sok lakóhely van. Elmegyek, hogy helyet készítsek néktek. És ha majd elmen-*

tem és helyet készítettem néktek, ismét eljövök, és magam mellé veszek titeket, hogy ahol én vagyok, ti is ott legyetek” (Jn 14,2-3). A Biblia első verse tehát a mai nyelvre lefordítva azt mondja el, hogy Isten először a kozmoszt, az univerzumot, a világmindenséget teremtette meg. A láthatatlan szellemi világ mellett a látható anyagi világot, az „anyagot,” amiből aztán lépésről lépésre szemléletesen kifejti mindazt, amit az első versben summásan, a teológia nyelvén foglalt össze.

A félreértések, az egymás meg nem értésének a legfőbb oka tehát az, hogy a Biblia népies nyelven, a korabeli emberek természettudományos ismereteihez alkalmazkodva mondja el – vélhetően egy pap megfogalmazásában [FF] – a teremtéstörténet eseményeit, hogy a legegyszerűbb ember is megérthesse. Azért van az ige hirdetés meg a szentírástudomány, hogy ebben a korhoz kötött formában megkeressük, és a mai ember számára mai nyelven előtárjuk Isten örök érvényű mondanivalóit. Ilyen korhoz kötött mondanivaló például a geocentrikus világgép. Ma már a legkisebb iskolás gyermek is tudja, hogy a Föld nem középpontja az égitesteknek, melyeket róla látni lehet, hanem a világmindenség parányi részeként a Föld is forog a Nap körül. A hétköznapi szóhasználatunkban azonban a legműveltebb emberek ma is a Nap „felkeléséről” és „lenyugvásáról” beszélnek, pedig tudjuk, hogy ez tudományos szempontból már régen túlhaladott álláspont. Igen. A Bibliánk tényleg úgy írja le a világot, hogy az olyan, mint egy lapos korong, amely fölé úgy borul az égboltozat, mint egy harang. De hát a korabeli emberek így gondolkodtak. Hiszen aki azt merete tanítani, hogy a Föld forog, az alatt még pár száz évvel ezelőtt is meggyújtották a máglyát! Az ókori ember világgépe miatt tehát nem lehet lenézni a Bibliát.

Van azonban egy másik, döntő dolog, amiben a bibliai elbeszélés többet és mást mond, mint egy tudományos leírás. A Biblia ugyanis nemcsak elmondja a teremtés történetét, hanem megfjti a teremtés értelmét is, amikor a mű mögött felragyogtatja az alkotónak az arcát. A természettudomány is felveti azokat a kérdéseket, hogy honnan lett az őanyag, amiből minden kifejlődött. Ki lódította el útjára ezt a szunnyadó világmindenséget? Hogyan alakultak ki a vonzasközpontok, amelyek közül a forgás keletkezett? Hogyan született meg a gravitáció, ami mindent összetart? Hogyan fejlődtek ki az alacsonyabb rendű élőlényekből a magasabb rendűek? Hogyan ugrotta át a teremtés a szakadékokat, ami a szervetlen és a szerves világ, a növény és az állatvilág között tátong? Nos, ezekre a kérdésekre a természettudomány ma sem tud kielégítő feleleteket adni. A Biblia minderről úgy tesz hitvallást, hogy a teremtett világ nem magától mozdult meg és emelkedett felfelé, hanem minden egyes fokozatra egy teremtő kéz emelte fel, amely a maga céljainak megfelelően teremtette, formálta és azóta is fenntartja, igazgatja a világot.

Hogyan teremtette Isten a világot? Felolvasott Igénkből négy feleletet is kapunk rá:

1. A semmiből teremtette.
2. Hat nap alatt teremtette.
3. A „legyen” szavával teremtette.
4. Jónak teremtette.

Kétségtelen, hogy az 1Móz 1,2 kk. versek nem logikus folytatásai az 1. versnek. Az egész fejezet minden további nélkül kezdődhetne a 2. verssel, és fordítva: az 1. verssel is megelégedhetnénk. Hogy értsük hát az összefüggést? Tekinthejtük úgy, hogy az 1. vers csak felirat és a továbbiak ennek a feliratnak a kifejtése. De úgy is

felfoghatjuk, hogy miután Isten az 1. vers szerint megteremtette az eget és a földet, az először egy káosz volt. A káosz teremtése azonban már önmagában is ellentmondás, ami nem egyeztethető össze a kozmosz – a rendezett világ – Istenével, és legfeljebb a sötétség fejedelmétől származhat. Így aztán az 1. és a 2. vers között egy nagy űr tátong. Megpróbálták ezt az űrt kitölteni azzal, hogy ide egy nagy drámát képzeltek, mégpedig a Sátánnak, az egykori angyalnak a bukását, és ebből keletkezett a káosz. Aztán a 3. verssel kezdődik az első teremtés helyreállítása. Ennek az úgynevezett „helyreállítási hipotézisnek” Franz Delitzsch volt az első képviselője 1861-ben megjelent könyvével.³ De ma is vannak hívei. Az ortodox írásmagyarázók szerint ennek a teozófiai kiszélesítésnek nincs semmi alapja, mivel nagyon valószínűtlen, hogy egy ilyen fontos és lényeges kérdést a sorok közé rejtettek volna, miközben más, viszonylag mellékesnek tekinthető dolgokat ugyanebben az összefüggésben terjedelmesen és kimerítően megtárgyalnak.

Maga a teremtéstörténet elkezdődik az 1. vers leírása szerint éppen a következővel, a 2. verssel, és ez a vers nem a Föld ősananyagát, kaotikus szövetét vagy nyers állapotát tárgyalja, hanem a vers mögött egy lényeg nélküli háttér áll, és a körülírhatatlan semmit akarja leírni. A német vagy magyar fordításnál éppen olyan nehézség előtt állunk, mint az eredeti szöveg kialakításánál a szerző. Mivel a semmit szavakkal nem lehet leírni. Ennek a semminek a leírására régi mitológiai formulákat és kifejezéseket használ fel. Ezért a 2. verset joggal nevezik „mitológiai kincseskamrának.”

III. *Creatio ex nihilo*

Hogyan teremtette Isten a világot? A feleletünk rá az, hogy a semmiből teremtette. Hogy Isten a világot semmiből teremtette, erről néhány szót már szoltunk az előző alkalommal. Ugye, emlékeztek rá, a „*teremtette*” szóra a héber szövegben két különböző ige olvasható. Az egyik a meglévő anyagból való kiformalást jelenti. Ahogyan a cipész a bőrből, a fazekas pedig az agyagból készíti a munkáját. Isten teremtő munkája azonban alapvetően különbözik ezektől, mert az valami olyan, számunkra elképzelhetetlen munkálkodás, aminek nincsen szüksége anyagra. Az itt használt *bára'* ige azt jelenti, hogy Isten anyagtalanul, a nem létből, magyarul a semmiből teremtette a világot. A pontosság kedvéért meg kell mondom, maga ez a kifejezés, hogy Isten a világot „semmiből” teremtette, így szó szerint nem fordul elő a Bibliában sehol sem. Csak egy későbbi apokrifus, a bibliai kánonból kimaradt könyv említi (2Makk 7,28⁴). Mindig máshogy írják körül.

Másik probléma, hogy egy pillanatra úgy tűnik, mintha visszafelé léptünk volna. Hiszen a szövegünkben azt olvassuk, hogy „*a föld pedig kietlen és pusztta volt és sötétség volt a mélység szíjén és az Isten Lelke lebegett a vizék felett*” (2). Az előző versben gondo-

³ Tulajdonképpen nem Delitzschről, hanem Keilről van szó. Kettejük nevéhez fűződik az Ószövetség könyveihez írott, mindmáig mértékadó kommentársorozat. Amire az ige hirdetésben utalás történik, tehát: Keil, Carl Friedrich: *Genesis und Exodus, Biblischer Commentar über die Bücher Mose's, Dörffling und Franke Leipzig, 1861.* című könyve 16. lapján Zieglert idézve visszautasítja azt a teozófiai spekulációt, miszerint a „*kezdetben teremtette Isten a mennyet és a földet, és a föld kietlen és pusztta volt*” gondolatsor közé szakadékot kötnek, amit gonosz lelkek vad seregével és azok hatásával töltenek be. A 2. versben megfogalmazódó mindhárom állítást a világ teremtés utáni állapotának a leírásaként értelmezi.

⁴ Az említett igevers latin szövegét idézzük, mert ebben fordul elő Bajusz professzor utalása: „*peto nate aspicias in caelum et terram et ad omnia quae in eis sunt et intellegas quia ex nihilo fecit illa Deus et hominum genus.*”

san megkülönböztettük Istent és az anyagot, tisztáztuk, hogy Isten anyagtalanul, a semmiből teremtett, ám most látszólag mégis két dologhoz érkeztünk: a formátlan, kietlen és puszta világananyag az egyik oldalon, és az Isten teremtő Lelke a másik oldalon. A materialista tudósok diadalmasan mutatnak rá erre a versre, hogy na, látjátok, a Biblia sem beszél a világ a semmiből való teremtéséről. Hanem éppúgy, mint a többi vallástörténeti dokumentum, azt mondja ez a leírás is, hogy az ősidőktől meglévő világananyagot, az ősmasszát valami építőmester formálta ki. A tudósok azt is kiderítették, hogy az a héber ige, amit itt „lebegésnek” fordítunk, eredetileg azt jelentette, hogy „költetni,” „kotlani.”⁵ Különböző népek kozmogóniájában – a régi Egyiptomtól Indián át egészen Japánig – ismeretes a „világtojáról” szóló elképzelés. A régi keleti népek azt tanították, hogy miként a tojást kiköltik és közben az a csoda megy végbe, hogy a formátlan folyadékból kinő, kifejlődik egy testtel bíró élőlény, ugyanúgy történt a világ keletkezésénél is az a csoda, midőn az alaktalan, iszapos formátlan őstömegből kialakult a tagolt világ, amint azt a darwinizmus is tanítja.

A Biblia persze nem erről beszél. Mózes könyvei írása idején az a szó valóban azt jelentette, hogy lebegni. Egy másik bibliai versben (5Móz 32,11) annak a leírására használják, ahogyan a sas lebeg a fiókáinak fészke fölött.⁶ Hogy Isten Lelke lebegett a vizek fölött, az a Biblia nyelvén azt jelenti, hogy Isten Szentlelke által van jelen, és így munkálja a világ teremtését.

Most itt újra azzal kell kezdenünk, hogy a Biblia írói csak azokkal a nyelvi és szemléltető eszközökkel élhettek, amelyek a rendelkezésükre álltak. Koruk gyermekei voltak. Különböznem érezték volna meg őket a kortársaik. A szentíró eddig elmondta, hogy Isten a világot egyedül számára lehetséges módon, minden anyag nélkül a semmiből teremtette. A szentíró most pedig megkísérli, hogy leírja azt a „semmit,” amiből Isten a világot teremtette. Érzitek, hogy ez milyen hallatlanul nehéz vállalkozás? Egyáltalán, miképpen lehet leírni a semmit? Ha valóban kifogástalanul akarunk a semmiről beszélni, akkor nem marad más, mint a hallgatás. Ha csak egyetlen szót is szólunk, az már több mint a semmi! Ám a szentíró itt is ragyogó megoldást talált.

Mikor 1873-ban kiásták Assurbanipal ninivei könyvtárát, az agyagtáblákon megtalálták a babiloniak teremtési mítoszát is. Ezt a kezdőszavairól „Enuma elišnek” nevezett ékírásos teremtéstörténetet a tudósok szerint valamikor a Krisztus előtti XXIII. században írhatták. A Kr. e. 586-ban Babilonba hurcolt zsidóság halotta, hogyan mesélik a babiloni papok és varázslók a világ keletkezését. Valamikor

⁵ A *nrúah* ^u *lobím nrubap* ^{at} *‘al-’nē hammájim* igevers értelmezésekor a magyarázók többsége (Köhler, von Rad, Galling, Ridderbos, Zimmerli, Westermann stb., szemben régebbi értelmezésekkel, pl. Gunkellel, in: Gunkel, Hermann: *Genesis*, Göttinger Handkommentar zum Alten Testament, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1977. 104.) elutasítja azt, hogy a *nrub* gyököt összefüggésbe hozhatnánk a ‘kotlani’ jelentéssel.

⁶ Az a Palesztinában itt-ott még ma is honos keselyűféle, a *fakókeselyű* (*gyps fulvus*), melyet a kontextus – 5Móz 32,11 – sasnak mond, repülni tanuló fiókáinak teljes biztonságot ad majdnem 3 méteres kifeszített szárnyzsélességével. A fészek fölött lebegő madár Isten oltalmazó szeretetének és gondviselésének a képe, miként a teremtés hajnalán az Isten Lelke is ‘lebegett,’ mintegy uralta a vizeket, az őskáoszt (1Móz 1,2), szép rendet és életet teremtve helyette. Benne rejlik ebben a képben az, hogy csemétéivel semmi baj nem történhet. Ragadozó madár nem csaphat le rá, mert először az anyjával kellene megvívnia. Halálos zuhanás sem fenyegetheti, mert hatalmas oltalmazó szárnyával felemeli fiókáit.

réges-régen semmi más nem élt, csak egy hatalmas sárkány alakú új szörny, Tiamat, az őstenger, akitől később mindenki félt és rettegett. Egy szép napon aztán Marduk, a „Napisten borja,” aki előbb Babelben helyi istenség volt, majd később Hamurabi tevékenysége révén Babilon fő istene lett, élet-halál harcban legyőzte Tiamatot, aztán a testét a kardjával kettévágta és az egyik feléből készítette az eget, a másikból a földet.

A zsidók remegve hallgatták ezt a történetet. Micsoda hatalmas istenek! A szentíró viszont mikor azt akarja leírni, hogy a földön még semmi nem volt, csak sötét, kietlen pusztaság, akkor ennek a szörnynek a nevével írja körül a semmit. (Tiamat nevében benne rezonál az a héber szó, amit igénkben „mélységnek” fordítanak. A *#bóm* [=mélység] szó emlékeztet Tiamat nevére, bár vannak, akik ezt a magyarázatot elvetik. FF) Ez a szörny a babiloni teremtő istennel, Mardukkal is szembezálló sárkány, neve a bibliai leírásban csak arra jó, hogy a semmit, a mélységet írják körül vele. Ne féljen hát Isten népe. Jahve, Izrael Istene olyan nagy király, hogy a nagy Tiamat, akit milliók imádnak, semmiség előtte.

Olyan jelenség ez az irodalomban, mint az építészetben, Kairóban a nagy iszlám mecset az „el-Azhar,” amelybe egész sor több száz évvel régebbi római oszlopot építettek be. Vagy Palmyrában a nagy Zeusz-templom, amit az arabok szétszedett római oszlopokkal bővítettek ki. A büszke római oszlopok tehát egy egész más építmény alkatrészei lettek. Ugyanez történik itt irodalmi szinten. Egy idegen világ idegen istenképeinek a töredékei úgy épülnek be lelkigondozói céllal, hogy egy nagyobbnak, az Örökkévaló Istennek a dicsőségét zengik.

IV. Hogyan teremtette Isten a világot?

Isten a világot hat nap alatt teremtette. Sok vitára adott okot a teremtéstörténettel kapcsolatban, a Bibliában az a tanítás is, hogy Isten a világot hat nap alatt teremtette. A bibliatudósok két csoportra oszlanak. Az egyik tábor azt állítja, hogy itt valóban 24 órás időszakokról van szó. Mások szerint viszont korszakokról. A legtöbb ember azonban mindent összekever. A múlt hónapban – 1994 szeptemberében – jártam Izraelben, a Szentföldön. Amikor a Genezáreti-tótól a Jordán-völgyén át mentünk déli irányba, a Holt-tenger felé, izraeli idegenvezetőnk, egy fiatal egyetemi adjunktus nagy lelkesen magyarázni kezdte, hogy ez a nagy transzkontinentális árok a világ legmélyebb besüllyedése, amely a Holt-tenger vidékén már 400-800 méterrel van a tenger szintje alatt. Ez a képződmény évmilliókkal ezelőtt keletkezett. Itt megszakítottam az előadást. Három nappal voltunk Rós Hasána, az izraeli újév napja után. Ekkor kezdődött az 5755. esztendő, amit a zsidók a világ teremtésétől számítanak. Hogy mondhatod, hogy ez a geológiai árok évmilliókkal ezelőtt keletkezett, mikor a te vallásod azt tanítja, hogy a világ 5755 évvel ezelőtt keletkezett? – kérdeztem Mottit, az idegenvezetőt. Elpirult. Tudod – mondta –, azt nem úgy kell érteni. Az a hat nap korszakokat jelent. Igen, vannak tudósok, akik a kövületekre és a geológiai adatokra támaszkodva azt állítják, hogy földünk sok millió éves, és a bibliai teremtéstörténet hat napjáról azt állítják, hogy az nem hatszor 24 óra volt, hanem hat hosszú korszak. Ez a hat korszak pontosan megfelel annak a sorrendnek, ahogy az evolúció tanítja a világ fejlődését. Nincs tehát semmi ellentét a Biblia és a természettudomány állítása között. Szóval a Bibliának azt a tanítását, hogy Isten a világot hat nap alatt teremtette, hat mozzanatában kell érteni. Hat egymástól

jól megkülönböztető geológiai korszak alatt. Hiszen aki elfogulatlanul olvassa a Szentírást, el kell ismernie, hogy a teremtéstörténet bibliai leírásában ez a hat óriási lépés tartalmilag minden ponton megegyezik a természettudomány legmodernebb kutatásai eredményeivel is. A materializmus tanítása szerint is először a szeretlen anyagok keletkeztek. A víz, a föld, az ásványok, és csak azután jöhettek a növények meg az állatok. Ezek is ebben a sorrendben, mint víziállatok, madarak, szárazföldi emlősök. Szóval pontosan abban az egymásutánban, ahogyan a Biblia is leírja.

Ezt az álláspontot sokféleképpen meg lehet támogatni. Érdeemes ellátogatni a Ruhr-vidék, a Saar-vidék, Anglia vagy Kína feketekőszén bányáiba, ahol kőbe ágyazódva megláthatók az őskori növények lenyomatai. A tudósok megfigyelték, hogy a növényi eredetű kőszén között sehol egyetlen állati eredetű csontocska nem található. Bizonyítékul annak, amit a Biblia is tanít, hogy akkor még állatok nem teremtettek. A természet képeskönyvében a hat napról tehát ugyanazt olvashatjuk, mint a Szentírásban. Aztán gondoljunk arra, hogy 24 órás időszakról azért sem lehet szó, mert az első három napban ezt mérni sem tudták, hiszen a Napot Isten csak a negyedik napon teremtette. Végül a Biblia azt is elmondja, hogy Isten a hetedik napon megpihent. De ez se lehetett 24 óra. Az a héber szó (*jóm*), amit a Bibliánk „napnak” fordít, másutt is jelent 24 óránál nagyobb időszakot. A 90. zsoltár 4. verséből például tudjuk, hogy Isten előtt ezer esztendő annyi, mint egy őrültásványi idő éjjel. Ugyanígy beszél Péter második levele is (3,8). Vagyis Istennek egy teremtési napja a mi időszámításunk szerint évmilliókból álló korszakokat is jelenthet. Az eredeti szöveg héber szava mind a kettőt jelenti.

A másik tábor persze az ellenkezőjét állítja. Itt igenis 24 órákról van szó! Szerintük a teremtéstörténetnek nincs szüksége arra, hogy összhangba hozzuk a természettudománnyal, és a természettudománynak sincs szüksége arra, hogy egyeztessük a Bibliával. Szerintük a geológia meg a kővületek egyáltalán nem bizonyítják, hogy a föld évmilliók alatt keletkezett. Szerintük Isten mindent teljesen késznek teremtett, és nem úgy, hogy évmilliók alatt fejlődött ki valamivé. Ádámot és Évát kész felnőtt embereknek teremtette. A kánai menyegzőn is Jézus egy pillanat alatt a kész borral ajándékozta meg a háziakat. A bor nem egy hét alatt forrott ki a mustból a vendégeskedés folyamán. Ez megmagyarázná azt is, hogy persze a világ évmilliókkal ezelőtt keletkezett, és nem az utóbbi 10-20 ezer év alatt, s azok a kővületek egy özvívíznek a maradványai.

Az Ószövetségben egyébként a „nap” (*jóm*) szó több mint 700-szor fordul elő, és mint itt is, a hat napnál 24 órás napot jelent. Például Mózes 40 napig volt fent a Sínai-hegyen és Jónás három napig volt a hal gyomrában. Hogy mennyire napról van szó, azt az is igazolja, hogy lett este és lett reggel, ahogy a nappalok és az éjszakák következnek. Isten a Tízparancsolatban is ezt mondja: „Mert hat nap alatt alkotta az Úr az eget és a földet és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megpihent” (2Móz 20,11). Ez nem azt jelenti, hogy Isten ma is pihen (Zsolt 121,3-4). A hetedik nap nem folytatódik azóta is, hanem csak azt jelenti, hogy Isten akkor abbahagyta, befejezte a teremtést.

Azt hiszem, ebből láthatjuk is, hogy milyen nehéz ezekben a kérdésekben eligazodni. Persze van egy megoldás. Emlékezzetek, mit mondtam legutóbb. Hogy Isten itt nem fejtágítást végez, hanem lelkigondozást. Izrael egyik nagy kincse volt a szombatnap. A babiloni fogságban, ahol Izrael népe a sok pogány istennel találko-

zott, egy számunkra ismeretlen szentíró, egy pap (A szóhasználata, gondolkodás-módja elárulja. *FF*), a hétnek, mint egy sabbat-periodusnak a keretében ábrázolja Isten teremtő munkáját és leírja, hogy miután a hat „munkanap” alatt kiformalódott a kozmosz, a jónak szánt, rendezett világ, következhetett Isten nyugodalma. Tehát ti is tartásotok meg a szombatot, Isten nyugodalom napját.

V. *A beszélő Isten*

Hogyan teremtette Isten a világot? Isten a világot „legyen” szavával teremtette. Ha valaki még azt hinné, a világ úgy keletkezett, hogy az „őstermészet” a meglévő anyagból szülte vagy nemzette, a 3. vers eloszlat minden félreértést. Tehát nem arról van szó, hogy valaki a már meglévő anyagon tesz-vesz, hanem amit Isten kimondott, az megtett. Isten szava – az ige – olyan beszéd, amely egyúttal cselekvés is. Ezért mondja a kapernaumi százados Jézusnak a következőket: „*Nem vagyok méltó, hogy a hajlékomba jöjj. Csak szólj egy szót, és meggyógyul az én szolgálóm*” (Mt 8,8). Isten igéje ilyen cselekvő szó. Már Ezsaiás beszélt arról, hogy az Isten beszéde nem tér vissza hozzá üresen, hanem megcselekszi a maga dolgát (Ézs 55,8-11). Hogy Isten igéje nem tér nem tér vissza üresen, arról bizonyára ebből a gyülekezetből is sokan tudnánk bizonyosságot tenni. Isten igéje ma a Bibliából és az ige hirdetéséből szól hozzánk. Emlékezz rá, amikor megítélte a bűneidet, leleplezte az életedet, ám bűnbocsánatot is tudott adni, új életedet is tudta munkálni, letörölte a könnyeidet, elfeledtette a bánatodat, és meghallgatta az imádságaidat. Hiszen az Isten igéje legteljesebben Jézus szájából hangzott el.

Azt mondtuk korábban, hogy Isten a világot is egyetlen szavával teremtette. Igen ám, de ha elének teszik a különböző vallások szent könyveit, kiderül, hogy más népeknél is találunk ilyet, hogy a kimondott szó csodát művelt. Mivel mások is ismerték a „varázsigéket.” A babiloni teremtéseposz, az Enuma eliš például Marduknak, a teremtő istennek a hatalmát éppen azzal bizonyítja, hogy amikor egy ruhát tettek eléje, a pusztá szavával eltüntette. A következő szavával aztán ismét elővarázsolta.⁷

Az ateista tudósok éppen ezen a ponton szoktak rámutatni, hogy itt nem pont olyan teremtő Istenről van szó, mint a Bibliában? Persze éppen ebből az összehasonlításból derül ki, hogy nem. Marduk csak egy bűvészműtávirányítót produkált, aminek semmi értelme nem volt. Isten azonban nem „csak úgy” beszélt. Az ő igéjének célja és értelme volt. Egy olyan tervet kezdett el, ami aztán Jézus Krisztusban érte el a beteljesedését.

A bibliai szentíró itt azt akarja elmondani, hogy amikor Isten a „szavával” teremtett mindent, nem kellett megküzdenie az őskáosszal, mint valami vele szemben álló hatalommal, mint Babilóniában Marduknak. Nem kellett a kezével „formálni” – mint más népeknél –, hanem fölötte maradt, csak „szólt és megtett, parancsolt és előállott” – ahogyan a zsoltáríró mondja (33,9).

VI. *A világosság*

Amikor Isten azt mondta a teremtés hajnalán, hogy „legyen világosság,” ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy Isten elválasztotta a világosságot a sötétségtől. A szomszédos Perzsiában Zarathusztra próféta azt tanította, hogy a világban két hatalom

⁷ Enuma eliš IV. Tábla

működik: a világosság, a jóság hatalma és a sötétség, a gonosz hatalma. Az iszlám tanítása szerint a boldogság és a szerencsétlenség kiegyensúlyozva vannak Isten kezében.⁸ Hűvösen és közömbösen osztja mind a két sorsot. Hiszen mind a mennynek, mind a pokolnak meg kell telnie Isten akarata szerint. A Biblia tanítása szerint nincsen ilyen dualizmus. A világosság és a sötétség nem egyenrangúak. Amikor Isten elválasztotta a világosságot a sötétségtől, ezzel tulajdonképpen egy értékítéletet mondott ki. Azt, hogy a világosság minden isteni dolog és történet jelképe. Az a birodalom, ahol Isten uralkodik, világossággal teljes, és az embertől is világosságot kíván az élet minden területén. Ugyanakkor a sötétség minden Istennel ellenkező dolog jellemzője.

János levelei, de már egy jó évszázaddal korábban a qumráni közösség iratai is arról beszélnek, hogy a lélek világában is vannak „világosság fiai” és „sötétség fiai.”⁹ Mindazok, akik befogadták Jézus Krisztust – a Világ Világosságát –, a világosság fiai. Ugyanakkor azok, akik nem ismerték fel, vagy nem akarják elhinni, hogy Jézus Krisztus golgotai halálért Isten megbocsátotta a bűneinket, még akkor is, ha a fejükben több tudás van, mint Einsteinében, a sötétség fiai. Ha ebben az állapotban fognak meghalni, örök éjszaka veszi majd őket körül. Ezért kell időben tisztázni, hogy ki, hova tartozik. A sötétség vagy a világosság fiai közé? Amikor Isten azt mondja, „legyen világosság,” ez egyúttal parancs a hívő ember számára. Azt jelenti, fogd fel a fényt és add tovább! Ne mondjátok, hogy nem minden lélek alkalmas arra, hogy tovább adja a mennyei világosságot.

A gyémántról azt mondják, hogy ha sokáig volt a tűző napon, a sötétben világitani tud. Az a keresztyén ember, aki Isten közelében él, aki Isten ígéjére figyel, hogy minél több világosság gyűljön össze benne, lámpás lesz, gyertya vagy szövetnek a világ számára.

[...] ¹⁰

⁸ 7,168. kk.; 20,118. kk.; 28,82 kk.

⁹ A „Világosság Fiai” kifejezést ld. Háborús Szabályzat (1QM) col. I. 7. kk; „Sötétség Fiai” u. u. col. II. 6. kk. in: Fröhlich Ida: *A qumráni szövegek magyarul*, 2. javított és bővített kiadás, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Szent István Társulat Piliscsaba-Budapest, 2000. 168. kk.

¹⁰ Az ígéhirdetés legvége hiányzik. Azoknak azonban, akik a textussal foglalkozni kívánnak, az itt közölt, egy-két mondat híján teljes prédikáció így is jó impulzusokat adhat.

A TEREMTÉS MÁSODIK, HARMADIK, NEGYEDIK NAPJA

TEXTUS: 1MÓZ 1,6-19

I. A második nap története

Megint a világgéppel kell kezdenünk. A héberek úgy hitték, hogy a föld egy lapos tányér és víz veszi körül. Ezen nyugszik óriási oszlopokon (Jób 26,11; Ám 9,6) a szilárd égboltozat, amelyet az ókori emberek hatalmas gömb alakú szilárd haragnak képzeltek el (Zsolt 19,2; Jób 37,18). A görög mondákban a Földet Atlas tartja a vállán. Ne mosolyogjuk meg őket, hiszen aki egy tiszta napon a nyílt ég alatt ma is megáll, nem könnyen szabadul meg attól a benyomástól, hogy egy hatalmas mennyezet boltozódik a feje fölött. Aki pedig egy esős napon megy ki, ismét az a benyomása, hogy a magasságban a vizek kimérhetetlen tengere terjeszkedik. Nagyon is érthető, hogy a régi keleti ember hatalmas égi óceánról beszél, amelyet azonban egy óriási szilárd boltozat tart távol a földtől. Erről a csodálatos, a földet a vízözöntől megmentő mű teremtéséről van itt szó.

Amikor Isten szétválasztotta az ósvizeket – így képzeltek az ókori emberek –, egy szilárd határvonalat kovácsolt közéjük. A héber főnév (*râqîa'*) igei gyöke pontosan azt jelenti, mint valamit vékony lemezzé keményre kikalapálni¹¹ (Ezért a Vulgata latin „*firmamentum*” szava a legtalálóbbs fordítás.). Mert a teremtő Isten az Úr, ezért a nevét is meghatározza. Ez a mennyezet az ég. Olyan, mint egy olvasztott tükör. Felette van az „égi óceán.” Ebből jön az eső, ha megnyitják az eget csatornáit (1Móz 7,11; Zsolt 148,4; 104,13). Még följebb, ahová az ember szeme már nem lát, ott trónol Jahve, a világ ura (Zsolt 104,3; Ám 9,6). Tehát, amikor az égről beszélünk, nem Isten és az angyalok lakóhelyére gondolunk, mint az első versben, hanem az éterre, a földet körülvevő levegőburokra, az atmoszférára, szóval a helyi értelemben vett égre gondolunk. Az égre, amelyre Kopernikus ellenére ma is, holnap is ugyanúgy le- és felmegy a Nap. Mi, modern emberek ma már mosolygunk ezen a gyerekes világgépen. Hiszen mi már ismerjük a Föld és a felhők mozgásának a törvényeit, amelyekről a bibliai emberek még semmit sem tudtak. De a leírásnak van egy örök mondanivalója is. Az, hogy az égbolt rendjét Isten ígéje határozza meg! Ha Isten nem szólt volna, mindez nem lenne. Ha Isten visszavonná a szavát, mindez visszasüllyedne a kaotikus semmibe. Tudod-e te, aki olyan magabiztosan élsz az ég alatt, hogy az egész világot Isten tartja fenn, és kiszolgáltatót vagy egészen az ő kezének és jó tetszésének? Ez a második nap tanítása.

„És mondta Isten: »Gyűljenek egybe az ég alatt való vizek egy helyre, hogy lássék meg a száraz.« És így lett. És nevezte Isten a szárazat földnek, az egybegyűlt vizeket tengernek nevezte. És látta Isten, hogy jó” (9-10).

¹¹ A mondat pontosítása tőlem, FF; ld. Botterweck, G. Johannes & Ringgren, Helmer: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Band VII., Verlag W. Kohlhammer Stuttgart, Berlin, Köln, 1993. 669. kk.

Lássuk, hogyan értelmezhető a harmadik nap története.

II. *A harmadik nap története*

1) A harmadik nap kerete két nagy művet foglal magában.

- a) a szárazföld és a tenger különválasztását,
- b) továbbá a növényvilág, a vegetáció megteremtését.

Ugyanilyen kettős munkát találunk az ötödik és a hatodik nap részletezésénél is. Vagyis a hat napra kilenc döntő esemény jut. Felmerül a kérdés, hogy vajon nem volt-e a teremtési híradásnak egy régebbi formája, amelyet ezután hat napra sűrítettek? Erre nem tudunk feleletet adni. A harmadik nap elején tehát először a második napon megkezdett munka fejeződik be. A két legfontosabb elem, a föld és az a víz elválasztódnak egymástól, és a maguk helyén rendeződnek, hogy megkezdődhessen az organikus élet legelső fokának, a növényvilágnak a vegetációja. Hogy az elválasztódás miként megy végbe, arról itt nincsen szó. Földrengésekkel, vulkánkitörésekkel vagy valami egyéb módon? Ezt a természetbúvároknak kell kideríteniük. Szövegünk csak annyit mond, Isten a vizek birodalmának határait még szorosabbra vonta, és a vízzel keveredett föld kaotikus őállapotából kiemelkedik a lakható szárazföld. Valahogy úgy, mint ahogy tavasszal a vízben gazdag vidékeken kiemelkedik a vízből a termőföld. Így születnek meg a hegyek, amelyek különösen hirdetik Isten hatalmát és dicsőségét (Zsolt 148,9; És 44,23; 55,12).

A tényeket aztán Isten névadással szankcionálja, ő döntötte el, minek, mi legyen a neve. Persze mindez megint kizárólag Isten szavára történik. A szárazföld és a tenger egymástól való elválasztása törvényének egyedül Isten igéje az alapja. Ennek a képnek a háttérében az ókori ember tengertől való félelme van. Az Ószövetség sok helyén olvasunk arról, hogy az emberekben milyen titokzatos félelem élt a mérhetetlen tengerrel szemben. Ez a félelem főleg a tengerparti alföldek lakóinál érhető. Palesztina nem tartozik az ilyen alföldek közé, de ilyen a babiloni síkság, ahol a zsidó nép a teremtésről szóló bizonyágtétel leírásakor fogságban volt. A babiloni alföldek lakója a tengerben titokzatos isteni hatalmakat látott, akik zivatarokban, szökőárakban váratlanul rátörhetnek a szárazföldre is, elpusztítva mindent.

A szentíró itt most arról akar bizonyágot tenni, hogy az egyedüli Istennel szemben ezek a tengeri hatalmak tehetetlenek, mert Jahve ellentmondást nem tűrve áttörhetetlen korlátok közé szorította őket. Az Ószövetség költői részében itt-ott még találkozunk a babiloni népeknek ezzel a szorongó érzésével, de ugyanakkor megtaláljuk azt az örömet is, hogy a hívő ember a kitörni készülő tengeri hatalmakkal szemben Istenben látja a biztos védelmét. A 104. zsoltár, amely egyébként egy egyiptomi dalra emlékeztet, így énekel a világ a Teremtőjéről: „Ő fundálta a földet az ő oszlopain, nem mozdul az meg soha örökké. Vízáradattal, mint egy ruhával borítottad be azt, a hegyek felett is vizek állottak. Egy kiáltásodtól eloszlottak és mennydörgésednek szavától szétradtak. Hegyek emelkedtek fel és völgyek szálltak alá arra a helyre, amelyet fundáltál nekik. Határt vetettél, amelyet át nem bágnak, nem térnek vissza a földnek elborítására” (Zsolt 104,5-9). Maga Isten azt mondja egy prófétai igében: „Nem félték-e engem? Ezt mondja az Úr. Az én orcám előtt nem remegtek-e? Hiszen én rendeltem a fönnyt a tenger határainak örök korlátul, amelyet át nem bághat, és ha megrázkódtatják is hajjait, de nem bírnak vele, és ha megbáborodnak, sem bágnak át rajta” (Jer 5,22). A felgerjedt Jóbnak így teszi fel Isten a kérdést: „És kicsoda zárta el ajtókkal a tengert, amikor előtűnt, az anyaméhből kijött. Mikor rubáztatává a felhőt tettem, takarójául pedig a sűrű homályt? Mikor reávoztam törvénye-

met, zárát és ajtókat vetettem eléje és azt mondtam: Eddig jöjj és ne tovább. Ez ellene áll kevély habjainak” (Jób 38,8-11). E versek fényében értjük meg a teremtéstörténet képeit. A tengeri hatalmak okozta kellemetlen érzés elmúlt. Isten szuverén Úr, akinek az orkája előtt minden más hatalom semmivé válik.

Nem azért írja ezt a szentíró, mintha ellenkezőleg is történhetett volna, hanem hogy emlékeztesse az embert az Isten hatalmára. Neki elég szólni, és minden úgy történik, itt lent és a magasságban egyaránt. A dühöngő tengerről csak ennyit akar elmondani, hogy Isten kegyelméből él az ember. A természet erőivel szemben Isten szava védi az embert! A harmadik napnak ez az egyik tanítása.

„Aztán mondta Isten: Hajtson a föld gyenge fűvet, maghozó fűvet, gyümölcsfát, amely gyümölcsöt hozzon az ő neme szerint, amelyben legyen néki magva e földön. És úgy lőn. Hajtott tehát a föld gyenge fűvet, maghozó fűvet az ő neme szerint és gyümölcstermő fát, amelynek gyümölcsében mag van az ő neme szerint. És látta Isten, hogy jó. És lőn este és lőn reggel, harmadik nap.” (11-13).

2) A harmadik nap másik nagy eseménye a növényvilág megjelenése. Élet támad az újonnan keletkezett föld felületén. A növényekben ugyan még nincs *napaš* (élet), mint az állatokban, hiszen az organikus életnek ez a legalacsonyabb foka, de azért ez is a csodák csodája. Hogy ez az élet a holt anyagból támadt, mintegy önmagától, ezt ma már egyetlen komoly tudós sem hiszi. Hiszen minden élet élőből származik. A szentíró itt természetesen a *bárá'* szót használja, hiszen a szervetlen világból az átmenetet a szerves világába Isten különleges teremtő munkája hidálja át. Szóval nőnek a növények, és bizonyára óriási növények. Hogy miként néztek ki, a lenyomatataikat a kőszénlelőhelyeken megtaláljuk. A Ruhr-vidéken meg a Saar-vidéken, Angliában és Kínában. De érdekes megfigyelni, hogy bár ilyen töménytelen mennyiségben találunk kőszén, sehol egyetlen állati csontocskát sem találunk közte, bizonyítékául annak, amit a Biblia tanít, hogy akkor még állatok nem teremtettek.

Meglepő az a tudományos osztályozás is, ahogy a szentíró a növényeket és az állatokat besorolja. A növényeket két fő fajra osztja. Maghozó fűekre és gyümölcsfákra. Ebben a definícióban tisztázza azt, hogy a két nagy növényfajta éppen abban különbözik egymástól, ahogyan a magját hozza. A fű szabadon termi a magját, a gyümölcsfáknál viszont a mag gyümölcsben van elrejtve. Mindkettő Isten parancsára kapta azt a képességet, hogy magot hozzon, amelyben a további életük biztosítva van úgy, hogy Istennek nem kell mindig belenyúlni, hogy újratermesse őket. A teremtésnél így rejtette el Isten az egész növényi világban a további élet csiréit. Azt is pontosan megállapítja, hogy mindegyik növényt a maga neme szerint teremtette Isten. Más népek teremtéstörténete tele van keveréklényekkel. Egyiptomban szárnyas bikát, Babilonban sasfejű oroszlánt imádnak, a görög mondavilág tele van haltestű nőekkel és lótestű férfiakkal, tehát nimfákkal, kentaurokkal és faunokkal. A bibliai teremtés rendjében azonban nincsen helye az ilyen keveredésnek. Ezen a ponton látszik jól, hogy papi író hagyta ránk ezt a tudósítást. A papok feladata a pontos megkülönböztetésekre való ügyelés. Ők vonták meg a határt a szent és a profán között (Hagg 2, 10 kk.). Az áldozatok esetében ők mondták meg, mi a tiszta és a tisztátalan.

A papi törvényben láthatjuk, milyen éberben őrködtek az Isten által adott teremtetési rend megtartásán. Ugyanazon mezőt nem lehetett kétféle maggal bevetni

(3Móz 19,129; 5Móz 22,9). Ugyanabban a ruhában nem lehetett kétféle fonál. Az állatfajok sem keverhetők össze, hogy ne jöjjenek fattyúk létre. Kétféle állatot még ugyanazon ekébe sem lehet befogni (5Móz 22,10). Aki pedig az ember és az állat közötti határt veti meg, ezért a természetellenességért halállal lakol (2Móz 22,19; 3Móz 18,25; 5Móz 27,21).

Bizonyos, hogy ezeknek a parancsoknak jó részét az Újszövetség feloldotta. De a parancsolat magva, az Isten által adott teremtési rend előtt való meghajlás érvényben maradt. Ahol Isten világos megkülönböztetéseket tett, azokat nem lehet összekeverni. Manapság sok nő szeretné, ha a férfi és a nő közötti különbség teljesen megszűnne a hivatás, a magatartás, sőt még az öltözködés terén is. A nők úgy rohangálnak, mint a férfiak, és viszont: gyakran látunk férfiakat nőiesen lágy öltözékben, vállig érő hajjal.

Manapság a nyelveket és a fajokat is előszeretettel keverik össze. Még a beszédben is megszűnnek a tiszta hanghatárok. Ezzel a keveredéssel persze kéz a kézben halad a jó és a rossz közötti tiszta határ elmosódása. Ebben az engedetlen levegőben hangzik a bizonyásgtétel, hogy Isten a teremtés rendjében határokat húzott. Őrizkedj a határok átlépésétől. Mert Isten mindent a maga neme szerint teremtett.

A növényvilág növekedése persze elválaszthatatlanul hozzá van kötve a talajhoz. A növényvilág, mint olyan az életét közvetlenül a földből és annak a teremtő erejéből nyeri. Belőle sarjad és bele hull vissza. Ne csodálkozzunk azon, hogy Görögországban és más vidékeken a Föld Anyáról (Magna Mater) úgy beszélnek, mint a legnagyobb istenről, minden élet adójáról. Ezzel a babonás hittel, mely azt tanítja, hogy a földben van a növekedéshez szükséges erő, szembeszáll a szentíró. Azt akarja elmondani, hogy minden hatalom az Isten parancsoló szavában van. Isten parancsából kapja a föld az erőt, hogy kihajtson. Abban a formulában, ahogyan itt a földet megszólítja, és úgy kezeli, mint egy közvetítőt Isten és a növényvilág között, érezzük, hogy megint egy régebbi, Biblia előtti kor vallásos képzetait használja a szentíró. Persze nem csak a földben rejlik termőerő, hanem a növényi magvakban is vannak ilyen erők. Ha a növény magyát nedves helyre tesszük, láthatjuk ezt a titkot, hogy új élet sarjad belőle. A szentíró megint csak a legdöntőbb dolgot szögezi le, hogy Isten királyi joggal mondja: „*Hajtson a föld...*” Szóval a növényvilág élete is Isten teremtő igéjén alapszik. Így akar megóvni bennünket a csodálatra méltó világ bálványozásától. Akármilyen ámulattal szemléljük is a föld és a növekedés titkait, aki a talaj erejét és hatalmát imádja, az a szolgát tiszteli, és elfelejtkezik a Mesterről. Arról, akinek kezéből származnak mindezek az erők. A növényvilág teremtéséről szóló bizonyásgtétel tehát újból a Mester imadására hív bennünket, aki az emberhez nem ilyen kerülő úton, a természetben keresztül akar beszélni, hanem közvetlenül, az embert megszólító igéjében.

„*És mondta Isten: »legyenek világítótestek az ég mennyezetén, hogy elválasszák a nappalt az éjszakától és legyenek jelek és meghatározói ünnepeknek, napoknak és esztendőeknek. És legyenek világítókul az ég mennyezetén, hogy világítsanak a földre.« És úgy lett. Teremtette tehát Isten a két nagy világítótestet. A nagyobbik világítótestet, hogy uralkodjék nappal, és a kisebbik világító testet, hogy uralkodjék éjjel és a csillagokat. Helyezte Isten azokat az ég mennyezetére, hogy világítsanak a földre. És hogy uralkodjanak a nappalon és az éjszakám és elválasszák a világosságot a sötétségtől. Látta Isten hogy jó. És lett este és lett reggel, negyedik nap” (14-19).*

III. *A negyedik nap története*

A negyedik nap eseménye az égitestek, a nap, a hold és a csillagok teremtése. Hogy a Napot hamarabb nem lehetett megteremteni, annak egyik okát már említettük. A héberek is azt hitték, amit a babiloniak, hogy a Nap az ég szilárd boltozatán vándorol (Zsolt 19,4-6). Az égboltozat pedig csak a második és a harmadik nap folyamán alakult ki teljesen. Napot tehát előbb nem lehetett teremteni.

Van azonban egy másik ok is. Babilonban vagyunk. A babiloni teremtési mítosz elbeszéli, hogy Marduk, a teremtő isten, miután megölte Tiamat, a káoszszárkányt, és a holttest egyik feléből megépítette az eget, mindjárt a csillagokat is elhelyezte az égen. De nem csak dísznek tette oda őket, hanem olyan hatalmak gyanánt, akik uralkodnak a világ felett. Az emberek sorsát is ezek a csillaghatalmak határozzák meg. Így alakult ki Babilonban a csillagkultusz. Az emberek a csillagokat imádták. A papi tudomány is abból állott, hogy az ég titokzatos útmutatásait fürkésztek. Nem véletlen, hogy az Úr Jézus születését jelző új csillag feltűnését is először a babiloni csillagjósok fedezték fel, akik aztán elindulnak, hogy az új királynak tiszteletet tegyenek (v. ö. Mt 2,1 kk.).

Van olyan vidék, ahol nem a csillagok, hanem a tűz, a szél és a víz ereje az élet meghatározó erői. Kínában pl. valahányszor valamilyen fontos döntésről van szó, az embernek szüksége van a geomant,¹² a feng shui hírnök segítségére, aki beavatott a szél és a víz törvényeibe. Tehát más népek képzeletében is alávett volt az ember a világegyetem hatalmainak, és lelkiismeretében hozzájuk kötődött.

Nos, Babilonban, ahol a nép most fogságban van, a csillagokat bálványozzák. A szentíró arra akarja rábírní Isten népét, hogy tagadja meg tőlük az Istennek kijáró tiszteletet (5Móz 4,19; Jer 10,2; Jób 31,26 k.). Később, a királyok idejében ismét betört ez a kultusz, és csak Jósias távolította el az Úr házának bejáratától a napistennek szentelt szekereket és lovakat (2Kir 23,11 k.). Jób könyve panaszkodik arról, hogy a Nap és a Hold milyen hatással volt az emberekre. *„Ha néztem a napvilágot, mikor fényesen ragyogott és a holdat, mikor méltósággal haladt, és az én szívem titkon elcsábult és csókot hintettem feljűük kezemmel, ez is bíró elé tartozó bűn volna, mert ámitottam volna az Istent odafent”* (Jób 31,26-28).¹³

¹² A geomantia (gör. *gē* – föld, ill. *manteia* – jóslás) a talaj fajtája, a homokszemcsék alakzata, elhelyezkedése alapján való jóvendölést jelent. Kínában összefűgg a tájformálással úgy, hogy a geomantia segítségével a gonosz erőket igyekeznek távol tartani, míg a pozitív erőket erősíteni. Feladata a természeti erők – szél, víz hatásának – vizsgálata egy adott területen, s hogy mindez az emberrel milyen viszonyban, milyen összefűggésben van. A geomantia feladata ezeknek az összhangját, a teljes harmóniáját megtalálni. A természeti erők emberrel való viszonyának megtalálása kihat az ott élők emberek életére, boldogulására. A kínai építészeti formálódására, a terek, tájak harmonikus kialakítására hosszú idő óta nagy hatással volt ez a misztikába hajló tudomány. A geomantia kínai neve a feng-shui (jelentése: szél és víz).

¹³ Az istenképek csókolása az ókori világban általánosságban elterjedt gyakorlat volt (v. ö. 1Kir 19,18; Hós 13,2), az eltávolodott istenség felé pedig csókot hintettek. Tiszteletadás jeleképpen a felkelő Nap vagy a Hold ünnepélyes köszöntése (*ör* v. ö. Hab 3,4; gör. *phaos* – viláosság) szintén elterjedt volt (Odüsszeia III. 335: *„Tűnik a fény [phaos] immár a homályba; bizony nem is illik / hosszan az oltárnál lakomázni, hanem hazatérni.”*). Az asszírban az *imádságra* használt ideogramma ugyancsak erre utal; egy szájra tett kéz (Weiser, Artur: *Das Buch Hiob*, Das Alte Testament Deutsch, Evangelische Verlagsanstalt Berlin, 1961. 215), de a Bibliában az égitestek Jahvéval nem rivalizálhatnak. Ezen a ponton – Ábrahámmal összefűggésben – a Korán is hasonlóképp tanít: *„Amikor az éjszaka beborította őt, látott egy csillagot. Azt mondta: »Ez az én Uram.« Midőn azonban lenyugodott, azt mondta: »Nem szerezte*

A csillagos ég mindig nagy hatással volt az emberekre. Kant Immanuel (1724-1804), az újkori filozófia atyja mondta: „Két dolog tölti el a lelkemet [tkp. „kedélyemet”¹⁴ FF] újabb és fokozódó csodálattal és tisztelettel, minél gyakorabban és kitartóbban gondolok rájuk: a csillagos ég fölöttem és az erkölcsi törvény bennem.” Van is azon mit csodálkozni, hogy ilyen hatalmas dolog a világ megteremtése. Milyen hatalmas ez a föld. A Jupiter 1.400-szor nagyobb a Földnél, a Nap pedig legalább egymilliószor nagyobb! Olyan, mint egy égő fém-tenger, amelyből több százezer kilométerre csapnak fel a lángok. A Szírius például az ég legfényesebb csillaga, fényerőben 144 napnak felel meg. Micsoda végtelen csillagóceán vesz körül bennünket! Ki tudja hány olyan naprendszer van, mint a mienk. Hiszen legalább kétszáz csillagképet ismerünk. Miről beszél mindez, ha nem a Teremtő nagyságáról (Ézs 40,26-34)? A Biblia írói is tudják, hogy milyen csodálatos mű ez. A leírásban csupán azért ilyen szűkszavú, mert ez kényes téma. A Nap és a Hold az Ószövetség világában terhelt nevek, mert nem csak égitesteket, hanem isteneket is jelentenek. Ez az oka annak, hogy a szentíró a Napot és a Holdat név szerint egyáltalában nem is említi, hanem csak úgy beszél róluk, mint „világító testekről.” Vagy ahogy a héber szöveget még fordíthatnánk: lámpásokról. Ezzel azt akarja mondani, hogy nem is olyan nagy urak ezek a csillagok, mint Babilonban tartják őket, hanem szolgáló hatalmak csupán, akiknek a léte Uruk parancsszavától függ. Ha Isten egyszer visszavonná a szavát, az egész csillagos ég minden pompájával és titkaival együtt köddé foszlana szét. Hogy mennyire szolgálók, az kiderül abból, hogy Isten kiosztja a feladataikat. A teremtéstörténetben először találkozunk azzal, hogy Isten a teremtményeknek munkautasításokat ad. Éppen a csillagok – az istenként tisztelt csillagok! – kapnak Istentől munkakönyvet. A napiparancsban ugyan még az uralkodás szó benne van („*hogy uralkodjék nappal [...], hogy uralkodjék éjjel*”), ám ha közelebbről megnézzük, tüstént látjuk, hogy szó sincs itt az égitestek isteneinek hatalmáról és a földre gyakorolt befolyásáról (Bír 5,20), hanem ez az uralom csak asztrológiai értelemben vehető. A hűbéresek uralma ez, amely inkább szolgálat, mint uralkodás.

1) Első feladtuk, hogy válasszák el a nappalt az éjszakától. Isten már az első napon elválasztotta a nappalt az éjszakától. Most ennek az elválasztásnak a megőrzésére delegálja a két égitestet. Az a feladatuk, hogy cselekvően részt vegyenek a világ Isten által adott rendjében. A Hold uralkodik éjjel (Zsolt 136,7-9). A mi számunkra azt jelenti ez, hogy az ember sem keverheti össze az Isten által teremtett természeti törvényeket. Nem csinálhat a nappalból éjszakát és az éjszakából nappalt.

2) Az égitestek második feladata, hogy „világítsanak a földre.” A kopernikuszi világméretű szokott ember ezen először megütközik. Nem fordították meg itt a

---

tem a lenyugvókat.« Amikor látta a Holdat feljönni, azt mondta: »Ez az én Uram.« Midőn azonban lenyugodott, azt mondta: »Ha nem vezet engem az én Uram az igaz útra, bizony, tévelygő leszek a tévelygő néppel.« Amikor látta a Napot fölkelni, azt mondta: »Ez az én Uram. Ez nagyobb.« Midőn azonban lenyugodott, azt mondta: »Bizony én ártatlan vagyok abban, hogy ti más isteneket társítotok Allah mellé» (6,76-78). Jób nem hagyta magát félrevezetni, hogy a Teremtő helyett a teremtményt – az égitesteket – tisztelte volna. A Tóra határozottan tiltja is ezt a bűnt (5Móz 17,2-7), amit bírák elé kell vinni (v. ö. Jób 31,11). A vétség súlya abban van, hogy az ilyen cselekedet Isten megtagadása lenne.

¹⁴ „Zwei Dinge erfüllen das Gemüt mit immer neuer und zunehmenden Bewunderung und Ehrfurcht, je öfter und anhaltender sich das Nachdenken damit beschäftigt: Der bestirnte Himmel über mir, und das moralische Gesetz in mir.”

rangsort? Hiszen mi már tudjuk, hogy nem a Nap a Földnek a szolgálója, hanem a Föld a Napnak a bolygója. Nem tagadjuk, az ég csillagainak a Föld alá rendelése itt a mi szövegünkben a bibliai ember egyszerűbb világgképével függ össze. De vajon nincsen-e itt valami mélyebb dolog is elrejtve? Hiszen már a babiloniak is tudták, hogy a Nap a Földnél sokkal nagyobb égitest. És az ószövetségi szentíró is bizonyára tudta ezt. Milyen csodálattal írja le a 8. zsoltár a világmindenséget! De bármilyen hatalmas égitest is a Nap, Isten a legnagyobb művét nem a Napban, hanem a Földön végzi el. Ezért kell meghajolnia és szolgálnia a kozmosznak. Végül Isten Jézus Krisztusban az ő Fiát küldte el a földre, hogy megerősítse mindazt, amit kezünk sejteni itt a teremtéstörténet hajnalán. Ezért marad meg a Bibliában az a rangsor, bármit tanít is a természettudomány.

3) Az égitestek harmadik feladata, hogy *„legyenek jelek és meghatározói ünnepeeknek, napoknak és esztendőeknek.”* Nem tudjuk biztosan, mit ért itt a szentíró „jelek” alatt. Az égitestekről többféle módon hitték, hogy jelekként szolgálnak (2Kir 20,8-11; Ézs 7,11; Jer 10,2; Jól 2,30; Mt 24,29).

a) Jelenthetik az időszakok naptár szerinti megállapítását. A Nap körülfüréséhez igazodik a naptár, a napév. Ez határozza meg az évszakokat. A nappalnak és az éjszakának a hossza és a hőmérséklete a helyzetüktől függ. Fényükkel és melegükkel tehát nem csak az életet ébresztgetik és fejlesztik a földön, hanem a napok és az esztendők beosztásával az ember „politikai” életét szabályozzák.

b) De lehetnek az időjárás (Mt 16,2) vagy a rendkívüli események jelei is (Mt 2,2; Lk 21,25; 23,44k). Isten az égi jelenségeket a közömbössé vált embervilág ébresztgetésére is felhasználhatja. Többször olvassuk a Szentírásban, hogy Isten a Nap elsötétetésével vagy szárazsággal akarja felrázni a népét. Persze ezeket a jeleket csak akkor értjük meg helyesen, ha nem babonás félelemben visznek, hanem Istenhez vezetnek.

Világgképünk a csillagászati kutatások következtében megváltozott. Nem eshetünk tehát még egyszer abba a hibába, amibe a középkori egyház, amely a józan asztronómiai kutatásoknak útját állta. Hiszen a papi tudósító (P) itt nem a világgkép részleteit akarja meghatározni, hanem csak attól akarja megóvni az embert, hogy a teremtményből Istent csináljon.

Jeremiás próféta mondja: *„A pogányok útját el ne tanuljátok és az égi jelektől ne féljétek, mert a pogányok félnek azoktól”* (Jer 10,2). Az Isten igéje el akarja oszlatni az időktől és a jelektől való félelmet, azt a babonás megköötözöttséget, amely az emberek lelkére úgy ránehezedik. Az ember sorsa nem a csillagoktól függ, nem is a 13-as számtól, vagy az úton keresztül szaladó fekete macskától, hanem az Isten akaratától és szavától. Isten az ő igéjét nem csak a csillagokhoz intézte, hanem tovább beszélt, míg az embert is megteremtette. Ma Krisztusban szól mindenkihez az Atya szeretetéről. Ez az ige a fegyver minden zavaró szellem megsemmisítésére.

Az asztrológusok egyébként rögtön csődöt mondanak, mihielyt komolyra fordul a dolog. Már Ézsaiás megmondta: *„No, álljanak elő és tartsanak meg az égnek vizsgálói. Akik a csillagokat nézik, akik megjelenítik az újholdnak napján, hogy mi jövend read. Imé, olyanok lettek, mint a polyva, tűz emészte meg őket, nem mentik meg életüket a lángtól”* (Ézs 47,13-14). *„De Istenünk beszéde mindörökre megmarad”* (Ézs 40,8).

AZ ÁLLATOK TEREMTÉSE

TEXTUS: 1MÓZ 1,20-25; PRÉD 3,19-20

I. Isten gondviselése

Elmondtuk már, hogyan teremtette Isten az eget és a földet, a tengert és a szárazföldet, a növényvilágot és a csillagos eget. Ma az állatok teremtéséről beszélünk. Mielőtt a részletekbe mennék, egy pillanatra nézzük meg, hogyan ragyog fel a teremtéstörténetben Isten gondviselése. Isten soha nem teremtett élőlényt addig, amíg nem gondoskodott a szükségleteiről, az életfeltételeiről. Mielőtt növényt teremtett, megteremtette a világosságot, a vizet és a szárazföldet, tehát a növények életfeltételeit. Az állatokat is csak azután lehet megteremteni, amikor megvan már a növényvilág, az ő eledelük. Minden teremtményről a saját természetének megfelelően gondoskodik. Nézd például a hangyákat! Téltre jó magas házakat építenek maguknak, és minél keményebb lesz a tél, annál magasabbat. Ki figyelmezteti őket előre? Vagy nézd a fecskéket! Az a kőműves-tudomány is bámulatra méltó, ahogy a házat építi, de még inkább bámulatos az a titkos belső ösztön, amely a nyár végén hosszú, életveszélyes tengeri útra készíti. Egy felmérhetetlen tervszükség működik itt. Isten örökké munkálkodó, teremtői gondoskodása. Mert Isten nem csak embernek, hanem az egész teremtett világnak is a gondviselő Atyja! Ki kell gyógyulnunk abból az önző szemléletből, hogy Isten csak az emberek mennyei Atyja. Az igazság az, hogy Isten a többi teremtménynek is gondviselője; növényeknek, állatoknak, embereknek egyaránt!

II. A vízi állatok teremtése

Az ötödik napnak két nagy eseménye van, a halak és a madarak, tehát a vízben élő és a levegőben élő állatok megteremtése. Gondoljunk megint arra, hogy Babilonban vagyunk. Az emberek félelemmel gondolnak Tiamatra, az ósszárkányra, aki a tengerben lakott, és olyan erős volt, hogy magával Mardukkal, a világteremtő istennel szembeszállt. Szövegünk a tengeri állatok tömegéből kiemel egy csoportot, a nagy vízi állatokat. Az a szó, amit itt használ, ezt az ósszárkányt jelentheti. Úgy látszik, titokban Izraelben is beszéltek a tenger mélység szörnyetegéről (Zsolt 73,13; Ézs 51,9; Jób 7,12). Ámos szemléletesen tesz említést arról, hogy Isten megtalálja büntetésével azt is, aki azt gondolja, hogy Isten elől elrejtőzhet. De Isten azt üzeni az ilyen embernek: „*ha szemem elől a tenger fenekére bújónának is, ott is parancsolok a kigyónak és megmarja őket*” (Ám 9,3).¹⁵ Ámosnak ez a kijelentése egyúttal azt is megmutatja, hogy az élő hit milyen erőteljesen tudja ezeket a pogány képzeteket a maga céljaira felhasználni. Ha lennének is ilyen mesészerű szörnyek a tenger mélyén, jóllehet

¹⁵ A *nábás* itt közelebről meg nem határozott amitológiai tengeri szörnyet jelent, amely a tenger mélyén szunnyad. Jóllehet legyőzött, felébred és tombol, Jahve felébresztheti. Izraelben ismert volt a tenger perszonifikációja (Jób 9,13; Zsolt 74,13-14; 89,10-11; Ézs 51,9-10). Az Ámós által használt képből azonban az is látszik, hogy a Jahve mindenhatóságát a prófétai bizonyágtétel korán a környező népek mitikus elképzelései fölé helyezte. A kép szépen kifejezi, hogy Izrael Istene elől sehová sem lehet elmenekülni (v. ö. Zsolt 139,7 kk.). Ezt a gondolatot a Korán is ismeri: „*Az egyetlen menedék Allah elől magánál Allabnál van*” (9,118).

soha senki nem látta őket – de mégis sokat meséltek róla akkor is, és mesélnék róla ma is, hogy a hiszékenyekkel elhíthessék –, ezek sem cselekedhetnének mást, mint hogy Isten akaratát hajtják végre. Nem Isten-ellenes, vagy Isten számára egyenesen veszélyes szörnyetegek ezek, hanem Isten teremtményei, akik ugyanúgy neki szolgálnak, mint minden más. Ezért nem kell félni tőlük. Korlátok közé vannak szorítva, mint maga a tenger.

III. *A madarak*

Az ötödik nap másik eseményéről, a madarak teremtéséről közelebbi részleteket nem árul el a Szentírás. Itt csupán annyi derül ki, hogy először a vízben jelennek meg a halak és csak azután születnek a szárazföldön a madarak. Ezt a körülményt a természettudomány érthetetlennek, de kétségbevonhatatlannak tartja. Tehát ezen a ponton is hiteles a Szentírás. Meg kell jegyeznünk, hogy a halak és a madarak fajtájuk szerint nem tartoznak össze. Itt is látszik, hogy a hat napos beosztás eredetileg nem tartozik a műhöz. Valószínűleg abból adódik, hogy amikor a két forrást összedolgozták, a hatos számot nem akarták mégsem túllépni.

(A Luther fordításának az a régi, de széles körben elterjedt vélemény volt az alapja, hogy a halak és a madarak egyaránt a vízből keletkeztek. Ennek ellentmond a 2,19 és a szöveg sem ezt mondja.)

IV. *A szárazföldi állatok*

„Azután mondta Isten: »Hozzon a föld élő állatokat nemük szerint: barmokat, csúszómászó állatokat és szárazföldi vadakat nemük szerint.« És úgy lett. Teremtette Isten a szárazföldi vadakat nemük szerint és a földön csúszómászó mindenféle állatokat nemük szerint. És látta Isten, hogy jó” (24-25). Közben elérkeztünk a hatodik naphoz és jönnek a szárazföldi állatok. Hogy a szentíró a teremtés rendjét kifejezésre jutassa, három fajtájukat különbözőteti meg:

- 1) a vadállatok, amelyeket az ember nem tudott a szolgálatába állítani;
- 2) az ember számára hasznos háziállatok;
- 3) a csúszó-mászók, amelyeket nem lehet a mezei vadak közé számítani.

(Úgy látszik, az elbeszélő abban az állatfaj csoportban, amelyeket a kultúrtörténet során a vadállatokból szelídített magához az ember, a teremtségi rend szerint elhatárolt csoportot lát.)

„Isten teremtette...”

Első látszatra úgy néz ki, hogy a halak ugyanúgy elszakaszthatatlanul a tengerhez vannak kötve, mint a növények a talajhoz. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy az eredeti szövegben nem úgy van-e, hogy a víz önmagából termelte ki a vízi állatokat éppen úgy, mint ahogy a növényeket a talaj önmagából növesztette ki. Tehát mégis az evolúcióról van szó? Ugyanez a helyzet a szárazföldi állatokkal is. Isten a földnek parancsolja meg, hogy állatokat hozzon (24). Szóval ugyanúgy a földből hozza elő a szárazföldi állatokat, mint korábban a növényeket. Azért veszélyes kérdés ez, más kozmogóniákban is olvasunk ilyen kifejezéseket, hogy az állatok a földből keletkez-

tek. Egyiptomban a Nílus iszapjából,¹⁶ Föníciában az ósiszapból,¹⁷ a rómaiaknál a Nap által átmelegített iszapból (Ovid. Met I 416 kk.¹⁸). Ezek a kifejezések a szülő „föld anya” képzetét ébresztik, mintha az lenne a világ princípiuma.

Hogy ez a félreértés ne következzen be, az életet ajándékozó föld pogány képzetétől félreérthetetlenül elhatárolódva hangsúlyozza, hogy a halakat, a madarakat és a szárazföldi állatokat szintén Isten teremtette. Itt megint a *bārā'* szót használja, ezt a teológiai szakkifejezést. Figyeljük meg, hogy mind a két folyamatot a „teremtés” szóval jelöli: a halak előállítását a vízből, és a madarak születését a semmiből. Tehát nemcsak a semmiből előálló fény Isten teremtménye, hanem a földből sarjadó növények és a tengerből Isten parancsára előálló halak is. Sőt maga az ember is, aki valahol a történelem folyamán látszólag egészen természetes módon, férfiú és

¹⁶ A fennmaradt egyiptomi szövegek egymással alig összefüggő mítoszokat tartalmaznak (Ringgren, Helmer: *Die Religionen des Alten Orients*, ATD Ergänzungsreihe Sonderband Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1979. 30.). A teremtésről szóló elképzelés elemeit is úgy kell összerakosgatni. Egyiptomban több helysín volt, melyeknek az istenségei jogot formáltak arra, hogy ősi istenségnek és teremtőnek tekintsék őket. Az egyik teremtésmítosz arról beszél, hogy a káosz szennyes sarából (Nun) Nap felé törekvő lótusz nő ki, kimagasló virágja kelyhében pedig ott látszik az ifjú napisten. Amikor kinyitotta szemét, megvilágította a fény az óskáosz sötétjét (ld. Kákósy László: *Várázslás az ókori Egyiptomban*, Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 7., Szerk. Ligeti Lajos, Akadémiai Kiadó Budapest, 1969. 18.). Nefertum, az ifjú napisten, Ptah és Szahmet gyermeke csodálatos illatot árasztott maga körül. Testéből világosság ragyogott be mindent. Ő lett a teremő, akitől minden élet származik.

¹⁷ A Ras-Samra-i – Kr. e. XIV–XV. században szerkesztett – ám annál ősi – szövegek felfedezéséig kevés ismeretünk volt a föníciaiak teremtésről szóló képzetéről. Inkább a klasszikus szerzők őriztek meg verziókat belőle (pl. Búbloszi Philon). Philon írásában maradt fenn az a gondolat, hogy kezdetben két összszubsztancia, a sötét, szélszerű levegő (*pneuma*) és a sötét, sáros káosz volt. Egyesülésükből jött létre a kívánság (Pothos). A Kívánság egyesült a kettővel, és a szél önmegzés által nemzette *Mótot*. Ez megszülte a kozmikus (világ)tojást, mely – az egyiptomi heliopoliszi tanításnak megfelelően – csirájában az univerzumot tartalmazta (ld. Haas, Volkert: *Geschichte der hebräischen Religion*, Handbuch der Orientalistik, Brill Leiden, New York, Köln, 1994. 107., Eliade, Mircea: *Vallási hiedelmek és eszmék története I.* Osiris Kiadó Budapest, 1995. 81.). Belőle jött létre a többi teremtés, melyek a nappal, a holddal és a csillagokkal együtt ragyogtak. Egyidejűleg értelmes lények is létrejöttek, a Zofesamin vagy „Egetnézők.” Hogy ezek pontosan kik voltak, nem tudjuk. A tojás két részre tört. Egyik feléből lett a menny, a másikkól pedig a föld. Miután a levegő felmelegedett és minden kitisztult, létrejöttek a felhők, az esők, zivatarok és villámok úgy, hogy az értelmes lények megrémültek, hím- és nőneműkként a földön, s a tengerben mozgolódní kezdtek.

¹⁸ „*Cetera diversis tellus animalia formis
sponte sua peperit, postquam vetus umor ab igne
percaluit solis, caenumque udaeque paludes
intumescere aestu, fecundaque semina rerum
vivaci nutrita solo ceu matris in alvo
creverunt faciemque aliquam cepere morando.*”

„Változatos képű sok más lényt akkoridőben
önként szült meg a föld, hogy a nedvre, mi megmaradott még,
tűzött tűzzel a nap, s az iszap meg a lúp a hatalmas
bőitől duzzadozott, s termékeny magva az összes
lénynek az életadó földben, valamint anya-ölben,
táplálta, fokként formát öltve, kifejelett.”

(Ovidius: *Metamorphoses* I. 416., Devecseri Gábor fordítása)

asszony testéből születik. A babiloni fogságból visszatértekről így beszél Isten: „*aki csak az én nevemről neveztetik, akit dicsőségemre teremtettem, akit alkottam és készítettem*” (Ézs 43,7). Ugyanígy a teremtéstörténet szintén azt akarja elérni, hogy az olvasó önmagáról is merje elismerni, hogy Isten teremtette. Tehát minden közbeiktatott okon és okozaton túl, amelyek látszólag tisztán, természetes úton hozzák létre a születést, fel kell ismernünk Isten keze munkáját.

„*Nemük szerint...*”

A növényeket és az állatokat az ő „*nemük szerint*” állította be Isten e földre. Tehát a fajok nem egymásból fejlődtek. Ez a megállapítás megint kizárja a darwinizmust, amely szerint a magasabb rendű állatok évmilliók során alacsonyabb rendű fajokból fejlődtek ki. A fajok el vannak határolva, és így is maradnak. Mind a mai napig nem keletkeztek új fajok, sőt a tapasztalat inkább azt mutatja, hogy egyes fajok inkább kihalnak, vagy kihalóban vannak. Egyre inkább fenyeget az a veszély, hogy az ember önzése következtében az állatvilág egyes tagjai lassan eltűnnek a föld színéről. Sok igazság volt a „Nincs hely a vadállatok számára” című filmben. Pedig van egy ilyen bibliai mondás, miszerint „*Istennek minden teremtett állata jó és semmi sem megvetendő, ha bálaadással élnek azzzal*” (1Tim 4,4).

Szóval nincsenek új fajok, csupán néhány alfajt (korcs fajt!) sikerült létrehozni a kutyáknál, lovaknál, galamboknál, mint ahogy néhány növényfajtát is sikerült megszelídíteni. A fajták korlátait azonban soha és sehol nem tudták áttörni. A kutyából sohasem lett macska, a szamárból ló, vagy a tehénből zerge.

Ámulva nézzük itt az élet titkát egy petébe vagy egy tojásba bezárva. Hasztalan boncoljuk ezeket a legfinomabb késsel, hasztalan nézzük legfinomabb mikroszkóppal, megdöbbenően egyforma anyagúak és mégis: a kígyótojásból kígyó lesz, a hal ikrájából hal és a madártojásból madár. Még hozzá mindegyik tojásból ugyanaz a fajta gyík, ugyanaz a fajta hal és ugyanaz a madár, mint az anyja. Bármilyen parányi is a peteszem – Isten tudja hogyan –, de magában hordozza fájának összes tulajdonságait. Mert Isten az ő „*nemük szerint*” teremtette.

Az áldás...

Az ötödik teremtési napon történt még valami különös: Isten megáldja azt, amit teremtett. A Mózes első könyvében még sokszor van szó az áldásról. Ezekben az igékben mindig világosan kitűnik, hogy az áldás nem üres szó, hanem tevékeny hatalom. A legvilágosabban ez a 1Móz 27-ben látszik. Hiába akarja Izsák az áldást visszavonni vagy megváltoztatni, a kimondott áldás tevékeny marad. Az áldás sohasem töri szét az életet, hanem gyarapítja, boldogítja, teljesebbé teszi. Itt úgy hangzik az áldás: „*Szaporodjatok és sokasodjatok*” (22).

Feltűnő, hogy a szárazföldi állatok a halakkal és a madarakkal szemben nem nyernek áldást, amely számukra a termékenységet biztosítaná. Az a tény viszont, hogy a teremtési áldás megújításakor az özönvíz után (8,17) a madarakra és a szárazföldi állatokra megismétli – a halakról érthető módon nem szól, hiszen azok nem pusztulnak el az özönvízben! –, azt mutatja, hogy a papi író (P) nem gondol arra, mintha a mezei vadak nem kaptak volna ilyen áldást. Nyilván magától értetődőnek találta, hogy a termékenységi áldás a teremtéskor nem csak a halakra és a madarakra, hanem a szárazföldi állatokra is kiterjedt. Szóval először itt az állatok

esetében mond Isten áldást. A növényeknél erről még nem olvasunk. Azokat mindjárt úgy teremtette, hogy magot és gyümölcsöt hozzanak. A fajfenntartásuk tehát öntudatlanabban történik, mint az állatoké. Itt azonban a teremtésnek egy újabb csodájával kerülünk szembe. Az állatok, ezek a mozgó élőlények már magukban hordozzák azt a képességet, hogy új életet hozzanak létre anélkül, hogy újra közvetlen isteni beavatkozásra lenne szükségük. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az állatvilág ezzel a neki adott csodálatos erővel isteni magasságokba emelkedik. Így csak Izrael szomszédjai, a kánaáni őslakók vélekedtek, akik a juhok és a kecskék első fajzását Astarténak nevezték, tehát ugyanazt a nevet adták nekik, mint a termékenység női istenségének.¹⁹ Az állati termékenység erejében és gyümölcsében a kánaáni ember isteni jelenséget látott.²⁰ Erről nem csak az a nyelv tanúskodik, amely Izrael Kánaánban tanult (5Móz 7,13), hanem a termékenység isteneinek az ősi kultuszhelyei is: a halmokon az aserák és a maccébák, a berkekben pedig az astarték.

A szentíró szerint a termékenység csudája Isten ajándéka. Az ajándék pedig Istennek a teremtéskor elmondott áldó szaván alapul. Különösen a tengeri állatoknál csodálatos a termékenység. Egy heringben 68 ezer ikra van, egy tőkehalban pedig 4-9 millió. Az ember szinte arra gondol, hogy az egész emberiség halakkal táplálkozhatna, anélkül, hogy ezek valaha is elfogynának. Lám, ennek a csodálatos szaporodásnak az alapja Isten áldása. „*Itt látszik meg, hogy tulajdonképpen mit is jelent az áldás: erőteljes megsokasodást*” – írja Luther.

Manapság a nemzetgazdászok sokat törnek a fejüket azon, hogy mi lesz az emberiséggel, ha ilyen szédületes mértékben, évenként 10 milliókkal szaporodik. Ma már a hatmilliárdot is meghaladtuk. Nyugati szakemberek szerint csak egyetlen megoldás van: a születéskorlátozás. Két gyermeknél többje senkinek sem lehet. Bolondság tépelődni ezen. Ha mikroszkóp alá teszünk egy gombostűfej nagyságú vízcseppet, legalább 40 ezer apró élőlényt láthatunk benne. Ezeknek az életéről az Úr híven gondoskodik. Nem vagyunk-e mi drágábbak ezeknél? Bízd az Úrra bátran a jövő gondjait!

Élő állatok...

Most érkezünk el a legfontosabb dologhoz. Az óhéber szemlélet szerint a növények még nem részesültek az életben. Itt azonban a 21. és 24. vers egyaránt *élő állatokról*, vagy ahogy atyáink fordították, *lelkes állatokról* beszél. (A héber *naḫaš* szónak

¹⁹ Astarte nyugat sémita női istenség volt, a szidóniak, valamint a filiszteusok tisztelték, de népszerű volt Kánaánban és az ókori Izraelben is. Baál női társa volt. Ismert volt úgy is, mint akit a Vénusz bolygó naponkénti megjelenésével összefüggésben tiszteltek (ld. bővebben: van der Toorn, Karel & Becking, Bob & van der Horst, Pieter W.: *Dictionary of Deities and Demons in the Bible* [DDD], Eerdmans Grand Rapids, Michigan Cambridge, U. K., Brill Leiden, Boston, Köln, 1999. 109. kk.). A kánaáni népek felfogása szerint a termőföld anyaisztenségnek számított, akit Baál termékenyített meg. Az istenek tehát önmaguk voltak a termékenység erői. Az Ószövetségben gyakran többes számban fordul elő (1Kír 11,5; 2Kír 23,13).

²⁰ Astarte istennő nevét a héber *‘aštarat* (*‘aštar* > *‘aštarat* a *bošar* magánhangzóival) fejezi ki, a növekedést, a fajzást pedig az *‘aštarat*. Utóbbi szónak a termékenység jelentést tulajdonítani nem helyes (szemben Eduard Königgel, in: *Hebräisches und aramäisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Leipzig, 354.). A két szó etimológiai összefüggéseit ld. Botterweck, G. Johannes & Ringgren, Helmer: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Band VI., Verlag W. Kohlhammer Stuttgart, Berlin, Köln, 1989. 461.

általában lélek a fordítása.²¹) Ez a kifejezés az öntudatos életet jelenti, megkülönböztetve a növények öntudatlan életétől. Vagyis ebben az értelemben az öntudatos életet élő állatoknak is van lelkük.²² Azt hiszem, hogyha most sorba kérdeznénk az állatbarátokat, hogy az állatoknak milyen lelki tulajdonságait ismerték meg, vége nem lenne a megható vagy megdöbbenő példáknak, amikor egy-egy állat halálig tartó hűséget vagy jól kiszámított véres bosszúállást tanúsított. A legtöbb állatnál megfigyelhető az ösztönélet és az öntudatos élet összefonásának kettőssége. Ismerem egy farkaskutyát. Megható példája volt a hűségnek, a szeretetnek és az intelligenciának. De ha leszállt az este, rájött a vérszomj, és mindent szétépett, ami eléje került a vadászata során.

Tolsztoj meséli, hogy egy tűzvész alkalmával egy kutya az élete kockáztatásával kihozta egy házból a család kisgyermekét. Aztán még egyszer visszafutott, és alaposan összeégvé jött vissza, szájában a kisgyerek kedvenc babájával. Vajon ezt is gyermeknek tartotta-e a szokatlan nagysága miatt, vagy csak a kisgyerekeknek akart kedvére tenni? Ki tudja? Bibliánk mindenesetre azt mondja, hogy az állatokban *élő lélek* van. (Tolsztoj a „Tűzoltókutyák” c. írásában meséli ezt a Londonban megtörtént esetet Bobról, a tűzoltókutyáról. *FF*)

Aki olvasta Rudyard Kipling: Dzsungel könyvét, az bizonyára emlékszik még Balura, az okos barna medvére, aki Bagirával, a fekete párduccal együtt tanítja Maglüt, az őserdőbe tévedt emberkölyköt. A legnagyobb titok, amire meg tudja tanítani, az a *mesterszó*, amire a dzsungel minden lakosa azonnal a szövetségese lesz és még az életét is kockára teszi érte Csil, a kánya, Ká, az óriáskígyó, vagy Hāti, az elefánt. Ez a mesterszó így hangzik: „*Egy vérből valók vagyunk, te meg én!*” Nos, a Biblia itt erről beszél.

²¹ Lehet, hogy így van, de semmiképp nem helyes. Fordítói, exegetikai munkánkban minden esetben meg kell találnunk azt a megfelelő kifejezést, ami az adott igeverst tartalmát visszaadja. Mechanikusan sem a *nepes*-t, sem más szót nem fordíthatunk. Ha ezt tesszük, csakhamar a félremagyarázás csapdájába esünk. A héber a *nepes* szóval fejezi ki pl. azt, amit mi toroknak, nyaknak, kívánságnak, léleknek, életnek, személynek mondunk, de igen gyakran névmásként is használatos (ld. Wolff, Hans Walter: *Anthropologie des Alten Testaments*, 3. Aufl. Chr. Kaiser München, 1977.; Seebass, Horst szócikke a *nepes*-ről, in: Botterweck, G. Johannes & Ringgren, Helmer (Hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Band V., Verlag von Kohlhammer Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, 1986., Koehler, Ludwig & Baumgartner, Walter: *Lexicon in Veteris Testamenti libros*, E. J. Brill Leiden, 1958., G. Harder szócikkét a *psyche*-ről in: Coenen Lothar [Hrsg.]: *Begrifflexikon zum Neuen Testament*, Studien-Ausgabe Band 2., Theologischer Verlag R. Brockhaus Wuppertal 1977. 1112 kk., ill. Dihle szócikkét in: Friedrich, Gerhard [begr. Gerhard Kittel]: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. IX. Verlag W. Kohlhammer Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz 1973. 604. kk.).

²² A *nepes* *hujjáb* (20) nem egyebet jelent, mint élőlényt (1Móz 2,19; 9,10. 12. 15-16; 3Móz 11,10. 46; Ez 47,9). 1Móz 1,30-ban is a lélegzet élet funkcióját fejezi ki (ld. Wolff, Hans Walter: *Anthropologie des Alten Testaments*, Chr. Kaiser München, 1977., 43.). 4Móz 6,6 versében viszont a *nepes* *me* összetételt találjuk, ami nem halott lelket jelent, hanem csak egy halottnak a *nepes*-ét, vagyis egy elhunyt személyt jelöl, egy meghalt individuomot. A *nepes* a Bibliában nem bír olyan jelentéssel, ami azt fejezné ki, hogy emberben vagy állatban létezne olyan belső, a halál által megsemmisíthetetlen lényeg, mely a testtől elválna. Ez görög gondolat lenne, ami nagyon határozottan megkülönböztetendő a héber gondolkodástól. Azt a következtetést levonni, hogy ebben az értelemben az állatoknak „lelke” van, nem tehetjük meg, mert a Szentírás a test és a lélek teljes, elválaszthatatlan egységét vallja. Állat és ember Isten teremtményeiként test és lélek. Az „és” azonban itt a szó legszorosabb értelmében kötőszó anynyira, hogy semmiféle elválasztást nem enged meg, legfeljebb megkülönböztetést.

Bruder Tier...

Most nézzük meg, hogy tudjuk-e mi így szeretni az állatokat? Schweitzer Albert, a 85 éves, őserdőben élő orvos írja az egyik könyvében: „*Megfoghatatlannak tűnt előttem – már akkor is, mielőtt iskolába kerültem –, hogy az esti imádságban csak az emberekért kellett imádkoznom. Ezért, amikor az édesanyám már imádkozott velem, és megkaptam a jóéjszakai-csókot, titokban még egyszer imádkoztam, és elmondtam egy általam szerkesztett utóimádságot valamennyi élőlényért. Valahogy így hangzott: »Jó Istenem! Oltalmazz és áldj meg mindent, amiben élő lélek van. Őrizd meg minden gonosztól, és adj nekik csendes álmot!«*”

Nyolc éves lehettem, amikor a barátommal parittyát csináltunk. Éppen húsvét vasárnapja volt, és hívtott, hogy menjünk madarakat löni. Tudtam, hogy ez nem becsületes dolog, de féltem, hogy kinevet, és gyávának tart, tehát mentem. Megálltunk egy fa alatt, amelyen a madarak vidáman köszöntötték a reggelt, ügyet sem vetve ránk. A barátom betette a követ a parittyába, és intett, hogy én is töltsék. Szörnyű lelkiismeret-furdalásom volt, és titokban abban reménykedtem, hogy mellélövök. Ebben a pillanatban megszólaltak a templom harangjai. Az előcsengő volt, hogy egy óra múlva kezdődik az istentisztelet. De számomra ez mennyei üzenet volt. Eldobtam a parittyát, aztán nagyot kiáltottam, hogy a madarak mind elszálltak, és biztonságba kerültek a barátom parittyájával szemben is. Aztán hazafutottam.²³

A néma testvérek...

Egy újabb nehéz kérdés. Ha az embereknek az a feladata, hogy az állatokat szeresse, gondoskodjon róluk és ápolja őket, hogyan egyeztethető össze ez azzal, hogy az állatokat levágja, megöli, hogy a saját táplálékául felhasználja? Nincs igazuk a vegetáriánusoknak, akik csak növényi eredetű táplálékot esznek? A Biblia azt tanítja, hogy Isten eredetileg csak a növényvilágot adta az ember táplálékául, és csak az özönvíz után olvasunk arról, hogy az ember gyilkolással belenyúlhat az állatvilágba, hogy hústáplálékot szerezzen magának.²⁴ Hangsúlyozom: Isten nem így rendelte. De később megengedte. Azóta mindnyájan a teremtenyek halálából élünk.

²³ E mondat után egy újabb elkezdődik, de a következő lapon már a „*Néma testvérekről*” van szó. Láthatóan egy lap elveszett.

²⁴ A bibliai őstörténetek a világ eseményeit nem feltétlenül a krónikás igényességével tárják az olvasó elé. Nem is ez volt a szentíró célja, hanem a babiloni fogságban élők számára veszélyt jelentő idegen vallási, kulturális, szociológiai és nyelvi környezet okozta kihívásokra hitvallásos teológiai válaszok megadása. Értelmezésünk szerint nem a húsevéstől való tartózkodásról van itt szó (28-29), hanem az embernek az állatokkal szembeni fősége fejeződik ki abban, hogy míg az állatok füvet esznek, az ember gabonát és gyümölcsöt. Ugyanerre a főségre utal az állatok fölötti uralkodás parancsa. Mindenesetre az állatok megölésének parancsa vagy az erre való felhatalmazás nem olvasható ki az állatoknak az ember uralma alá hajtásából. Az embernek az állatokkal szemben azonban királyi tiszte van, ami összefügghet az emberiség történetének ama szakaszára való emlékezéssel, amikor az embernek halálos ellensége volt az állat. Vele szemben az embernek kiemelt szerepe van, amivel az ember emberlétét, főségét emeli ki a szentíró. Isten azonban eredendően nem akarta, hogy teremtett világában vér folyjon. Még az állatoké sem. Az állatok megevését csak a bűneset után, Noénak rendeli el Isten (1Móz 9,3). Barth azt írja, hogy az ember és az állatok számára megterített növényvilág asztala arra utal, burkoltan kimondódik általa az állati hús evésének tilalma, hogy az ember a másik életének a kárán teremthetné meg a megélhetése feltételeit. Az állatok megölése és a húsfogyasztás az Isten által elrendelt áldozat által nyeri el legitimitását (Barth, Karl: *Kirchliche Dogmatik*, III/1., Evangelischer Verlag A. G. Zollikon-Zürich, 1947. 238). Az állatok leölésével kapcsolatos megokolása figyelemreméltó, amikor így ír: „*Az állat és az ember közelsége feltétlen*

Ehhez most már csak annyit tehetünk hozzá: ahol ölni muszáj – a hentes, a vadász és a halász már ebből él –, ott, amennyire lehet, fájdalom nélkül tegyék, és sohasem önkényeskedésből. Egyik legnagyobb teológusunk, Barth Károly így mondta ezt: „*Gyilkolni az állatokat sem szabad. Az ember csak megölheti őket. De ezt is csak abban a tudatban, hogy az állatok nem az övéi, hanem Istenéi. És amikor megöli őket, akkor neki adja vissza, hogy aztán azt, amire szüksége van, vagy amit kíván, tőle kapja vissza. Az állatok megölése, hogyha Isten engedélye és parancsa alatt történik is, időtlen [Barth az „eszchatologikus” szót használja itt. FF] jellegű papi aktus: jó lelkiismerettel csak akkor véhető végbe, ha [...] feltétlenül szükség van rá.*”²⁵

Ide tartozik még a kísérleti célokra használt állatok kérdése is. Néma testvéreink ők, amelyek végső fokon a mi érdekünkben pusztulnak el. „*Azok, akik az állatokon operációkat vagy gyógyszereket kísérleteznek ki, vagy betegségeket oltanak beléjük azért, hogy a nyert eredményekkel embereken segítsenek, nem szabad, hogy általánosságban megnyugodjanak azon, hogy kegyetlen cselekedetük értékes cél érdekében történik. Minden egyes esetben mérlegelniük kell, hogy vajon valóban szükséges-e az emberiség érdekében ezt az áldozatot egy állatra rábáritani. Gondosan ügyelni kell arra, hogy a fájdalmat – amennyire csak lehet – csökkentsük. Mennyit vétkeznek a tudományos intézetekben az elmulasztott érzéstelenítésekkel, amelyet az idő és a fáradtság kímélése miatt hagynak el. És mennyit vétkeznek azszal, hogy az állatokat csak azért kínozzák, hogy a hallgatóság előtt általánosan ismert jelenségeket bemutassanak. Éppen azszal, hogy az állat mint kísérleti alany olyan mérhetetlen sok kínt szenvedett el a szenvedő emberiségért, megteremtődött egy új, egyedül álló szolidaritási viszony közöttük és közöttünk. Ebből mindnyájunk számára adódik az a kényszer, hogy minden teremtményért a lehető jót megtegyük.*”²⁶ A. Schweitzer az eljövendő Isten Országáról azt írja, hogy ott újból helyreállítatik a teremtett világ békessége.²⁷ „*És lakozik a farkas a bárányal és a párduc a kecskefűval fekszik, a borjú és az oroszlán-kölyök és a kövér barom együtt lesznek és egy kis gyermek őrzi azokat*” (Ézs 11,6 kk.).

Krisztus emberré létele tehát nemcsak a mi dolgunkat oldotta meg, hanem a többi élőlény előtt is megnyitotta az ajtót az új éghez és az új földhöz.²⁸ Amikor Jézus a pusztában a vadállatok között tartózkodott (Mk 1,13), az is azt jelenti, hogy az ő alászállása az egész elbukott teremtés számára gyógyulás. A Krisztus váltsága kozmikus váltság! Ebben az állatvilág is részesül. A mi bűnünk miatt veszítették el a

magával vonja azt, hogy az ember az állat megölésével valami olyat tesz, ami az emberöléshez nagyon hasonló” (KD, III/4., 401.).

²⁵ Barth, Karl: *Kirchliche Dogmatik*, III/4., Evangelischer Verlag A. G. Zollikon-Zürich, 1951. 403. Barth ugyanebben a gondolati egységben beszél arról is, hogy „*az állatok megölése ellentétben a növények és gyümölcsök mindenféle szűretelésével, megsemmisítés. Nem csupán részvétel a földből sarjadó, oly sok példányban szakadatlanul megújuló létösszefüggés természetében, hanem egy élőlény egyedi, egyszeri, számunkra nem átlátható, de nem is tagadható módon individualitásként létező megsemmisítése. A szűret nem töri meg a teremtés békéjét*” (i.m. 401. ld. még 399.).

²⁶ Barth Albert Schweitzerre utalva az állatvilággal és a növényekkel szembeni felelősség és ethos megrendítően szép példáit idézi fel (in: *Kirchliche Dogmatik, Die Lehre von der Schöpfung*, Evangelischer Verlag A. G. Zollikon-Zürich, 1951. 397. k.).

²⁷ Schweitzer, Albert: *Reich Gottes und Christentum*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1967. 6.

²⁸ Az új ég és az új föld ígéretében (2Pt 3,13) keresztyén reménységünk kiterjesztődik az egész (!) teremtett világra. Nem csupán az emberre (ld. Cullmann, Oscar: *Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten? Antwort des Neuen Testaments*, Quell Verlag Stuttgart, 1986. 41). Mert Istennek nem-hogy csak a betegség és a halál nem akarata, hanem a hervadás és a megsemmisülés semmilyen formája sem, ami teremtményeit, a teremtett világot megronthatja.

békességet, de Krisztus által velünk együtt részesei lettek az új teremtés ígérének. A keresztyén embernek már ma keresni kell az állatokkal ezt az új viszonyt. Ennek az Isten előtti utolsó közösségnek a látásában az a kötelességünk, hogy védelmet, kíméletet, segítséget, bizalmat és örömet ajándékozzunk minden állatnak, amellyel találkozunk. Ezt várja tőlünk Isten.

Sorsközösségünk...

Abból, hogy testvérek vagyunk, következik végül, hogy az ember az állatokkal sorsközösségben él. A Prédikátor könyvében azt olvassuk: „*Az emberek fainak sorsa ugyan az, mint az állatoké. Az embernek nincsen semmi előnye velük szemben. Ugyanoda mennek mindketten, hiszen ugyanabból a porból lettek*” (Préd 3,19-20). Egy dologban azonban áthidalhatatlanul űr van közöttünk. A halál az ember számára mérhetetlenül nagyobb szerencsétlenség, mint a többi élőlény számára. Mert jóllehet a lovak, a tehén és valamennyi állat meghal egyszer, de ezek nem az Isten haragja miatt halnak meg. Luther szerint a halál az ő számukra csak egy bizonyos idői kellemetlenség csupán, amit Isten így rendelt, tehát nem valami büntetés. Ezzel azt akarja mondani, hogy az állatok halála – ellentétben az emberével – csupán a természeti törvény szerint következik be. Ezzel szemben az ember halála az Istennel való kapcsolatától függ. Mi azzal a céllal teremtettünk, hogy a Teremtő szava iránti engedelmességben éljünk. Halálunk tehát nem csupán a testi élet elvesztése, hanem könnyen lehet egyúttal az Istennel való utolsó kapcsolatunk elvesztése is! A Biblia azt tanítja, hogy az első ember bűne miatt az egész teremtett világ átok alá került. Vagyis az ember miatt kirótt büntetést az állatoknak is hordozni kellett. De az állat nem csak a mulandóságban és az átok hordozásában sorstársa az embernek, hanem a néki adott ígéretekben is.

[...] ²⁹

« TEREMTSÜNK EMBERT ! » ³⁰

TEXTUS: 1MÓZ 1,26-31

Ma Isten segítségével az ember teremtéséről beszélünk. Felolvasott ígénk arról szól, hogy a teremtéstörténet hatodik napján, amikor már minden elkészült, Isten megteremtette az embert. Ezért szoktuk mondani, hogy a teremtés koronája az ember. Mintegy piramisszerűen épül fel a teremtett minden, és ennek a teremtés-piramisnak a csúcsán van az ember.

Azt mondja Isten: „*Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra.*” Legyen valaki, akinek a virágok illatoznak, aki hallgatja a madarak énekét, aki gyönyörködik

²⁹ Az igehirdetés vége hiányzik.

³⁰ Az igehirdetés néhány gondolata előfordul a soron következőben is. Mégis egységes és egésznek tekinthető, ezért közöljük.

a napfelkeltében, szóval legyen egy élőlény, aki értelemmel és csodálattal szemléli mindazt, amit Isten alkotott, és hódolattal dicsérje a Teremtőt.

Vagyis úgy következik az ember a világmindenség nagy feltételéből, mint egy szonettben az utolsó sor csattanója a megelőző tizenháromból. Megjelent tehát az *ember*, a világmindenség roppant költeményének a csattanója – Isten képmása.

Igénk mondanivalóját három kérdésben foglalom össze: Először, hogy *az embert is Isten teremtette (I)*; másodsor arról szöveg, *hogyan teremtette Isten az embert (II)*, végül arról, *miért teremtette Isten az embert (III)*.

I. Az embert is Isten teremtette

Ez az első, amiről a szentíró meg akar győzni bennünket, hogy az embert is Isten teremtette. Itt azonban nemcsak azzal a régi kérdéssel kell szembenéznünk, hogy „teremtés vagy evolúció,” hanem még sokkal nehezebbekkel is.

1) Mert van olyan tábor, amelyik azt tanítja, hogy nem Isten teremtette az embert a maga képére és hasonlatosságára, hanem az ember találta ki Istent és formázta meg a maga hasonlatosságára. Isten eszerint nem más, mint megnagyobbított, tökéletesített képzeletbeli ember, a papok találmánya, és pusztán arra szolgál, hogy rettegésben tartsák vele az embereket és uralkodjanak általa a jámbor híveken.

Ez nem is valami új keletű találmány. Xenophanész görög filozófus, aki Kr. e. 570-ben Kolophonban született, már azt híresztelte, hogy „*Homérosz és Hesiodosz minden gyalázatost ráfogtak az istenekre.*” Vagyis az istenfogalom relatív dolog. Ki-ki olyannak képzeletben az isteneket, mint saját maga. Kicsit gúnyolódva hozzá is teszi: „*Ha az ökröknek és a lovaknak keze volna, és festeni tudnának, isteneiket ökröknek és lovaknak festnék. Az etiópiaiak feketének, lapos orrúnak, a thrákok vörös hajúnak és kékszeműnek képzeletben az isteneiket.*” Szóval ki-ki a saját ízlése szerint, mert Istent minden ember saját maga alkotja magának. Így terjedt el a keresztyének között is, hogy Isten egy ősz hajú, nagy szakállú, jószágos öregember.

2) A másik tábor úgy látja, hogy ennél a pontnál éleződik ki legjobban az ellentét a Biblia és a természettudomány között. Mert vagy igaz, hogy az embert Isten teremtette, mégpedig úgy, hogy testét a föld porából formálta ki, és belelehelte az életet, vagy pedig a természettudomány tanít helyesen, miszerint az ember az evolúciós elmélet tanításával egyezően évezredek hosszú során állati előformákon át fejlődött ki homo sapiensszé. Ezek az atyafiak odáig élezik a kérdést, hogy az ember vagy a bibliai teremtéstörténetet fogadja el az ember származására nézve irányadónak, vagy a fejlődést. Eszerint vagyunk hívők vagy nem hívők.

Ezeknek a testvéreknek mondjuk meg becsületesen, hogy a bibliai hit és a természettudomány csak akkor kerülhet ellentétbe egymással, ha belekaszálnak egymás területébe, ha túllépik a maguk korlátait. Ha a természettudomány metafizikai megállapításokat akar tenni – pl. hogyan keletkezett az élet, mi van a halálon túl, vannak-e szellemi valóságok – a bibliai hit pedig biológiai vagy paleontológiai igazságokat szögez le. Tehát, ha azon kezd vitázni, hogy hány évmillióval ezelőtt jelentek meg a madarak a levegőben, vagy a halak a vízben. A Szentírás minderről egy szót sem beszél, csak arról tesz bizonyosságot, hogy mindezeket – az emberrel együtt – Isten teremtette.

3) Mit is mond az ember származásáról a természettudomány? Darwin soha nem tanította azt, hogy az ember a maga élő, ún. emberszabású majmok valamelyikétől származna. Abban az időben, több mint tízmillió évvel ezelőtt, amikor az emberszabású majmok megjelentek a földön már léteztek ún. hominidák, akiket talán az ősember őseinek lehetne nevezni. A hominizációs – emberré fejlődési – fázis csaknem félmillió generációja folyamán fejlődött ki aztán az ősember, akit legfeljebb húszmillió évvel ezelőtt lehetett volna egy kalap alá vonni a pongidák– az emberszabású majmok – őseivel, nagyjából közös családban a dryopitechusokkal, az erdei majmokkal.

A tudomány már csak presztízsből is óriási erőfeszítéseket fordít arra, hogy ezekhez az átmenetekhez leleteket produkáljon. De ha csak hézagtalanra tudná is tenni a sort, tulajdonképpen még mindig csak a „hogyan” kérdésre adna választ, de a „miértre” nem tudna feleletet adni. Pedig tulajdonképpen az izgalmas kérdés az, hogy miért történt mindez? Milyen céllal született meg az ember? A tudomány persze csak addig tud eljutni, hogy az ember biológiai származását kutatja. De ebből magát az embert még nem tudja megmagyarázni. Egy példával érzékeltetem. Nem gondolom, hogy mindenki látta közülünk Rómában Michelangelo Mózes szobrát. Nos, én hiába igyekeznék a legaprólékosabban leírni a szobor márványtömbjének a hegyből való kivésését, kiformalását, megszületését, a szobor márványtömbből való „evolúciója” még nem fejt meg a műalkotás mondanivalóját.

4) Az emberré létel kérdésében is a súlypont nem a külső testi kialakuláson van, hanem az ember emberré lételeben, azon, amit egyedül a Biblia tud megmagyarázni. Mert az ember nem azzal lesz ember, nem azzal lesz minőségileg más, mint a többi teremtmény, hogy nagyobb a koponyaűrtartalma, vagy „hominid” formájú a mendencecsontja, hanem hogy Isten őt a vele való közösségre teremtette.

Hogy Isten teremtette az embert, a Biblia eme megállapításának az érvényén az sem változtatna, ha valaki egyszer bebizonyítaná, hogy az ember sok évmillión át valami állatokkal közös törzsből kiágazódva fejlődött volna ki a mai alakjára. Mert a hitünk akkor is az lenne, hogy Isten volt az, aki ezeken a fejlődési fokozatokon át végrehajtotta a fejlődést, az emberré válás csodáját.

Hogy az embert Isten teremtette, Dávid a 100. zsoltárban így fogalmazza meg: *„Ő alkotott minket és nem mi magunk, az ő népe és az ő legelőinek juhai vagyunk”* (3). Hogy aztán abból a bizonyos hominid lényből mikor lett olyan ember, akit a Szentírás az Istennel való közösségre hí el, ez a kérdés engem már tulajdonképpen nem is érdekel, mert a hitem szempontjából éppen olyan közömbös, mint ha azon vitatkoznánk, hogy a megszületendő embrió mikortól számítható embernek. A fogantatása, a megmozdulása vagy csak a születés pillanatától? Ezen is el lehet vitázni, de mi értelme? A lényeges dologra itt Augustinus mutatott rá: *„A magad számára teremtettél minket, és nyugtalan a mi szívünk, amíg tebened meg nem nyugszük, óh Uram.”*

Erről tesz bizonyosságot a teremtéstörténet a korabeli emberek nyelvén, és ezt kell nekünk a XX. század nyelvére lefordítanunk. Az *’ádám* szó az eredeti szövegben nem tulajdonnév, nem egy Ádám nevű férfit jelent, hanem az „ember” kollektív megjelölése. Magyarra egészen pontosan talán az emberiség szóval lehetne fordítani. A Biblia második lapján itt egyszerűen azt a tényt állapítja meg, hogy az emberiséget Isten teremtette. Beleértve téged is, engem is. Ez abban az időben valami

olyan hitvallástélt jelentett, mint amikor ma hívő szülők úgy adják hírül kisgyermekük születését, hogy Isten megajándékozott bennünket egy kisfiúval. Erre mondhatná egy hitetlen ember, hogy ugyan már, micsoda beszéd ez? Mi az, hogy Isten adta? Hiszen ez a gyermek a nemzés, a fogantatás, a terhesség, a szülés periódusainak a folyamatában jött létre. Nos, a szülők is tudják ezt. Nem is azt akarják ezzel mondani, hogy a gyermek az égből pottyant a bölcsőbe, hanem a természetes biológiai fejlődés folyamatában mintegy benne látják Isten teremtő munkájának a csodáját.

Ugye értjük, hogy az ember természetes származása és a teremtése nem is állnak olyan ellentétben egymással? A biológiai származás folyamatában történik az a csoda, hogy Isten azt mondja, teremtsünk embert. Így lett az ember.

II. Hogyan teremtette Isten az embert?

1) Igénkben Isten erre a kérdésre több feleletet is ad. Először is azt, hogy állatközelben. Figyeljük meg, hogy a hatodik napon az állatvilággal együtt teremtette Isten az embert. Legalábbis a szárazföldiekkel, a gerincesekkel egy időben. Biztos vagyok benne, hogy a szentíró ezt tudatosan szerkesztette így. Végül is be lehetett volna a hat napot úgy is osztani, hogy az egyik napon teremti Isten a növényvilágot, a másik napon az állatvilágot és azután a harmadik napon – megisztelve az ember méltóságát –, egy önálló teremtési napon csak az embert teremtette volna Isten.

De nem így történt. A hatodik napon Isten együtt teremtette az állatvilágot, és benne az embert. „Egerek és emberek” együvé tartoznak, ahogyan azt a modern írók is egybeszerkesztik.³¹ Egy napon lettek, testközelben vannak egymással. Ezt nem Darwin mondja, hanem a Mózes első könyve írója. No, de erről már legutóbb, az állatok teremtése kapcsán beszéltünk. Most csak néhány verset olvasok fel a Prédikátor könyvéből. „Isten kiválogatta az embereket, hogy meglássák, ők magukban véve az okatlan állatokhoz hasonlók. Az emberek fiainak vége hasonló az okatlan állatok végéhez, egyenlő végük van azoknak. Amint meghal az egyik, úgy meghal a másik is, ugyanazon egy lélek van mindegyikben, és az embernek nagyobb méltósága nincs az okatlan állatokénál, mert minden hiábavaló, [...] mindenik a porból való, mindenik porrá lesz” (3,18-19).

Íme, a Prédikátor is azt mondja, hogy az ember egyenlő az okatlan állattal. De figyeljük csak meg jobban a kifejezést! „...ők magukban véve...” – így olvastam. Igen, csak azért, mert két lábon járnak, még ha szemüveget is tudnak tenni az orrukra, „magukban véve” ettől még olyanok, mint az okatlan állatok. Testük ugyanolyan fizikai és kémiai törvényeknek engedelmeskedik, idegrendszerük, vérkeringésük, anyagcseréjük szinte azonos a magasabb rendű állatokéval. Ezt azért kell világosan látnunk, mert különben nem tudunk a *valóságos emberről* beszélni. Ha azt mondjuk, hogy az ember csak kikupálódott állat, csak test, csak anyag, akkor nem a valóságos emberről beszélünk. De ha mindig csak az embernek a lelkét emlegetjük, akkor sem a valóságos emberről beszélünk. Akár az egyik részét, akár a másik részét hanyagoljuk el, már az álmodozások és nem a valóság világában élünk.

Manapság vannak, akik arról beszélnek, hogy az emberiség történelme az állattannak egy fejezete csupán. Ezért az egyház a felelős, mivel évszázadok óta mindig csak az ember lelkéről beszél. Az embert nem az értelme különbözteti meg az állattól. Hiszen az ember az értelmét nagyon sokszor arra használja, hogy állatabb le-

³¹ John Steinbeck: *Egerek és emberek* című nagysikerű könyvére utal az igehirdető.

gyen az állatnál. Egyetlen állatnak sem jutna eszébe soha, hogy egy kízókamrában a másíknak lehúzza a körmét, vagy kifúrja a másík egészséges fogát.

Az ember abban különbözik az állattól, hogy nemcsak test, hanem lélek is. Az állat nem tud értelmesen beszélni, és nem tud szerszámmal bánni. Ez az óriási különbség. Hogy az állatok nem tökéletesednek. A pók ma is úgy fonja a hálóját, a méh úgy építi a sejtjeit, a fecske úgy rakja a fészket, mint évezredekkel ezelőtt. Ez náluk nem tudatos, hanem ösztönös cselekedet.

Na, és az ember? Száz évvel ezelőtt még nem ismerték a rádiót, a televíziót, nem volt repülő, telefon, egy gombnyomással bekapcsolható villany vagy központi fűtés. Ha csak állat volna az ember, és nem volna benne semmi több, hogy tudta volna mindezt elérni? Miért nem fejlődnek, miért nem alkotnak az állatok is hasonló módon? Ez a többlet a lélek az emberben. Mert az ember hozzátartozik az anyagi világhoz is, meg a szellemi világhoz is. Igen, állat-közelben van az ember, de mégsem állat, mert valami emberré tette. Így érkezünk el a második felelethez.

2) Hogyan teremtette Isten az embert? A maga lelkét lehelte belé. Ez tette emberré az embert.

Figyeljük meg, hogy amikor szövegünk a teremtés során az emberhez érkezik, Isten egy pillanatra megáll, és mintha csendben önmagával tárgyalna. „*És mondta Isten, teremtsünk embert a mi képünkre.*” Ott kezdődik a nagy különbség az ember és az állat között, hogy amikor Isten embert teremtett, gondolkodott, mérlegelt – ha szabad ilyen emberi kifejezésekkel illetni őt –, hogy vállalja-e azt a kockázatot, hogy embert is teremt. Mert hallatlan nagy rizikó volt embert teremteni. Az ige ezt akarja itt kifejezésre juttatni. A teremtés menete megállt, Isten szinte megtorpant: Érdekes-e ezt a kockázatot vállalni, hogy embert teremtsék, önmagamhoz hasonló, majdnem isteni lényt?

Hogy ez mekkora nagy rizikó volt, azt onnan is tudjuk, hogy Isten egyszülött Fiának, Jézus Krisztusnak bele kellett hálnia abba – és itt megint csak balga, emberi szavakkal tudom kifejezni magamat –, hogy „jóvátegy” Istennek ezt a „meggon-dolatlanságát,” hogy embert teremtett.

Mi volt a kockázat abban, hogy Isten embert teremtett? Az, hogy az emberben megdicsőülhet a világmindenség, de az emberben el is pusztulhat a világ. Az emberben szégyenné, bünné válhat, és a bűn nyomán elpusztulhat az a világ, amit Isten szépnek és jónak teremtett. Gondoljunk az özönvízre! Szabad akaratot adott hát az embernek, hogy azt tegye, amit jónak lát, építsen vagy pusztítson. Az ember pedig rosszul választott. Isten persze előre tudta, hogy ez így lesz, ezért a világ fundamentumának a felvettése előtt, az örökkévalóság titkos tanácsában Jézus Krisztus elvállalta, hogy az idők teljességében eljön ebbe a világba, és amit az ember szétzilál, elpusztít, azt ő helyreállítja, visszaállítja az isteni rendet. Szakmai nyelven úgy mondanám, hogy Jézus Krisztus eleve vállalt golgotai áldozatára nézve vállalta Isten ezt a kockázatot, hogy embert teremt. Így történt, hogy mégis a saját képére és hasonlatosságára teremtett embert küldött ebbe a világba.

A Biblia tehát erről a kettősségről beszél itt, hogy az ember „állat-közelben” és „Isten-közelben” él. Ez életének a nagy feszültsége is. Ki nem érezte még magában, az indulataiban, dühkitöréseiben az állat indulatát? Ugyanakkor bizonyára átértük

már az istenközelséget is magunkban, amikor szellemi érintések záporoztak a lelünkre, amelyek igazságra, bűnbánatra, emberségre akartak segíteni.

Amikor a Szentírásban arról olvasunk, hogy Isten az embert saját isteni leheletével az egész teremtett világ fölé emeli, ezzel azt akarja elmondani, hogy Isten az embert önmagával hozza kapcsolatba. Bevonja a saját életébe, hordozójává, eszközévé teszi a saját lényének. Valami ilyen formán jelentkezik a mai emberi lényünkben az Isten lényege, mint ahogyan az adás megjelenik a rádiókészülékben. Megszólal benne, de nem belőle való. Mégis ez adja meg a lényegét az egésznek. Nélküle semmit nem ér az egész doboz. A rádiót éppen az teszi rádióvá, hogy megszólal benne egy kívülről jövő adás. Ugyanígy az embert is az teszi emberré, hogy megszólal benne Isten. Úgy van teremtve, hogy megszólíthatja őt Isten, és válaszolni is tud Istennek.

3) Hogyan teremtette Isten az embert? A harmadik feleletünk az, hogy a „*maga képére és hasonlatosságára.*”

A héber *šalām* szó tulajdonképpen szobrász szakkifejezés.³² Jelent plasztikát, apró szobrot, de jelenti a nagy állóképeket is, amikkel tele volt az ókori világ. Ma is

³² Az akkád *šalmu(m)* jelentése ‘szobor,’ ‘figura,’ ‘kép.’ Istenről, királyról, démonokról stb. is készítek ilyen ‘képet.’ Hasonlóan a babiloni kultúrában, jelentheti istennek vagy embernek a szobrát, szimbólumát. A király lehetett az istenség képmása, az istenségről készített szobor pedig nem csupán képmásnak számított, hanem ő maga volt az élő isten. Az egyiptomi kultúrában hasonló érteleme volt a képmásoknak. Az istenség szobra a test, melyben maga az istenség lakozik. A babiloni szobrok értelmezése kapcsán Livingstone azt írja, hogy a szoborban jelenlévő istenség visszavonhatta jelenlétét a kiábrázolásból, ha a képét megszenteltelenítették. Újbóli jelenlétét csak bonyolult rituálékkal lehetett visszahozni (in: van der Toorn, Karel & Becking, Bob & van der Horst, Pieter W.: *Dictionary of Deities and Demons in the Bible* [DDD], Eerdmans Grand Rapids, Michigan Cambridge, U. K., Brill Leiden, Boston, Köln, 1999. 448. kk.). De befolyásos személyek vagy a fáraó szobra rejtett hatalmasság – Ka – tartózkodási helye. Az egyiptomi kultúrában ismeretes az istenképűség további demokratizálódása. Nem csupán az uralkodóra vagy befolyásos emberekre értelmezték az istenképűséget, hanem egészen általánosan emberekre is. Zimmerli közöl egy szemelvényt ezzel kapcsolatban: „*Az ő képmásai [az emberek], tagjaiból jöttek elő*” (Zimmerli, Walthert: *Die Urgeschichte, 1. Moses 1-11*, Zwingli Verlag Zürich-Stuttgart, 1967. 75.). Hogy a szobrok uralmi terület behatárolását (is) jelentették volna, vagy fennhatóságot, azt a fentiekből direkt módon nem olvashatjuk ki.

A mondat folytatásában a *šmūt* szóban a *šalām* tompítása olvasható ki, hogy tehát nem azonosság-ról (*šalām*) van szó, hanem csak hasonlóságról (*šmūt*), ld. Zimmerli: im. 75. Ugyanakkor azonban a kontextus vizsgálata azt mutatja, hogy a két szó tartalma még sincs ennyire messze egymástól. A *šmūt* némelykor gyakorlatilag a *šalām* értelmében fordul elő (1Sám 6,5. 11; *šalām* [Ez 23,14] = *šmūt* [Ez 23,15]). De vajon hendiadionról van szó és nem többről? Papi szerző esetében nehezen képzelhető el. A LXX 1Móz 1,26-ban különbséget tesz *eikón* és *homoiósis* között, a Vulgata *imago*-t és *similitudo*-t említ. Jóllehet a *šalām* és a *šmūt* jelentése fedheti egymást (v. ö. 1Móz 1,27, 5,1. 3; 9,6), azonban aligha lehet véletlen a 1Móz 1,26-ban a két szó egymás mellé állítása. Feltételezzük, hogy a P, akire a pleonazmus nem jellemző, az egyes kifejezéseket tudatosan használta, valamiért mégis csak egymás mellé állította őket. Értelmezésünk szerint nem lehet egyéb, mint az, hogy a finom különbség – ami a két szó között mégis csak megvan – kifejezze a *šalām* jelentéstartalmának tompítását a hasonlóság (*šmūt*) irányába. A *kidmütēnū* formula Hans Walter Wolff szerint talán attól a félreértéstől igyekszik megóvni, hogy a megfelelés csak az identitásra céloz, nem pedig a hasonlóság ellenére meglévő különbözőségekre (in: *Anthropologie des Alten Testaments*, 3. Auflage Chr. Kaiser München, 1977. 236.).

Az ember nem direkt módon Isten képmása, hanem az isteni lényegé. Ez az értelem csendül ki a Zsolt 8,6 verséből is: „*kevéssel tetted őt kisebbé,*” mert az „*lobim*” szó a zsoltárvers folytatásában nem

gyönyörködhetünk a fennmaradt darabokban. A tudósok kiderítették, hogy az ókori világban szokás volt a nagy forgalmi csomópontokon felállítani egy-egy *šalamet*, egy állóképet, annak az uralkodónak a hasonmását, akinek a hatalmi körébe tartozott az az út. Amikor az egyiptomi uralkodók felállítottak ilyen állóképet, az azt jelentette, hogy ez itt Egyiptom! Itt én uralkodom. Vigyázz, mert itt egyiptomi fennhatóság alatt vagy, Egyiptom törvényei szerint ítélik meg a cselekedeteidet. Ugyan-így tettek az asszírok és a babilóniaiak is.

Ezt kell tudnunk, ha meg akarjuk érteni azt a kifejezést, hogy Isten az ő „*képére és hasonlatosságára*” teremtette az embert. Az egyiptomi fáraónak megvolt a maga hatalmi köre, oda felállította a szobrait. Isten hatalmi területe ez a világ, ide állította az embereket – a saját képmásait –, hogy jelezzék, ez a világ Istené, ő teremtette, ő az Ura, a Gazdája, itt minden a hatalma alatt van. Mi persze magasabb rendűek vagyunk, mint az egyiptomi vagy babiloni kőszobrok. Am ugyanaz a rendeltetésünk. Emlékeztetni a világot arra, hogy Isten helytartói, mintegy a megbízottai vagyunk.

Az „Isten-képmás” tehát nem azt jelenti, hogy a láthatatlan Isten is valahogyan olyan formán néz ki, mint az ember, csak sokkal nagyobb méretekben. Az istenképesség az ember hivatásában, rendeltetésében rejlik. Meg kell azonban állnunk ezen a ponton, mert ez az istenképesség valahol széttört a világban. Ki a felelős ezért? Babilonban – ahol ez a leírás keletkezett – azt mesélték az Enuma eliš című eposzban, hogy Marduk, a világteremtő isten, amikor rendezte az őskáoszt, kettévágta Tiamatot, a gonosz tengeri szörnyet, és belőle teremtette meg a világot úgy, hogy egyik feléből az eget, a másik feléből a földet alkotta meg. Tehát a gonosz, a rossz bele van teremtve a világba végzetszerűen. Ezek után teremtette Marduk az embert. Kingu³³ vérével összegyúrt vörös agyagból teremtette az istenek képére³⁴ és hasonlatosságára. Ez a mítosz nyelven azt jelenti, hogy az ember nem tehet arról, hogy olyan, amilyen. Halandó, hiszen a földből vétetett és bűnös, hiszen a Kingu vére (=lelke, élete) van belegyúrva.

Így menekül az ember a bűn problémája és a felelősség alól. Babilonban a bűn annyi, mint végzet. Az ember nem felelhet érte. Egyedül a rítussal tudja tisztázni magát. A Bibliában azonban az embernek az a feladata, hogy Istenre tekintsen. Ha rosszat tesz, nem a teremtétségben van az oka, hanem saját maga felelős érte.

Istent jelent, hanem isteni lényeket. Az ember ³⁰*lobím*-szerű lénynek teremtetett. Az ember több, mint a mező virága és az ég madarai (Mt 6,26. 30; 10,31). Kiemelt szerepe van, de nem rendelkezik a teremtett világ felett teljhatalommal, mert a világ továbbra is Istené (Zsolt 24,1). Amiként a *šalamet* az ókori világban valamiképpen az istenség vagy az uralkodó reprezentánsa volt, akként az ember Isten megbízatásából, mintegy a reprezentánsaként van a többi teremtmények között. Ebben van istenképességének tartalma.

³³ Kingu Tiamat fia, majd Tiamat férfi párja Apsu halála után a férje. Tiamat nagy hatalmat adott neki, és neki adta a sorsábrát is, melyet Kingu szíjjal felerősítve a mellkasán hordozott. Marduk megakadályozta ennek a tervnek, Kingu hatalmának a kiteljesedését, ezért megölte őt. Elvette tőle a sorsábrát, melyet a jövődöbben már ő hordott. A megölt Kingu vérével agyaggal összegyúrva teremtette meg az embert.

³⁴ Az Enuma eliš mítoszban szereplő Apsu (édesvízi áradás) volt az őszkedet istene, akinek Mummu Tiamattal (sós vízi áradat) közös isteni gyermeke volt Lahmu, aki után Ansar, majd Anu, következett az isteni nemzetségábrázlatban, aki Nudimmudot nemzette. Ansar istennel kapcsolatban azonban még azt olvassuk, hogy isteni gyermekét – Anu istent – önmagához hasonlatosnak alkotta gyönyörűséggel, Anu pedig Nudimmudot nemzette a maga képére.

Éppen ez az evangélium. Isten nekünk adta a maga képét, s amikor mi azt bűnösen, öntudatosan megrontottuk és elvesztegettük, ő felvette a mi képünket és megjelent közöttünk az ő dicsőségének visszatükröződése, az ő valóságának képmása, a testté lett ige, Jézus Krisztus. Magára vette bűneink hatását. Engedte, hogy pusztítsa őt, mert maga magán akarta megmutatni a bűn istenkép-romboló erejét. Betegségeinket viselte, fájdalmainkat hordozta, bűneinktől megrontott. De a sebei által meg is gyógyulánk (Ézs 53,4-5). Mert amikor eleget tett értünk, érdemét Isten nekünk tulajdonította, és így Istenhez immár nem a magunk megrontott és elvesztett lelki képével közeledünk, hanem azzal, amit ő ruház reánk, ha hittel elfogadjuk, amit értünk tett.

4) Végül arra a kérdésre, hogyan teremtette Isten az embert, még egy választ olvastunk: „*Férfiúvá és asszonyá teremtette őket*” (27). Említettem már, hogy Isten nem egy Ádám nevű férfit teremtett, mert ez a szó tulajdonképpen „embert,” „emberiséget” jelent. A szó tehát nem egy konkrét személyre, hanem egy elvonatkoztatott fogalomra utal. Mint ahogyan nincsen „virág” sem, csak rózsza, jácint vagy viola, éppen így a valóságos életben sem az „emberrel,” hanem mindig férfiakkal vagy nőkkel találkozunk, és sem férfi, sem a nő nem hordozza önmagában az emberlét teljességét. Férfi és nő együtt alkot egy emberpárt, és egymást segítve, egymást kiegészítve valósítják meg az embervoltukat.

Érdekes, hogy a legtöbb ember úgy éli át ezt az ügyet, hogy én a létem centrumában ember vagyok, és csak valahol a létem perifériáján, valahol a test tájékán vagyok férfi vagy nő. Ez azonban nem így van. Létünk legbensőbb centrumában is férfiak és nők vagyunk, és ez onnan bentről mindenféle életmegnyilvánulásunkra azonnal kisugárzik. Az orvostudomány beszél arról, hogy nemcsak az ún. nemi jegyekből lehet megállapítani, hogy férfi valaki vagy nő, hanem minden egyes sejtje, szövete más a férfinak, mint a nőnek. Nem úgy van, hogy „lokálisan” – tehát itt-ott – más a férfi és más a nő testi mivoltában, de ettől függetlenül a test nagy része általános emberi test volna. Totálisan más az egész emberi test a férfi változatban és más a női változatban. Ez nemcsak a test vonatkozásában van így, hanem a lélek esetében is. Egész lényünk legbensőbb centrumáig vagy férfiak vagyunk, vagy nők.

Úgy, ahogyan a Szentírás tanítja, hogy amikor Isten megteremtette az embert, „*férfiúvá és asszonyá teremtette őket.*” Az, ahogy férfiak és nők vagyunk, küldetést jelent. Azt, hogy a férfi kibontakoztassa a maga férfias, a nő pedig nőies mivoltát.

Az eszperantó mozgalom lapjában jelent meg egy érdekes cikk. Az írója három városban meglátogatott három eszperantó csoportot. Az egyikben csak férfiak voltak, a másodikban csak nők, a harmadikban vegyesen. Ahol csak férfiak voltak, ott a szellem működött, a nyelvet továbbfejlesztették, de az egész egy kicsit rideg volt. A női csoportban volt valami édeskés, romantikus, szentimentális. Hiányzott belőle az erő és az irány. Kávézó hölgyek kedves együttese volt. A harmadik városban, ahol férfiak és nők is voltak, pezsgett az élet. Tele voltak ötletekkel, lendülettel. Az a tudat, hogy férfiak is és nők is vannak, fegyelmező és serkentő erő volt. Melegséget, de erőt is adott. A nők jelenléte a férfiakat arra serkentette, hogy bontakoztasák ki a képességeiket.

Ha képpel szeretném kifejezni magam, az elektromosság azért hathatós erő a világon, mert van pozitív és negatív pólus. Erőáramlás van a pozitív pólustól a ne-

gatív pólus felé. Isten az embervilágban is ilyen ellentétes pólusokat állított fel, és közöttük is szakadatlanul folyik az erőáramlás. Istennek az a gondolata, hogy miközben feszültségi állapotba kerülnek, hatnak egymásra, s eközben ez az erő szép teljesítményekre lendíti őket.

Jaj, ha olyan „rövidzárlatos” lesz a dolog, hogy a férfi az élete végső célját csak a nőben látja, vagy fordítva! De az is baj – ez egyik-másik egyház gyakorlata –, ha el akarják fojtani ezt az Istentől kapott adományt, és azt mondják, hogy az egymás iránt való vonzódás bűn. Tehát akkor meg akarják öldökölni magukban ezt az ösztönt. Bizony nehéz a két zátony közötti hajózás.

Bizonyos, hogy ez az ún. „szexuális töltés” tulajdonképpen „élet-töltés.” Nem arra való, hogy mindig csak szerelmi élményekben süljön ki. Ennek az élet-töltésnek a nagy részét át kell váltani magasabb rendű emberi teljesítményekre, úgymint szeretetre, szolgálatra, tudományos vagy művészi alkotásra, jó barátságra, lelki közösgre. Ez az értelme annak, hogy Isten férfiúvá és asszonyá teremtette az embert.

Mi, magyarok az asszonyt nem szoktuk „embernek” számítani. A falusi asszonyok még mindig úgy beszélnek a férjükről, hogy az „emberem.” Ha ketten mennek az úton, arról is azt mondják, egy ember meg egy asszony megy ott. A Biblia szerint az embert férfiúvá és asszonyá teremtette Isten. Tehát az asszony is embernek számít. Egyedül egyik sem egész ember. Ketten együtt (!) viselik Isten képmását.

Platon, a görög filozófus, aki nem tudott semmit erről a bibliai elbeszélésről, lényegében ugyanezt mondja el az ember teremtéséről. Valamikor az istenek csak egy embert teremtettek, és kettévágták. Ez a két külön rész sóvárogva keresi a társát, mert csak a másik által lesz egész és boldog, ha azt, akihez valamikor az idők előtt tartozott, megtalálja és vele testileg, lelkileg eggyé válik.

Az ember teremtése ezzel a mondattal végződik: „*És látta Isten, hogy [...] íme, igen jó*” (31). Ti most azt mondjátok, hogy a valóság épp az ellenkezője annak, amiről én itt beszélek. Pedig az ember gonosz, minél magasabb a műveltsége, minél szédületesebb a kultúrája, annál inkább gonosz. Hogy lehet ez? Hiszen amikor Isten megteremtette az embert, azt olvassuk, „*látta Isten, hogy jó.*” Tehát, hogy megfeleljen Isten céljainak.

A görög mondavilágban olvasunk arról, hogy valaki egyszer sárkányfogakat dobált el, amikből azonnal harcosok születtek, akik rögtön egymás torkának estek. Hát nem ilyen az ember? Mi történt velünk, hogy a költő így panaszkodik:

*„Az emberfaj sárkányfog-vetemény.³⁵
Nincsen remény, nincsen remény.”*

(Vörösmarty Mihály: Az emberek)

Az történt az emberiséggel, hogy széjjeltört, elveszett rajta az Isten képe. Úgy szét-tört, mint amikor egy templomot feldúlnak a pusztító barbárok. A föld kietlenné vált, mert a bűn közöttünk járt, és ellopta rólunk az Isten képmását.

Mit lehet tenni azért, hogy az emberen újra restauráljuk az Isten képét? Nos, itt érkezünk el a titkok titkához. Isten kiformálta valamikor rajtunk a maga képét, és mi azt megrontottuk, elvesztettük. Ő felvette a mi képünket, és megjelent közöt-

³⁵ Id. 49. lábjegyzetet!

tünk a testté lett ige, Jézus Krisztus. Gonosz világba érkezett. Ezért az istenkép az ő arcán sem volt dicsőséges. Ahogy a próféta mondja: „*Nem volt neki alakja és ékesége, és néztünk rá, de az ábrázata nem volt kívánatos. Utált volt és emberektől elbagyott, fájdalmak férfija, betegség ismerője*” (Ézs 53,2-3). Azért volt ilyen, mert mi, akik megrontottuk az istenképet a bűneinkkel, ellene támadtunk. Ő pedig magára vette a bűneinket, mert önmagán akarta megmutatni a bűn istenképet romboló erejét: „*Betegségeinket ő viselte, fájdalmainkat hordozta és azt hittük, hogy ostromoztatik, verettetik és kínoztatik Istentől, pedig ő megsebesítettett a bűneinkért, megrontatott a vétkeinkért, békességünknek a büntetése van rajta, és az ő sebei által gyógyultunk meg*” (Ézs 53,4-5).

Igy tett Jézus eleget értünk, s mivel az érdemét Isten nekünk tulajdonította, ezért Istenhez már nem a magunk bűn által megrontott képével közeledünk, hanem azzal, amit ő ruház ránk, ha hittel elfogadjuk, amit értünk tett. Istennek éppen az a csodálatos, helyreállító, újjáteremtő munkája, hogy Krisztusban és Krisztusért minket az ő Fia ábrázatához hasonlónak tesz, és azt a szeretetet árasztja reánk, amely atyai szívéből egyszülött Fiára áradt.

A helyreállított istenkép tehát nem egyéb, mint a Szentlélek által Krisztusban újjászült, újjáteremtett ember. Olyan ember, aki a Krisztusé, aki szembefordult a világgal, aki Krisztusban Istené lett, és Isten az övé. Tehát ebben a világban a krisztusi ember az Isten képe. Aki Krisztusban Istent helyesen ismeri, magát naponként boldogan neki áldozza, és Krisztusban Istennek engedelmeskedik. Az ilyen emberre mondja a Szentírás, „*látta Isten, hogy jó.*”

AZ EMBER TEREMTÉSE³⁶

LECTIO: ZSOLT 139,1-6. 13-18

TEXTUS: 1MÓZ 1,26-31; 2,4/B-7

Nézzünk egyszer szembe azzal a kérdéssel, hogy miért teremtett Isten embert is a földre? Mi volt vele a célja? Mit vár tőlünk Isten?

I. Manapság a kereszténységet sokan idejétmúlt dolognak tartják. Különösen az „őstörténetek” miatt ér sok támadás bennünket, mivel ezek nem hozhatók összhangba a tudományos kutatások eredményeivel. Vajon a tudomány tényeit elfogadó ember lehet-e egyszersmind hívő ember is? A Biblia még a geocentrikus, fix-firmamentumos világképről beszél. Arról, hogy a világmindenségnek a Föld a közép-pontja, és az ég úgy borul föléje, mint egy sátor. Hogyan lehet ebben a XXI. század úrkutatásban járatos embere? Tényleg eljárt az idő a templom és a Biblia felett? Hiszen egyikünk se akar olyan szánalmas tévedésbe esni, mint a középkori egyház,

³⁶ Ebben az ígéhirdetésben több elem megegyezik vagy hasonlít az őstörténetekről mondott első prédikációban elmondottakkal, ami azzal magyarázható, hogy bizonyára nem ugyanazon hallgató-ságnak mondta el őket Bajusz Ferenc professzor.

amely a tradíció betűihez való ragaszkodása miatt Galileit inkvizíció elé állította, Giordano Bruno alatt pedig meggyújtotta a máglyát.

Vannak, akik a hit és a tudomány feszültségét úgy akarják elintézni, hogy a hívő embereknek ezeket egyszerűen el kell hinni. Hiszen „hinni” éppen azt jelenti, hogy igaznak tudjuk elfogadni azt is, amit az eszünk fel nem ér. Majd az örökkévalóságban minden megvilágosodik! De okos beszéd ez? Ma is sokan szembe akarják állítani a hitet és a tudományt. Pedig ezek nem „ellentétei” egymásnak. A hitnek a hitetlenség, a tudománynak a tudatlanság az ellentéte. A tudományos feltevések másfajta tudomány feltevéseivel állnak szemben. Muraközy Gyula az írja: *„A tudományos hipotézisek legtöbbször csak arra jók, hogy az illetőknek nevet szerezzzen, pályáját egyengesse, vagy, hogy néhány fanatikus ember ezeknek a hipotéziseknek a pálcájával beverje a templomablakokat.”*

A Biblia nem természettudományos szakkönyv. Igazság az is, hogy a háromszög belső szögeinek összege 180 fok. De a Biblia nem ilyen igazságok gyűjteménye. Faraday, a nagy fizikus naponként olvasta a Bibliáját. De az indukált áramok törvényét nem a Bibliából tanulta! Mert amikor Isten a teremtésről szóló ígéretet adta az ő népének, akkor „igét” adott és nem természettudományt. Amikor Isten a teremtéstörténetet elmondta, akkor lelkigondozást végzett és nem fejtárgyást.

Ami nyilván az jelenti, hogy nem csillagászati, geológiai vagy éppen elvont filozófiai problémákat akart megoldani, hanem bátorítást, vizsgáztatást akart adni a megrémült embereknek. Gondoljunk vissza a Kr. e. VI. évszázadra! Júda és Jeruzsálem népét Babilonba deportálták. Velük vitték rabszíjon a papokat is. A Két-folyó mentén az emberek bálványokat imádtak. Kőben, fában, levegőben sok „isten” élt körülöttük. Ezeket az isteneket hatalmasoknak és kiszámíthatatlanoknak gondolták. Egymással ugyanúgy háborúkat folytattak, mint a görög istenek az Olymposon. Ez az istenharc persze időnként végigsöpört a földön is, ahol emberek estek áldozatul. Ebből a hitből az a szomorú életérzés támadt, hogy az ember tehetetlen az istenekkel szemben.

Ebben a szellemi környezetben szólalt meg Istennek a teremtésről szóló ígéje az első fejezetben. Nem a fizika és nem a biológia felől közelíti meg a kérdést, hanem tulajdonképpen lelkigondozást végez, valahogy ilyen formában: Ne féljete, ne reszketsetek a csillagoktól, a sorserőktől! Nem vagytok kiszolgáltatva nekik! A világnak Isten az ura, mert a világot Ő teremtette. Ő egyedül. Rajta kívül nincs más Isten. A Nap, a Hold és a csillagok, minden neki engedelmeskedik. Ezt úgy szemlélteti, hogy Isten a félelmetes babiloni Napistent, Holdistent és a csillagokat úgy „aggatja fel” az égboltozatra, mint ahogy a pásztor a kalapját felakasztja egy szögre. Mert a bálványok semmik!

A Bibliát tehát két és félezer évvel ezelőtti emberek írták le, és olvasták először. Ők értették. De mit ért meg belőle a mai ember? Isten, aki úgy szerette a világot, hogy az egyszülött Fiát is odaadta érte, bizonyára nem akarja, hogy az egyszerű emberek ne tudják megérteni a Szentírást. Mélyebb megértése nem lehet csak a tudósok előjoga. Ha Jézus azt mondta, hogy ebben van az örökélet (Jn 17,3), akkor nyilván az a legfontosabb dolgunk, hogy a Szentírás emberi oldala mellett az isteni oldalát is megismerjük. Magyarul, a korabeli szövegből, a korabeli mondanivaló szavaiból kibontakoztassuk az örökkévaló mondanivalót!

II. Régi kérdés: teremtés vagy evolúció? Már Arisztotelész is tanította az önnemzés, az autogenezis elméletét, hogy az élettelen anyag bizonyos feltételek alatt átalakul élővé. Az ember tragédiájában, amikor Ádám le akarja beszélni a tudóst, az lázasan feleli:

*„Egy szikla kell csak és életre jó!
Ádám: De ezt a szikrát, ezt honnan veszed?”
(Tizenkettedik szín)*

Nem akarok vitázni azokkal, akik az evolúció elméletét vallják, tehát hogy az ember évezredek hosszú során állati előformákon át fejlődött ki emberré. Darwin egyébként soha nem tanította, hogy az ember közvetlenül a ma élő, úgynevezett ember-szabású majmok valamelyikétől származna. Néhány tudós két évszázada keresi ezt a közbülső lényt, illetve ennek a csontvázát, aki félig ember, félig majom. Ezért írja a Szentírás, hogy Isten mindent a „maga neme szerint” (1Móz 1,12. 21. 24) teremtett. Persze lehet ízléstelenkedni. Például egy ló szerelemre gyullad egy számár iránt. A gyerekek, az öszvér azonban nem szaporodik tovább. Zsáksütca. A fajok között – a természet rendje szerint – nincs átmenet. Isten külön teremtett embert.

III. Mikor történt mindez? Nem tudjuk. A filozófusok régóta vitáznak azon, hogy mi volt a világ ősprincipiuma? A tűz vagy a víz? A mozgás vagy a csend? A Biblia azt tanítja: *„Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet.”* Isten volt a kezdet. A zsidók az állítják, hogy Krisztus születése előtt 3761 évvel. Tehát ők ma, ha jól emlékszem, 5764 körül járnak. A keresztyének közül Ussher írországi érsek és Lightfoot angol professzor³⁷ a Biblia „alapos tanulmányozása után” arra az eredményre jutott, hogy Isten a világot Kr. e. 4004. október 23-án reggel 9 órakor teremtette. Mintegy száz évig ezt a lelkiismeretesen kikutatott dátumot tartották egyedül érvényesnek. Aki valami korábbi időpontra gondolt, azt eretneknek tekintették. A mai geológusok és csillagászok azonban százezer években gondolkodnak. Sőt pár hónappal ezelőtt néhány olasz tudós meg a bochumi egyetem munkatársai egy földalatti barlangban végzett vizsgálat során megállapították, hogy mivel a termonukleáris folyamatok a Föld belsejében lassabban folynak le, mint korábban számították, így a világ és az élet keletkezése az eddigi 13 milliárd 700 millió évről valószínűleg kitolódik 14 milliárd 700 millió évre. Már a múlt század elején Edwin Hubble a Wilson-hegyi obszervatórium segítségével megállapította, hogy a Tejútrendszer tágul, és hogy a két csillagköd közötti távolság 1300 millió év múlva kétszeresére növekedik.

Nem könnyen áttekinthető számok ezek a magyarok ezer, az egyiptomiak hat-ezer vagy a kínaiak nyolcezer évre visszatekintő történelemszemlélete számára. A Biblia sehol nem említi, mikor keletkezett a világ. A „kezdet” ama ősdátum, ami mögé nem lehet úgy bekukucskálni, mint a színpadon a kulisszák mögé. Luthertől egyszer megkérdezte valaki: Mit csinált Isten a világ teremtése előtt? Az felelte: az erdőben vesszőket vágott a haszontalan kérdezősködők hátára! Egy dolog kétségtelen. A Föld és az egész világmindenség a tudomány szerint sem öröktől fogva való, hanem valamikor kezdetének kellett lennie. Ha pedig nem öröktől fogva való, ak-

³⁷ Ld. 2. számú lábjegyzetet.

kor nem lehet önmagától való sem, mint az Örökkévaló, akinek nem volt kezdete és nem lesz vége. Azon is értelmetlen vitázni, hogy ez a teremtés hat nap alatt vagy hat mozzanatban történt. A szentíró a „napokkal” elsősorban azt akarta kifejezni, hogy a világ nem önmagától emelkedett felfelé, hanem minden egyes fokozatra a teremtő kéz emelte fel. A növényeket és az állatokat „az ő nemük szerint” állította be Isten a földre, tehát a fajok nem egymásból fejlődtek, az embert pedig azért teremtette a saját „képére és hasonlatosságára” (1Móz 1,16), hogy a különböző nemek között Isten képviselőjeként járjon a földön.

IV. A teremtés hatodik napján, mikor már minden elkészült, akkor teremtette Isten az embert. Ezért szokták az mondani, hogy a teremtés koronája az ember. Én ezzel nem dicsekednék! Itt most azt kell megérteni, hogy a Biblia az ember teremtésének nem a biológiai oldaláról beszél, hanem a hitéről tesz bizonyosságot. Ez a leírás egy hitvallás. Valami olyan, mint amikor a hívő szülők úgy adják hírül a kisgyermekük születését, hogy Isten megajándékozott bennünket egy kisfiúval. Erre azt mondaná egy templomba nem járó ember, hogy ugyan már, micsoda beszéd ez? Mi az, hogy Isten adta? Hiszen ez a gyerek a nemzés, a fogantatás, a terhesség és a születés periódusának a folyamatában jött létre! Nos, a szülők is tudják ezt. Nem is azt akarják ezzel mondani, hogy ez a gyermek az égből pottyant oda a bölcsőbe, hanem a természetes biológiai fejlődés folyamatában ők Isten teremtő munkája csodájának mintegy a folytatását látják. Most nézzük meg a leírás néhány részletét.

V. Figyeljétek meg, a teremtés mind a hat napján azt mondja Isten: „*legyen.*” Íme, „*legyen*” szavára állt elő minden. Ég, föld, tenger, növények, állatok. De az embernél azt olvassuk, hogy teremtsünk, alkossunk embert! Az embernek az az érzése, mint ha Isten is egy pillanatra megállna: Ezt a dolgot meg kell beszélni! De kivel? Miért van itt többes szám? Két nagy tábor áll szemben egymással. Akik mintegy védeni akarják a Bibliát, azt mondják, hogy már a világ fundamentumának fölvetetése előtt minden eldőlt az örökkévalóság titkos tanácsában az Atya, a Fiú és a Szentlélek között. Ezt a tételt bibliai textusokkal is igazolni próbálták, hiszen János azt írja: „*Kezdetben volt az Ige [...] minden általa lett és nélküle semmi sem lett*” (Jn 1,1-3). Isten Lelke pedig már kezdetben ott lebegett a vizek felett (1Móz 1,1-2). (Vagyis akik így gondolkodnak, a többes számot a Szentháromságra értelmezik. FF)

A másik tábor szerint a környező pogány népek hatása ez a fogalmazás. Például Babilóniában a teremtésről szóló „Enuma eliš” legenda elmondja, hogy miután az istenek megölték az őssárkányt, összeült az istennek a tanácsa, ahol elhatározták, hogy embert teremtenek. De gondoljuk meg, az Ószövetséget ókori emberek az ókorban élő embereknek írták, akik Istent, a világ urát és királyát is valahogyan úgy képzelték el, mint a hatalmas földi királyokat, akiket körülvesz egy pompás királyi udvartartás. Emlékezzünk Mikeás prófétára, a Jimla fiára, aki azt mondta Josafának, Izrael királyának: „*Láttam az Urat, trónján ülve és az egész mennyei sereg ott állt a jobbján és balján*” (1Kír 22,19). Ugyanígy kezdődik a Jób könyve is, amint a Sátán az Úr előtt

sokak jelenlétében rágalmozza Jóbót (Jób 1,6). Ézsaiás is magas trónon ülve, hatalmas udvartartással látta az Urat, mint egy nagy, keleti királyt (Ézs 6,1).³⁸

A szentíró egyébként csak azt akarja érzékeltetni, hogy Isten maga is érzi, milyen kockázatot vállal, amikor embert teremt, aki dönteni tud majd a saját léte és sorsa felől. Aki tud emberséges meg emberségtelen is lenni. Az nem jó kifejezés, hogy egy ember „elállatiasodik.” Egy állat csak akkor támad, akkor öl, ha fél, vagy éhes. Egy állatnak soha nem jutna az eszébe, hogy a másik állatot kínozza, hogy letepje a körmét, fúrja az egészséges fogát, áramütésekkel égesse a testét. Ilyet csak az ember csinál. Hogy mit „kockáztatott” Isten az ember teremtésével, azt igazán csak a golgotai kereszt tövében értjük meg. Jézus Krisztusnak, Isten egyszülött Fiának bele kellett halnia abba – és itt persze csak balga, emberi szavakkal tudom kifejezni magam –, hogy „jóvátegye” Istennek azt a „meggondolatlanságát,” hogy embert teremtett. Mert az emberben megdicsőülhet, de el is pusztulhat az a világ, amit Isten jónak – vagy ahogy az eredeti kifejezés jelenti –, az életre alkalmasnak teremtett.

VI. Bibliánk azt tanítja, hogy Isten a maga „hasonlatosságra” teremtette az embert. Persze van köröttünk egy nagy tábor, amelyik azt hangsúlyozza, hogy nem Isten teremtette az embert, hanem az ember találta ki Istent, és formázta a maga hasonlatosságára. Isten nem más, mint egy megnagyobbított, tökéletesített képzeletbeli ember, a papok találmánya, és pusztán arra szolgál, hogy vele rettegésben tartsák az embereket. Szóval így építi ki az egyház a maga mindent megköötöző lelki uralmát.

Ez azonban nem új keletű találmány. Kr. e. 570-ben Kolophonban született egy Xenophanes nevű görög filozófus, aki azt tanította, hogy „Homérosz és Hesiodos minden gyalázatot ráfogott az istenekre. Mert az emberek olyannak képzeltek az isteneket, mint saját magukat, ami azt jelenti, ha az ökröknek és lovaknak keze volna és festeni tudnának, az isteneiket ökröknek és lovaknak festenék. Az etiópiaiak feketének és lapos orrúaknak, a thrákok vörös hajúnak és kék szeműeknek képzelik az isteneiket.” Olyannak, mint önmaguk. Mert Istent mindenki saját maga alkotja magának. Így lett belőle a keresztények között ősz hajú, „nagyszakállas öregúr” – ahogy Ady Endre írja, vagy ahogy Michelangelo megfestette a Sixtus-kápolnában.

Izrael pogány népek között élt, akik állatformájú isteneket tiszteltek. Egyiptomban az Áspis bika és Anubisz, a sólyomisten. Edomban Molok, a bikaisten, Babi-

³⁸ A „teremtsünk embert” (26) felszólítás értelmezésével kapcsolatban többféle elmélet született. A *pluralis maiestatis* lehetőségét kizárják, mert akkor azt az Ószövetség nyelvén nem ismerték, kivéve Ezsd 4,18 (Barth, *KD.*, III/1., 215., Westermann, Claus: *Genesis, Kapitel 1-11, Biblischer Kommentar Altes Testament*, Nukirchener Verlag 1976. 200.). A kommentárokból általában a következő megoldásokat találjuk: 1. Az óegyház a Szentháromságra értelmezte. Barth ezzel a magyarázattal lényegében megengedő állásponton van (in: *KD.* III/1., 216.). 2. Isten mennyei lények társaságában mondja ezt a mondatot. Ezt a magyarázatot babiloni paralelek és az Ószövetség néhány locusa is alátámaszthatná (1Kir 22,19 kk.; Zsolt 82,1; Ézs 6,8 stb.). Így értelmezi pl. Zimmerli (in: Walther Zimmerli: *Die Urgeschichte, 1. Mose 1-11*, Zwingli Verlag Zürich-Stuttgart, 1967. 72.). Westermann azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy ez a magyarázat nem tartható, mert a P Jahve egyedüliségének szigorú hangsúlyozása mellett ilyen szóhasználatot nem engedett volna meg. A P irataiban nem találkozunk angyalokról vagy középlényekről szóló híradással. 3. A többes szám funkciója az, hogy az ember Istennel való azonosságát elhárítsa, vagy pedig azért fogalmaz így, mert a P Isten „én fogalmazását” a tulajdonképpeni kijelentésig kerülni akarja. Westermann ezt a felszólítást *pluralis deliberationis*nek tartja, ami Isten önmagával való beszélgetését jelenti abból a célból, hogy cselekvésének további szándékát közölje (v. ö. Ézs 6,8; 2Sám 24,14).

lonban a szárnyas oroszlán. Nem csoda, hogy Áron is aranyborjút készíttetett. De a próféták mindent megtettek, hogy kiirtsák Izrael hitéből az állatisteneket. Hóseás azon panaszkodik, hogy az emberek istenszobrot csináltak maguknak, ezüsbálynokat, borjúkat csókolgatnak (13,2). Isten azonban Lélek. Jahve láthatatlan és kiábrázolhatatlan. Mivel azonban beszélni kell róla, nem volt más lehetőség, antropomorf (néha teriomorf *FF*) kifejezéseket kellett használni. Életünk a kezében van. Karjával körülvesz bennünket. Szemével látja a cselekedeteinket, fülével hallja az imádságunkat, szájával szól hozzánk. Az, hogy Atyánknak hívjuk, az is antropomorfizmus. De bárhogyszóval beszélünk Istenről, ő kiábrázolhatatlan. A Biblia tiltja a „faragott képek” tiszteletét.

De akkor mit jelent az „imago Dei,” az ember istenképűsége?³⁹ Semmiképpen sem azt, hogy az ember külsőleg hasonlítana Istenre. Azt sem, hogy lelkileg hasonlítunk rá, hogy ugyanaz lenne az erkölcsi érzékünk és a felelősségérzetünk. Az istenképűség azt jelenti, Isten az embert társává tette olyan értelemben, hogy a többi teremtményen uralkodhat, Istent mintegy képviseli a földön.

A héber *šalam* szó tulajdonképpen szobrász szakkifejezés.⁴⁰ Kisplasztikát, apró szobrot, de nagy állóképeket is jelent, amikkel az ókori világ tele volt. Az volt a szokás, hogy a forgalmi csomópontokra felállítottak egy-egy *šalamet*, egy nagy állóképet, annak az uralkodónak a hasonmását, akinek a hatalmi körébe tartozott az az út. Amikor az egyiptomi uralkodók felállítottak egy ilyen állóképet, az azt jelentette, ez itt Egyiptom! Itt én uralkodom! Vigyázz, mert a cselekedeteidet itt Egyiptom törvényei szerint ítélik meg! Így csinálták az asszírok és a babiloniak is. Istennek a hatalmi területe ez a világ. Ide állította az embert, mint a maga képmását, hogy jellezze, a világmindenséget Isten teremtette. Ez az övé. Ennek ő az Ura.

Itt azonban valamit el kell mondjak még. Tudjuk, hogy a babiloni király Marduk isten helytartójának tartotta magát. Amikor tehát a babiloni királynak szobrot állítottak, a Marduk Istennek is a képmása volt. De csak a király számított Isten képmásának. A többi ember nem. A Biblia az első könyv a világon, amely valamennyi ember egyenlőségét hirdeti. A fáraó piramisát építő rabszolga, a Babilonba deportált zsidó, a tengeri kalózkodók foglyai, a jobbágyok, az eltérített repülőgépek utasai, szóval minden ember *šalam*, Isten képmása, Isten királyi uralmáról való jeladás a világban.

³⁹ Az ember istenképűségéről szóló tanítással összefüggő értelmezések úgy foglalhatók össze, hogy az ember egyfelől *Isten reprezentánsa* a teremtettségben. Feladata, hogy uralma alá hajtsa mindazt, ami az emberen kívül megteremtett. A másik értelmezési modell az embert úgy ábrázolja, mint aki *Istennel a párbeszéd viszony létesítésére képes*. A 1Móz 1,26 k. értelmezésének történetéből az derül ki, hogy az imago Dei-t legtöbbször az emberről szóló kijelentésnek fogták fel, és nem Isten cselekvésének. A hangsúly mindenestre inkább az emberre esett. Az ember teremtéséről szóló verseket (1Móz 1,26-30) a többihez képest eredetileg önálló és régebbi elbeszélésnek kell tekintenünk, amit összedolgoztak a világ teremtéséről szóló bibliai bizonyágtétellel. Az ember teremtése iránti érdeklődés és az arra adott teológiai magyarázat ősbibb, mint a világ keletkezése iránti érdeklődés. Ha a 1Móz 1,26-30 verseit eredetileg önálló elbeszélésnek tekintjük, az az exegézis számára is újszerű alapokat kínál. Mindjárt a bevezető mondat, *Teremtsünk embert...* emlékeztet bennünket az Enuma elis hasonlóan csengő mondatára. A babiloni szövegekben az ember teremtésének célja az, hogy az ember az isteneknek szolgáljon. A 1Móz 1. az ember rendeltetését abban határozza meg, hogy a többi teremtményt hajtsa uralma alá.

⁴⁰ A *šalam* értelmezéséhez ld. az előző igehirdetés 32. lábjegyzetét.

VII. Isten parancsa így hangzik: „*Hódítsátok meg a földet, hajtsátok uralmatok alá...*” (28). Érdekes megfigyelni, hogy igénkben a szentíró itt milyen erőteljes kifejezést használ. A héber *kábas* szó azt jelenti: ‘lábbal taposni,’ mint pl. a borsajtót, ‘leigázni,’ ‘meghódítani, rabszolgává tenni valakit.’

A kérdés az, hogy mekkora körre szól ez a parancs. Mit jelent a „föld” szó ebben az igében, hogyan értelmezzük azt, hogy „*hajtsátok uralmatok alá a földet?*” Csak a mi földgömbünket jelenti-e a levegőburkával együtt, vagy ennél többet is? Emlékezzünk csak rá, amikor azt olvassuk, hogy Isten megteremtette az eget és a földet, úgy értelmezzük, hogy ez a közlés a látható anyagi világot jelképezi. Azt a látható világmindenséget, amely szoros élettani összefüggésben van egymással. Gondoljunk például a napfolt tevékenységre, amikor nem lehet operálni, vagy a Hold hogyan szabályozza a földön a tengerek ár-apály mozgását.

Szóval a Biblia helyes értelmezése szerint, ha egy szuperszonikus gépen 15 ezer m magasban utazom, akkor még mindig a földön vagyok. Tehát az ember pusztán azzal, hogy kitör az űrbe, még nem lépheti át az Isten szabta korlátokat, és nem esik a bábeli toronyépítés bűnének modern változatába. Azért mondom el ezt, mert jó pár évvel ezelőtt egy vasárnap este a józsefvárosi gyülekezetben voltam egy szeretetvendégségen. Egy kedves atyánkfiának ünnepelték ott egyszerre a 70. születésnapját és az egyházi munkásságának az 50. évfordulóját. Az ünnepség során megkérdezték tőle, hogyan lett bibliaolvadó és az egyháznak élő ember. Azt mondta, úgy, hogy a Kálvin téren egyszer egy rossz prédikációt hallott. Az illető abban az időben még fiatalember volt, és nagy érdeklődéssel figyelte a Rákos mezején az első magyar repülő próbálkozásait. Az egyik vasárnap egy öreg lelkész prédikált, és arról beszélt, milyen istenkísértés a repülés. „Isten le fog sújtani rájuk!” – dörögte a szószéken. „Mert ha Isten azt akarta volna, hogy az ember repüljön, akkor szárnyakat teremtett volna neki!” A következő héten le is zuhant a két jámbor repülő a kukoricásba és darabokra törte magát. Mintha az öreg pap átka fogott volna rajtuk. Néhány hét múlva azonban megjelent a francia Blieriot úr, és két kecses kört írt le gépével a levegőben. Kiderült, hogy az öreg pap bácsinak még sincs igaza. Mikor ezekkel a kétségekkel vergődött, meghívták az Evangéliumi Diákszövetség bibliarájára, ahol aztán megismerte a Bibliát és Jézus Krisztust.

Az egyház nem beszélhet a kultúra és a haladás ellen, nemcsak azért, mert neveltségessé válik, hanem azért sem, mert szembekerül Isten igéjével. A hívő embernek nem kell féltennie a hitét a tudomány és a technika eredményeitől. Azok nem cáfolják a hitünket. Hiszen az ember csak azt fedezheti fel, amit Isten teremtett, csak azt hódíthatja meg, amit az Isten uralma alá adott. Ebben a nagylendületű természettudományos és technikai világban nem kell tehát nekünk attól riadoznunk, mintha Isten kilakoltatása folynék a világűrben. Az ember, aki arra teszi fel az életét, hogy teleszkóppal vizsgálja a makrokozmoszt és mikroszkóppal a mikrokozmoszt, az Isten akaratát cselekszi akkor is, ha ezt nem tudja, vagy éppen tagadja. Az ember tehát azt a feladatot kapta Istentől a teremtés hajnalán, hogy uralkodjék a természet ereje és ajándékai felett. Ami azt jelenti, hogy ezeket az élet szolgálatába kell állítani. Az elektromossággal nappalt teremt az éjszakában. Ráparancsol a szélre, hogy segítsen áthajózni az óceánt.

Aki tehát a teremtett világot szétrombolja, a földet, vizet, levegőt megmérgezi, akár vegyi háborúval, akár atomkísérletekkel, az Isten szemében bűnös. Hogy ez

milyen komoly kérdés, egyetlen példával is jól illusztrálható. Az atomkísérletekből sok-sok millió liter rádióaktív víz gyűlt már össze, amivel a kutatók nem tudnak mit kezdeni. Gondoltak már arra, hogy ólomtartályokban lesüllyeszthetik a tenger fenekére, vagy rakétával kilövik a világűrbe. De egyiket sem merték megtenni. Ki meri a világteengereket vagy a levegőöveget megmérgezni? Lám az ember azt hitte, hogy ura az anyagnak, hogy uralma alá hajtotta a földet, és kiderült, hogy az anyag félelmetes rabságában él. A keresztyén ember ezért nem esik bele semmiféle kultúra vagy civilizáció imádatába. Mi tudjuk, hogy nem a kultúra, nem a technikai haladás hozza az ember számára a megváltást, hanem Jézus Krisztus!

Nagyon szép dolog a technika, de attól még nem lett az ember boldogabb. Megszaporodtak köröttünk az időt megtakarító eszközök. Nem kell napokig olvasni egy vastag regényt, két óra alatt megnézhetem a televízióban, hogy miről szól. Nem kell napokig lovagolni Miskolcig. Az intercitynek alig két óra kell csak hozzá. De ezek nem azt eredményezték, hogy több időnk lett élni, hanem azt, hogy az egész életünk hajszoltabb, nyugtalanabb, feszültebb lett általuk.

Tettünk néhány lépést az atomfizika területén. De nem azt értük el vele, hogy soha nem álmodott segítséget adott az ember munkájához, hanem azóta a világ egyes pontjain halálos rettegésben élnek az emberek. Mi lesz, ha valami elszabadul? Ha átköltözik is az ember a szomszédos bolygókra, végleg meghódítva azokat, ott sem lesz boldogabb, ha oda is magával viszi a bűnös szívét. Ha majd egyszer felépítik a Holdon az első templomot, ott is azzal kell majd kezdeni a prédikációt: Térjete meg, mert megrontottátok Isten teremtett világát! Mert nincs már ember, aki azt mondaná: „*Vadócba rózsját oltok, hogy szebb legyen a föld*” (Mécs László versének címe. FF).

AZ ASSZONY TEREMTÉSE

TEXTUS: 1,26-31; 2,4/B-7

Legutóbb az ember teremtéséről beszélgettünk. Persze csak néhány kérdésre jutott idő. Miképpen most is, amikor az asszony teremtéséről beszélünk, szintén csak a legfontosabbak közül tudunk egy pár szempontot számba venni.

I. 1) Említettem, legutóbb az „ember” teremtéséről beszélgettünk. Ne értsetek félre, ha most azt mondom, hogy ilyen valaki, akinek az lenne beírva a személyazonosságába, hogy neve „ember,” tulajdonképpen nincsen! Ez a szó, hogy „ember,” gyűjtőfogalom. Olyan, mint például a gyümölcs. Ki van írva az üzlet bejárata fölé, hogy „Zöldség- és gyümölcsbolt.” Ha bemegy „gyümölcsöt” venni, nem azt mondod, hogy kérek két kiló gyümölcsöt. Mert „gyümölcsöt” nem árulnak, hanem almát, körtét, barackot vagy szőlőt. Ezek a gyümölcsök. Vagy ha kimegyünk az állatkertbe, ott sem lesz olyan ketrec, amire az van felírva, hogy „állat,” hanem oroszlán, medve, zsiráf vagy elefánt.

Gyümölcs, állat, ember – és még sok ilyen van –, ezek mind gyűjtőfogalmak. Tehát ilyen, hogy „ember” egy személyben tulajdonképpen nincsen. Mint ahogy

„virág” sincsen, csak rózsa, jácint vagy ibolya. Félreérthetetlen a Biblia szövege. Nem azt olvassuk, hogy Isten egy Ádám nevű férfit teremtett, mert a héber *'ádám* szó magyarul az emberi fajt, az emberiséget jelenti.⁴¹ A növény- és állatvilág után Isten megteremtette az embervilágot is. Amikor megteremtette az embert, férfivá és nővé, férfivá és asszonnyá teremtette őket (1,27).

Sajnos az asszonyokat nem mindenütt veszik emberszámba. Most nem az arabok csadorjára gondolok, hanem a falusi lelkész koromra. Kerestem az egyik presbiteremet, beszóltam az egyik házba, kijött az asszony. „*Az ember kiment szénát gyűjteni!*” – mondta. Ott az utcán, hogyan magyarázzam meg neki, hogy jó asszony, maga is ember! Mert amikor Isten „embert” teremtett, férfiúvá és asszonnyá teremtette őket. Tehát az egyik férfiember, a másik asszonyember. Mint ahogy van almafa, körtefa, barackfa. Mindegyik gyümölcsfa! A férfi is, a nő is mindketten emberek.

2) De ha tovább gondoljuk a dolgot, az igazság az, hogy az életben mindig férfiakal és nőekkel találkozunk, és sem a férfi, sem a nő nem hordozza önmagában az emberlét teljességét. A férfi és a nő együtt alkot egy emberpárt. Egymást kiegészítve, egymást segítve valósítják meg az emberi mivoltukat. A legtöbb ember úgy éli át ezt az ügyet, hogy én a létemnek a centrumában, a központjában ember vagyok, és csak a létemnek a periferiáján vagyok férfi és nő. Én a centrumomban „ember” vagyok, és csak valahol a test tájékán vagyok férfi és nő. Ennek éppen az ellenkezője igaz. Életemnek a legfelsőbb centrumában is férfi vagy nő vagyok, és onnan belülről ez minden élet-megnyilvánulásomban kisugárzik. Az orvostudomány azt tanítja, hogy nemcsak az ún. nemi jegyeiről lehet megállapítani, hogy férfi-e valaki vagy nő, hanem minden egyes sejtje, szövete más a férfinek, mint a nőnek. Nem úgy van, hogy lokálisan, helyileg, tehát itt-ott más a férfi és más a nő testi mivoltában, de ettől függetlenül a test nagy része általános emberi test. Totálisan, teljes egészében más az emberi teste férfi változatban és más a női változatban. Ez nem csak a test, hanem a lélek esetében is így van. Egész létünknek a láthatatlan legfelsőbb centrumáig menően férfiak vagyunk vagy nők. Erről a pszichológusok igen sokat beszélnek.

3) Elmondom, mire gondolok. Olvastam egy cikket. Ez volt a címe: „Nők szerepe az eszperantó mozgalomban.” Az írója elmondja, hogy három városban meglátogatott három eszperantó csoportot. Az egyikben csak férfiak voltak, a másikban csak nők, a harmadikban pedig vegyesen. Ahol csak férfiak voltak, ott a nyelvet továbbfejlesztették. A női csoport kávézó hölgyek kedves együttese volt. A harmadik városban találkozott egy csoporttal, amelyikben férfiak és nők is voltak. Pezsgett az élet, tele voltak ötlettel, tervekkel.

Ha egy hasonlattal szemléltethetem ezt az igazságot, az elektromosság azért hathatós erő a világban, mert van pozitív és negatív pólusa, és erőáramlás van a pozitív pólus felé. Isten az embervilágban is pólusokat állított fel, és közöttük is sza-

⁴¹ Ld bővebben: Maas, F. szócikke az *'ádám*-ról. In: Botterweck, G. Johannes & Ringgren, Helmer (Hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Band I., Verlag von Kohlhammer Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, 1973. 82., A szó kollektív értelméhez ld. összehasonlításként az assz. *amílu*, *amílánu* (Civil, Miguel & Gelb, Ignace J. & Oppenheim, A. Leo & Reiner, Erica: *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Published of the Oriental Institute, Chicago, Illionis, USA, 1968. Vol. I. A. Part. II. 57. kk.) szavakat.

kadatlanul folyik az erőáramlás. Ilyen a férfi és a nő kapcsolata is. Az elektromosság értelme nem az, hogy kisülések, rövidzárlatok legyenek, hanem hogy a lámpa világítson, a rádió szóljon. Egyiptomból is haza tudjál szólni, hogy jól vagyok! Távlatban ez Isten gondolata a férfiról és a nőről.

Bizonyos, hogy ez az ún. „szexuális töltés” tulajdonképpen „élet-töltés.” Nem arra való, hogy mindig csak szerelmi élményekben süljön ki. Ennek az élet-töltésnek a nagy részét át kell váltani magasabb rendű emberi teljesítményekre: szeretetre, szolgálatra, tudományos, vagy művészi alkotásra, jó barátságra, lelki közösségre. Ez az értelme annak, hogy Isten „*férfiúvá és asszonyá*” teremtett bennünket.

II. Most nézzük meg mit jelent az, hogy Isten az embert a „*föld porából*” formálta? (2,7).

1) Aki ismeri a Bibliát, bizonyára észrevette, hogy a Mózes első könyve két teremtéstörténetet tartalmaz. A szentíró nyilván két ősi feljegyzést írt le egymás után. Mivel az első fejezetben Isten nevét mindig *'alohim* (Elohim) írják, a másodikban pedig Jahvénak (magyar fordításokban „*Úr*” FF), a szakemberek így is különböztetik meg őket: jahvista forrás (J), elohista forrás (E). De hagyjuk ezt a tudósokra.

Figyeljétek azonban meg, az első fejezet olyan, mint egy lépcsősor. A hat nap szépen egymásra épül, és a csúcsa, az ember közvetlenül az állatok után, ugyanazon a napon, szinte „állat közelben” születik. Darwin és utódai nagy örömeire. A második fejezet leírásában a föld az élővilág teremtése előtt olyan volt, mint egy sivatag. A sivatagban két feltétele van az élet kibontakozásának: az eső és az ember. Ha az eső megáztatja a földet, egyes növényeket „magától” sarjaszt a föld, a kultúrnövényeket azonban csak az ember tudja „előhozni.” Tehát, hogy a termőföld betölthesse a rendeltetését, szükség van az emberre. Ebben a leírásban nem az állat és az ember, hanem a föld és az ember kapcsolata emelkedik ki.

2) Nézzük a héber szavakat: *wajjijšar Jahwah 'alohim 'at-há'ádám 'ápár min-há'udámáh*, azaz „*Megformálta az Úr Isten az embert ('ádám) a földből*” (*bá'udámáh*). Mindkét héber szó a *dám* gyökből származik,⁴² ami vöröset jelent. Ádám (*'ádám*) esetében ez a keleti ember vörös barna bőrére, az *'udámáh* esetében pedig a palesztinai agyagos talajok vörös színére utalhat. A föld színe kiütkezik az ember bőrére. Ez az ókori

⁴² Az *'ádám* szó etimológiájára nézve többféle elmélet is született, Maas véleménye mértékadónak tekinthető, miszerint a szó eredete teljes bizonyossággal nem magyarázható meg. Delitzsch az *adámu* sémita gyökből eredeztette, melynek jelentése 'építeni.' Későbbi kutatásokból azonban világossá vált, hogy ennek az olvasata *watmānu, watmu*, így ez a megoldás nem jöhet szóba. Összefüggésbe hozták az ugariti *'dm* ('emberek') szóval is, ami a KRT legendában *ab adm* ('emberiség atyja') változatban fordul elő (ld. Jenni, Ernst & Westermann, Claus: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, Bd. I. Chr. Kaiser München – Theologischer Verlag Zürich, 1971. 41). Kísérlet történt az arab *'anām*, valamint *'dm* (utóbbi 'szolgát' jelent) szóból (eredeti értelme 'bőr,' 'felszín' lehetett), valamint a sumer *'addumuból* való levezetésre is. Talán a legvalószínűbb az *'ádóm* szóval való kombináció, melynek jelentése 'pirosnak lenni,' ami mint vörös barna, az ember természetes bőrszínére utalhat. Ezzel a megoldással az *'dámáh* (föld) értelméhez is közelítené. Az akkádban azonban a 'piros' és a 'vörös föld' mellett azonban nem fordul elő az 'ember' jelentés. Az asszír *adamātu* is [sötét] 'vörös földet' jelent (Civil, Miguel & Gelb, Ignace J. & Oppenheim, A. Leo & Reiner, Erica: *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Published of the Oriental Institute, Chicago, Illionis, USA, and J. J. Augustin Verlagsbuchhandlung Glückstadt, Germany, 1964. 94).

ember szemlélete szerint azt igazolja, hogy az 'ádám (ember) az 'dámáb-ból (földből) való.

A rabbik [...] azt állítják, hogy Isten abból a vörös agyagból formálta ki Ádámot, ami Hebron mellett, a Makpéla-barlang közelében található. Más rabbik úgy tartják, hogy Isten Mihály arkangyallal hozatott földet a Mórija hegyéről.

Évezredekkel ezelőtt úgy gondolták, a világ minden sarkából használt por azt biztosította, hogy bárhol halnak is meg Ádám leszármazottai, a föld mindenütt befogadja őket. Máskülönb az történe, hogy amikor egy keleti embert nyugaton, vagy egy nyugati embert keleten ér utol a halál órája, annak a vidéknek a földje így kiáltana: „ez a por nem az enyém és nem fogadom be magamba!”

3) A héber szöveg egyébként az 'dámáb ('föld') szóhoz hozzáteszi az 'ápárt ('por') is, hogy Isten a „föld porából” formálja ki az embert. Érdekes ez a finomítás. Azt akarja elmondani, hogy az ember a halál után nem földdé, nem agyaggá, hanem porrá lesz. Később, a bűnbeesés után Isten rá is olvassa a férfire, „bizony por vagy és vissza fogsz térni a porba” (3,19). A föld és a por – 'dámáb és az 'ápár – között az a különbség, hogy a por a föld termőrétege.⁴³ A humusz, a televény. Quintilianus mondta először, hogy a homo humusszá lesz!

4) Persze az sem igaz, amit nagyon sokan hirdetnek, hogy az embernek halandó teste és halhatatlan lelke van.⁴⁴ A földből formált emberbe Isten a saját lelkét lehelte be. A héber *nešámáb* nem az ember lelke, hanem Isten életet hordozó lehelete. Az ember és az állat addig élő lélek (*napaš hajjáb*), amíg Isten éltető Leleke, lehelete benne tartózkodik. Amikor az erőszakoskodás elterjedt a földön, Isten úgy döntött, „Ne maradjon lelkem örökké az emberben, hiszen csak test ő” (1Móz 6,3). Az emberélet korát 120 esztendőre korlátozta. A zsoltárfő így mondja, „Ha elveszed a lelküket, ki-múlnak, és ismét porrá lesznek” (104,29).

⁴³ Az 'ápár alapjelentése 'laza szerkezetű, könnyű föld,' 'por.' Ebből egy igen széles skálájú jelentéstartalom bontakozott ki, mely egyfelől a 'termőföldig' másfelől pedig egészen a 'hamuig' terjed (Botterweck, G. Johannes & Ringgren, Helmer (Hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Band VI., Verlag von Kohlhammer Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, 1989. 277.). Az 'arás szóval párhuzamosan is előfordul (Jób 5,6; 14,8; Ézs 47,1), azonos jelentésű is lehet (Ézs 34,7), de közelíthet az 'dámáb jelentéséhez (pl. 1Móz 3,19), és az 'arás-éhez is (1Móz 28,14 stb.), s az 'ápár és az 'arás jelentése időnként megfeleltethető egymásnak. Ugyanez az 'dámábal is előfordul.

⁴⁴ Görög gondolat, ami alapvetően különbözik a bibliai ember gondolkodásától. Bibliai alapokon nem a lélek halhatatlanságát, hanem a holtak feltámadását valljuk, melyben Isten többet ad, mintha csak a lélek halhatatlanságát adná. Istennek semmi „részünkre” nincsen szüksége ahhoz, hogy ígéreteit betöltsé rajtunk, mert teljesen újat terem (2Pt 3,13). Másfelől a lélek halhatatlanságának hite bibliai alapokon azért sem áll meg, mert a test és a lélek szétválaszthatatlan, legfeljebb megkülönböztethető. E témához ld. a következő könyveket: Cullmann, Oscar: *Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten? Antwort des Neuen Testaments*, Quell Verlag Stuttgart, 1986., mely a Református Egyház című folyóiratban (1984. évi XXXV. évf. 2. szám [február, 31. kk. lap], 4. szám [április, 78. kk.], 5. szám [május, 105. kk.], 6. szám [június, 130. kk.], 8. szám [augusztus, 169. kk.]) részletenként magyarul is napvilágot látott. A mű első megjelenésekor, az ötvenes években igen nagy vitát kavart, ám a felkorbácsolódott indulatokból fakadt véleményeken kívül exegetikai alapokon nyugvó szakmai vélemény alig fogalmazódott meg vele kapcsolatban. További irodalomként ld. Wolff, Hans Walter: *Anthropologie des Alten Testaments*, 3. Aufl. Chr. Kaiser München, 1977. (Magyarul: Wolff, Hans Walter: *Az Ószövetség antropológiája*, Harmat Budapest, 2001.), Szathmáry Sándor: *A reménység etikája*, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya Budapest, 1990.

5) Azt is figyeljük meg, hogy a bibliai őstörténet milyen finoman határolja el magát az evolúciós elképzelésektől, amikor megfosztja a földet teremtő isteni rangjától. A környező népek ugyanis a Földanyát, a Magna Matert tisztelték, hogy mindent a Földanya, a természet maga hoz létre. Itt, a második fejezetben világosan le van írva, hogy a termőföld nem magától hajtott füvet, „szült” állatokat és embert, hanem Isten sarjasztott növényeket, ő formált a földből embert és mindenféle mezei állatot (2,19). Aztán lehelete keltett életre minden élő.

6) Lássuk, hogyan értelmezhetjük az ember „formálásáról” (2,7) szóló bizonyágtélt. Jártatok már fazekasműhelyben? Nálunk a Nagykunságban, Karcagon minden gyerek látott már fazekasmestert, aki egy furcsa széken ül, és a lábával egy vízszintes korongot hajt, amin egy kupac nedves agyag vár arra, hogy valamit formázzanak belőle. Jeruzsálemben mindenki ismerte Jeremiás történetét, aki Isten parancsára lement a város közepén átfolyó Tyropeion patak völgyébe, a fazekasmester műhelyébe (Jer 18,1 kk.), s miközben nézte, mint formálódik az edény, megképzett előtte, hogy mi épp ilyenek vagyunk Isten kezében. Az egyiptomiak is látták a csodálatos luxori templom falára vésvé, amint Chnum, a teremtés kos fejű istene egy ilyen fazekaskorongon éppen III. Amenophis fáraót és Kát, a védőszellemét formázza. Mivel ezeket mindenki ismerte, ezért használja a szentíró is az ember teremtésére az agyagos mester képét.⁴⁵ Mert ezt mindenki megértette. Hiszen hogyan is beszélhetne másként a láthatatlan Isten elképzelhetetlen teremtő munkájáról?

7) Ha megfigyeljük a történetet, a Bibliában egyetlen szó sincs arról, hogy Isten bármit is hozzákevert volna ahhoz a földhöz, amiből az embert megformálta. Ezt azért említem, mert Izrael népe évszázadokig a médek, asszírok, babiloniak, perzsák szomszédságában élt. Ezek pedig azt tanították, hogy Marduk, a főisten a többi isten segítségével legyőzte Tiamatot az őssárkányt.⁴⁶ A testét kettévágta, aztán elhatározták, hogy embert teremtenek, aki majd áldozatot mutat be nekik. Megölték Kingut⁴⁷ is, a gonosz démont, és a vérért összegyűrték az agyaggal, és ebből formázták ki az embert.⁴⁸ A Folyamközben élt népek tehát tudták, hogy az ember ereiben egy hitvány, gonosz istenség vére lüktet, és ez magyarázza meg az ember eredendő gonoszságát. A Biblia nem tud az embernek erről a végzetszerű romlottságáról. Is-

⁴⁵ A „formálás” kifejezés használata kapcsán a fazekas mester tevékenységére csak részlegesen gondolhatunk, mert tevékenységéhez nem csak a *jászár*, az agyag művészi megformálása tartozik, hanem maga az *agyag* is, aminek a héber megfelelője a *homar*. Helyette azonban igeversünkben az *ápár* főnév van. Használata a 1Móz 2,7-ben egészen tudatos. Értelme az, hogy az ember semmi esetre sem kérkedhet az értékeivel. A *homar* főnév helyett az *ápár* használata véletlennek azért sem gondolható, mert különösen Jób könyvében a *homar* néhány esetben az emberre vonatkoztatva is előfordul (Jób 4,19; 10,9; 13,12; 27,16; 30,19). A Jób 10,9-ben ezt olvassuk: „Emlékezzél, kérlek, hogy mint valami agyagedényt, úgy készítetted engem és ismét porrá tennél engem?” Eszerint az *ápár* a *homar*ek egy megelőző, alkotó kéz érintése nélküli, minden megmunkálás előtti állapota. Mivel tehát Jób 10,9 szerint az *ápár* kellő megmunkálás után *homar*o lesz, 1Móz 2,7 írója ezért elkerüli a *homar* használatát, mert az alkotó kéz beavatkozásának eredménye ebben az esetben *ádám*, azaz ember.

⁴⁶ Enuma eliš IV. Tábla

⁴⁷ V. ö. 33. számú lábjegyzettel

⁴⁸ Enuma eliš VI. Tábla

ten az ember teremtése után is „látta, hogy jó.” Ha pedig jónak teremtette az embert, akkor az ember felelős a cselekedeteiért.

Ugye, most arra gondoltok, hogy a valóság éppen ellenkezője annak, amiről beszéltek. Az ember nem jó, hanem gonosz. Minél fejlettebb, annál gonoszabb. A görög mondavilágban volt egy ember, aki menet közben sárkányfogakat dobált hátrafelé. Ezekből azonnal harcosok születtek, akik tüstént egymás torkának is estek.⁴⁹ Ezért írja Vörösmarty Az emberek című versében.

*„Az emberfaj sárkányfog-vetemény!”
Nincsen remény! Nincsen remény!”*

Az valóban igaz, hogy nagyon széttört rajtunk az Isten képe. De azt nem mondanám, hogy nincs remény! Mert egyszer valaki felvette a mi képünket. Mivel gonosz világba érkezett, az istenkép az ő arcán sem volt dicsőséges. Azt mondja a próféta: „Néztünk rá, de az ő ábrázata nem volt kívánatos” (Ézs 53,2). De mi húsvétkor láttuk az ő dicsőségét is. Szóval van remény...

III. A következő mondattal foglalkozzunk most „Nem jó az embernek egyedül lenni” (2,18).

1) Azt a bölcsességet, hogy nem jó az embernek egyedül lenni, már a Prédikátor könyve is ismeri, midőn így tanít: „Sokkal jobban van dolga a kettőnek, hogy nem az egynek. Mert ha elesnek is, az egyik felemeli a társát. Jaj pedig az egyedül valónak, ha elesik, nincs, aki őt felemelje. Hogyha együtt fekszenek is, ketten megmelegszenek, az egyedül való pedig mi módon melegedhetik meg? Ha az egyiket megtámadja is valaki, ketten ellene állhatnak annak” (Préd 4,9-12).

2) Igénkben azonban nem csak arról van szó, hogy nem jó az egyedüllét, mert az ember a külső nehézségekkel szemben nem tud segíteni önmagán. A házasságnak rendszerint az a motívuma, hogy az ember rájön arra, hogy egyedül van! Akkor is egyedül van, ha szerető édesanya, édesapa, testvérek és barátok veszik körül. Rászakad az a felismerés, hogy valaki hiányzik az életéből. A szerelem azt jelenti, egy lélek ráébred arra, hogy nem teljes az élete, és elindul megkeresni életének a hiányzó felét, a párját.

Platón, a nagy görög filozófus, aki nem tudott semmit erről a bibliai elbeszélésről, lényegében ugyanezt mondja el az ember teremtéséről.⁵⁰ Valamikor az istenek csak egy embert teremtettek, és ezt az embert kettévágták. Ez a két külön rész sóvárogva keresi a társát, mert csak a másik által lesz egész és boldog, ha azt, akihez valamikor az idők előtt tartozott, megtalálja, és vele testileg, lelkileg eggyé válik.

⁴⁹ Kadmos a görög mitológiából ismeretes, aki Thelephassa és Agenor föníciai király fia volt, Európának pedig a testvére. Anyjával útnak indult a Zeus által elrabolt és Krétára hurcolt Europa megkeresésére, vándorlásai során megölt egy sárkányt, akinek Athéné sugalmazására kiszedte a fogait. A sárkányfogakból harcosok keltek ki, akik ölni kezdték egymást. Mindösszesen öten maradtak meg, akik Kadmossal együtt várost alapítottak, melyet a későbbiekben Thébának neveztek.

⁵⁰ Platón arról beszél, hogy létezett egy négy lábú, négykarú, kettős arcú androgün lény, akinek egyik arca előre, a másik hátra tekintett. Nyaka egy volt, abból nőtt ki a kétfelé néző fej. Az istenek féltették a hatalmukat, mivel ez a lény sokra képes. Nem lehet megtámadni, mert előre is és hátra is lát. Erős, mert négy lába van stb. Zeus ezért úgy döntött, hogy villámával kettévágja, hogy a hatalmának határt szabjon. Ezáltal teremtődött meg a férfi és a nő.

3) Néhány nagy buktatóra szeretném felhívni a figyelmeteket. Különösen hívő, templomba járó lányok nagy kísértése, hogy sajnálatból mennek valakihez. Bár nem érzik a szívükben Isten útmutató szeretetének a munkáját, de hát szegény fiú olyan magányos, olyan elhagyott. A ruhája is vasalatlan, a gombja is hiányzik. Mi lesz vele, ha nem törődöm vele, ha nem anyáskodom felette. Még valami rossz lány há-lójába kerül. Majd én megmentem, áldozatommal meggyógyítom. Igaz, hogy nem hívő még, de azért velem máris el-eljövöget a templomba. A múltkor is tetszett neki a prédikáció. Milyen szép hivatás egy hívő lánynak egy ilyen kallódó lelket megmenteni!

Aztán elmúlik néhány év, és a hívő kislány ott sír a lelkipásztor szobájában: Nem sikerült! Úgy megváltozott minden, amióta a felesége lettem! A templomba is úgy szöktem el. Csupa szenvedés és megaláztatás az életem. Persze hogy az. Mert a sajnálat nem szerelem. Aki összetévesztí a kettőt, maga lesz sajnálatra méltó. Meg akarta váltani Ádámot, mert elfelejtette, hogy csak egy Megváltó van, az Úr Jézus Krisztus, akinek az igéjében van egy és más az ilyen felemás ígáról. Mert csak a sze-relemből lett szeretetre mondja az apostol, hogy „*mindent hiszen, mindent remél, min-dent eltűr* [és...] *soha el nem fogy*” (1Kor 13,8). A sajnálat hamar elfogy.

4) A másik kísértés, amikor valaki azt hiszi, hogy nem szabad zsákbamacskát venni, a házasságot ki kell előbb próbálni! A házasságot azonban nem lehet így „kipróbálni.” Pár nap, vagy esetleg pár év alatt sem. Mert a házasság végtelenül több, mint szexualitás. Ki tudja megmondani, hogy néhány ellopott szőlőfűrtből milyen bor lesz 15 vagy 20 év múlva?

5) A harmadik buktató, az elismerés. Ismertem egy komoly fiatalembert. Minden vágya egy jó motorkerékpár volt. Évekig gyűjtött rá, minden ismerősét végigkér-dezgette, hogy melyik a legjobb márka, vagy öt szakkönyvet áttanulmányozott, mi-re végre megvette álmai motorját. Aztán az új motorkerékpárral elindult a Balaton-ra, szabadságra. Az üdülőben megismerkedett egy kislánnyal. Együtt úszkáltak, együtt táncoltak, és a búcsúestén néhány kiürült borospalack között megkérte a ke-zét. A lány igent mondott. Visszajöttek Pestre, és pár nap múlva megtartották az esküvőt. Az esküvői vacsora után, mikor végre egyedül maradtak, a fiú átölelte a fe-leségét, s azt mondta: Olyan kimondhatatlanul boldog vagyok. Mindig olyan fele-ségre vágytam, mint te vagy. Kedvesre, háziasra, gyermekszeretőre. Aki jó vacsorá-val vár majd, ha hazajövök. Akivel vasárnap együtt megyek templomba, és délután meglátogatjuk anyámékat. Itt a lány a szavába vágott. Viccelsz? – kérdezte. Csak nem gondolod komolyan, hogy én főzni fogok? Mindegyikünk eszik a munkahe-lyén. Vasárnap vendéglőbe megyünk. Gyereket egyáltalán nem akarok. A mamát meg a templomot is hagyd ki a játékból! Fél év sem telt el, már a válóperük is lezaj-lott. Ki volt a hibás? Nyilván az a fiú, aki évekig kutatott egy jó motorkerékpár után, de feleséget egy hét alatt szerzett. A házasságot nem lehet, elsietni. A jegyes-séget azért találták ki, hogy legyen idő az ismerkedésre, egymáshoz csiszolódásra, a másik lelkének felderítésére. Vagy, hogy idejekorán kiderüljön, nem egymásnak te-remtett bennünket az Isten!

IV. Igénk következő tanítása: Mivel Isten látja, hogy nem jó az embernek egyedül lenni, így döntött, „*szerzete néki segítőtársat, hozzá illőt*”(2,18).

1) Itt a szentíró gyermekien egyszerű módon elmondja, hogy Isten próbára teszi az embert. Sorra eléje vezet a megteremtett állatokat, hogy válasszon társat magának. De az ember nem találja meg közöttük a párját. Jellegzetes tulajdonságaik alapján neveket ad nekik, hiszen sok, az ember számára hasznos élőlény van közöttük, de egyik sem olyan, amelyikkel az ember közölhetné a gondolatait, érzéseit. Vagy megszthatná vele a sorsát. A névadás annyit jelent, mint tulajdonba vétel.⁵¹

Ekkor Isten álmot bocsátott az emberre. Már a régi izraeli embereknek is feltűnt, hogy az ember felsőtestét a bordák sorozata védi, mint valami páncél, és egy bizonyos magasságban ez a páncél véget ér. Az altest védtelenül marad. Miért van ez így? Mert itt nyúlt közbe Isten. Ez a kedves képes beszéd elmondja, hogy Isten kiveszi az ember egyik oldalbordáját és belőle „épití” a nőt. Azt akarja vele elmondani, hogy a nő „*csontomból való csont, testemből való test*” (23). Ez a felismerés mondatja ki aztán az emberrel az együvé tartozást. A héber szöveg persze sokkal szemléletesebb, amit magyarra elég nehéz visszaadni. Az *’iš* azt jelenti férfiember, az *’iššáb* pedig asszonyember. Tehát mindkettő *ember*.

2) Természetes, hogy ezt a leírást nem kell szó szerint érteni. Azt akarja kifejezni vele a szentíró, hogy az asszony a házasságban nem olyan valaki, aki csak arra jó, hogy rendben tartsa a házat, szülje, nevelje, gondozza a gyerekeket, aki csak a szexuális élet kielégítésére szolgál. Az asszony egyenrangú társa az embernek. Ez fordítva is igaz. A férfi a házasságban nem csak arra való, hogy pénzt keressen, szolgáljon vagy udvaroljon, tehát ő sem eszköz, hanem élettárs!

Egy régi prédikációban így mondták el atyáink: Mert Éva Ádámnak nem a fejéből vétetett, ne uralkodjék tehát az asszony felett. Nem is a lábából, tehát a férfi ne tekintse az asszonyt alacsonyabb rendűnek önmagánál. Még csak nem is Ádám vállából formáltatott Éva, ne az asszony hordja tehát minden terhét az életnek. Végül nem is a hátából, ne helyezze tehát Ádám a feleségét háttérbe önmaga előnyére. Az „oldalborða” ebben a képes beszédben azt jelenti, hogy Éva Ádám testének arról a helyéről való, ahol a szíve dobog, az oldalából, hogy egészen mellette álljon.

3) A legsürgősebb probléma tehát tisztázni, vajon a sok millió nő, illetve férfi közül melyik az, akit Isten számomra rendelt? Őt választom-e? Isten olyan végtelenül kegyelmes, hogy akkor is megteszi ezt az egymáshoz vezetést, ha valaki nem kérte annak idején. Vagyis később már senki se töprengjen azon, hogy hátha nem is ezt akarta Isten számomra élettársul, akit 20, 30 vagy 40 évvel ezelőtt választottam. Ne induljon el megkeresni az „igazit.” Higgyük el, hogy Isten akaratából vagyunk egymáséi, Isten kezéből kaptuk egymást. Nem a szerelem, nem a megszokás alapja a házasságnak, hanem az a hit, hogy Isten rendelt egymásnak bennünket. Ő tudja, hogy ki a hozzám illő segítőtárs, hogy ki az, aki az én fogyatkozásaimat, életemet kiegészíti.

⁵¹ A névadásnak Zimmerli szerint uralmi aktus jellege van (in: Zimmerli, Walther: *Die Urgeschichte, 1. Moses 1-11*, Zwingli Verlag Zürich-Stuttgart, 1967. 50.). A 2Kir 23,34 szerint Nékó fáraó Eliákim nevét Joakimra változtatta, Babilon királya pedig Mattania nevét Sedékiásra. Ezek a példák azt mutatják, hogy a névadás uralmi jogot jelentett. Míképpen Isten a teremtésekor nevet adott a nappalnak és az éjszakának (1Móz 1,5), a tengernek (10), úgy itt az embernek biztosítja azt az uralmi jogot, hogy a többi teremtménynek nevet adjon, és uralkodjon fölöttük.

Fülembe cseng egy asszonytestvérünk mondása, akinek éppen elég gondja van a férje miatt. Így fogalmazott: Isten bizonyosan jót akart ezzel a házassággal, még ha nagyon el is rejtette benne a jót. Biztosan így van. Mert Isten nemcsak a boldogságot, hanem a boldogtalanságot is meg tudja áldani. A feleség tehát segítőtárs. Számtalan példa van erre a Szentírásban. Dávid mellett Abigél, Zakariás mellett Erzsébet. Hányszor éreztük a házasságban, hogy amikor össze voltunk törve, a társunk volt erős. Amikor indulatok háborgattak, a társunk volt bölcs. Amikor nem tudtunk tovább menni, a másik csendesén kézen fogott és tovább vitt. Amikor kétésegek háborgattak, az ő csendes szava tartott vissza a bukástól. Igen. Isten ajándéka a segítőtárs. És adjon hálát Istennek, aki elmondhatja, hogy Isten valóban szerzett nékem segítőtársat, hozzám illőt.

MI TÖRTÉNT AZ ÉDEN-KERTBEN?⁵²

TEXTUS: 1MÓZ 2,8-17; 3,1-7

Ma Isten segítségével arról szeretnék beszélgetni veletek, hogy mi történt az Éden-kertben, vagy perzsa szóval a Paradicsom kertben.

a) A templomjáró emberek általában úgy gondolnak erre a felolvasott történetre, hogy az embernek az ősi paradicsomi állapotát írja le. Csak azt ne felejtsetek el, hogy a történetben Ádám nem egy Ádám nevű férfi, aki valamikor a történelem előtti időkben élt, hanem az Ádám szó – amint ezt már elmondtam –, a héber szövegben az emberiséget jelenti. Tehát a mindenkori ember megszemélyesítője. Ugyanakkor a Paradicsom-kert nem egy földrajzi hely. Kár lenne kutató expedíciót küldeni a felderítésére, hogy hol volt az Éden kertje. Tudom, hogy a szövegünk földrajzi meghatározást igyekszik adni. De ezen nem lehet eligazodni, mert az Örmény Felföldön eredő Tigristől és Eufrátesztől egészen az egyiptomi Nílusig és az indiai Indus folyóig terjednek. Az egész leírás egy sivatag közepén, vizek mellett pompázó oázist jelent, amit minden keleti ember ismert. Szóval itt képes beszédről van szó, és nekünk az a feladatunk, hogy ezekből a képekből kihámozzuk az Isten mai üzenetét.

b) Ezzel azonban nem azt mondtam, hogy én nem hiszek a Paradicsom létezésében. Emlékezem Jézus szavaira, amikor a kereszten azt mondta a bűnbánó la-tornak: „*Bizony mondom néked, még ma velem leszel a paradicsomban*” (Lk 23,43). Tehát Jézus Krisztus úgy beszélt a Paradicsomról, mint valóságról. Megváltónk annak a szegény, vele együtt megfeszítettnek nem valami álomképet rajzolt a szeme elé. Hi-

⁵² Befejezetlen igehirdetés. Bajusz Ferenc professzor az első három vázlatpontot dolgozta ki, de a meghirdetett negyedik pont, ami az ember engedetlenségének a büntetésével foglalkozott volna, kimaradt vagy elveszett. Ennek ellenére közreadjuk, mert a meglévő anyag is értékes gondolatokat tartalmaz, és továbbgondolásra serkent. Az igehirdetés végén, a „*Jegyzetek*” témakörben kulcsszavak alapján rövid meditációs anyagot találunk, melyek szintén alkalmasak arra, hogy belőlük és általuk új gondolatok ébredjenek.

szen álmódózásra, ábrándozásra, gyerekmesékre nem a keresztre feszítés a legalkalmasabb hely. Jézus ennek a halálfelelmében pokoli aggodalmakkal gyöttrődő embernek az igazságot mondja. Nagyon megfontoltan mondja neki: „*Bizony mondom néked...*” Ez azt jelenti, hogy a Paradicsom, amit a Megfeszített ott nagypénteken a haldokló gonosztevőnek ígért, nem valami ködös tündérvilág, hanem mai nyelven kifejezve a bűneinek a bocsánata. A Paradicsom ígéretével Jézus ezt az elveszett embert a közeli húsvéti győzelme részesévé tette. Ezt annak az Isten Fiának a teljhatalmával teszi, aki „*a mi bűneinkért tökéletesen eleget tett, és minket az ördög minden hatalmától megszabadított*” – ahogy a Heidelbergi Káténk mondja (1. kérdés-felelet). Ki más lehetne képes és jogosult arra, mint a kereszten függő Megváltó, hogy nekünk, embereknek felkínálja a Paradicsomot?

Jézus a Paradicsomon nem csupán valami boldog lelkiállapotot ért, hanem egy helyet is! A János 14-ben pontosan úgy beszél róla, mint egy helyről: „*Elmegyek, hogy helyet készítek néktek*” (2). Úgy beszél róla, mint egy barátságos helyről, hajlékról. Atyai házról. „*Az én Atyámnak házában sok lakóhely van...*” De ami a legfontosabb, a Paradicsom az a hely, ahol az Atyához való hazatérés után maga a Fiú is tartózkodik. Azért mondja, „*abol én vagyok ti is ott legyetek.*” De hol van az a hely? Minden elgondolható helymeghatározás, bármilyen távoli helyről beszél is, csak innen néző, evilági meghatározás. Mert az a Paradicsom, amit a Megfeszített ígért a tőle jobbra megfeszítettnek, túl van minden földrajzi, sőt a világűrben elképzelhető helyen. Nem kétséges, hogy a Paradicsom, amit az Úr itt annak a bűnbánó gazembernek ígér, valami odatúli hely. De csak túlnani hely? Mi lesz velünk, akik még innen vagyunk? Nekünk nem kínálta fel Jézus? Higgyétek el, hogy a Krisztus üzenetét sohasem értették félre végzetesebben, mint amikor az egészzet csak a túlvilágra vonatkoztatták, kihagyva belőle ezt a földet. Hiszen éppen az a lényege és a jelentősége Krisztus személyének és munkájának, hogy elhozta erre a földre a Paradicsomot. Minden szó, amit e planétán lételekor kiejtett, híradás a túlnaniról és örömezenet idelent. Minden lépése, amit e földön tett, a Paradicsom nyomait hagyta hátra. Minden beteg, akit megérintett, a halottak, akiket feltámasztott, a testükben és a csontjaikban megéreztek itt a földön a Paradicsom erőit. Nyilván nem az első és nem is az utolsó volt a gonosztevő a kereszten, akinek odaszólt, hogy „*Megbocsáttattak a te vétkeid*” – és ezek a szerencsétlenek mind ittak az élet vízből és ettek az élet fájáról. Ha valaki abból a vízből iszik, amit ő nyújt az embereknek, azzal a Paradicsom folyamaiból ivott. Mert vele érkezett el hozzánk az Isten országa, és benne valósult meg a Paradicsom közöttünk.

Lépjünk hát be most mi is abba a Paradicsom-kertbe, amiről az igénk beszél. Ne úgy nézzünk rá, mint valami mesére a régi időkben, hanem azt nézzük meg:

- 1) Mit parancsolt a kertben Isten?
- 2) Mit tiltott a kertben Isten?
- 3) Hogyan esett a kertben csapdába az ember?
- 4) Mi lett a büntetése?

1) *A parancs*

A parancs így hangzik: „*Fogta az Úristen az embert, elhelyezte az Éden kertjében, hogy azt művelje és őrizze*” (2,15).

a) A szentíró ezzel a mondattal egy félreértést akar eloszlatni. Ugyanis a görög és a perzsa mitológia hatására a legtöbb keresztyén úgy képzei el a Paradicsomot, hogy ott örök tavasz van, és állandó öröm lakik a völgyekben. Mint a görög eliziumi mezőkön⁵³ vagy az aranyalmás Hesperidák kertjében, melyet szintén egy kígyó – Ladon⁵⁴ – őrzött, vagy az egyiptomi Boldogok szigetén⁵⁵ a boldog emberpár tétlenül nézelődve sétál a szelíd háziállatként viselkedő fenevadak között. Ezek az érzéki elképzelések rengeteget ártottak a keresztyénségnek. Mert ebből eredt az a téves beállítás, amivel minduntalan vádolják a vallást meg a Bibliát, hogy a keresztyének a munkát csak a bűneset miatt bekövetkezett átoknak tekintik a földön. Lám, a Paradicsomban nem kellett dolgozni, ott munka nélkül is megélt az ember. Csak később, büntetésként szakadt rá a munka átka. Ez nagy tévedés. Hesiodos Homérosz hatására hirdette elsőként, hogy a földművelés teher. Nos, a felolvasott igéből világosan kiderül, hogy a bűnesetet megelőzően, az ősi édeni állapotban szólt a parancs az embernek, hogy hajtsátok uralmatok alá a földet. A Szentírás éppen azt tanítja, hogy Isten azért helyezte az embert az Éden-kertbe, hogy művelje azt. Komoly, kemény munkával. A Biblia szerint a munka nem átok az emberen, hanem teremtésbeli rendeltetés. Mert Isten az embert nem legelésző életformára teremtette, mint az állatokat, hanem munkálkodó életformára. Az ember az egyetlen élőlény, aki tervezni és alkotni képes.

b) Most nézzük meg a dolog másik oldalát. Ezt az igét a magyar nyelvű zsidó Biblia így fordítja: „*Hódítsátok meg a földet!*” A keresztyén fordítás szerint pedig: „*Hajtsátok uralmatok alá!*” Ez azt jelenti, betörni a természetet, ezt az egész világmindenséget az ember jólétének szolgálatába. Ez az emberiség kultúrprogramja. A barlanglakó ősember jól célzott kődobásától a legutolsó űrrepüléséig, a vadászó ősember első füttyentésétől, amellyel a kutyáját hívta, Beethoven IX. szimfóniájáig minden benne van ebben a szóban, hogy kultúra. Ez Istentől rendelt feladat. Nem engedélyről van szó, hanem parancsról. Mégpedig egyetemes parancsról. Isten nemcsak az istenfélő, templomba járó embernek parancsolta meg, hogy uralkodjék

⁵³ „[...] *ámde az istenek Éliszion mezőjére, s a földnek végjére küldenek el, hol a szőkehajú Rhadamanthüsz úr, s hol a legkönnyebb lét várja a földilakókat: hó nem esik, viharok sose dúlnak, nincs soha zápor, éleshangú Zephír szele fú csak folyton e tájon, Ókeanosztól jó, hogy az embereket felüldítse: mert a tiéd Helené, s számkera te Zeusz veje is vagy.*” (Homérosz: Odüsszeia, 4. 563. kk.)

⁵⁴ Ladon tulajdonképpen egy többfejű – többnyire kétfejű, gyakran háromfejű, de egy alkalommal százfejű – sárkányszerű kígyó volt, aki a Hesperidák kertjében a fiatalsgot és a halhatatlanságot biztosító aranyalmákat termő csodafát őrizte, melyeket Gaia növesztett nászajándékkul Héra és Zeusz menyegzőjére. Egyedül Heraklésznek sikerült az almákat elrabolni.

⁵⁵ Az ókori egyiptomiak az ember halál utáni állapotáról többféle módon vélekedtek. A sokféle képzet nem alkot egységet, olykor a párhuzamok és az ellentétek is megférnek egymás mellett. Az egyik elképzelés szerint a megholtak madárrá változva jutnak a túlvilági élethez, de ezt elnyerhetik egy skarabeusz által is, más szövegekben hajón jutnak oda, megint más elképzelés szerint létrán. A megdicsőült lelkek boldog életét az egyiptomi ember szebb és idealizáltabb alakban a földi élet folytatásának hitte. Olyan termékeny mezőn zajlónak vélte, melyen a rendes munka mellett hét rőf magas volt az árpa és kétrőfnyi a kalász rajta (ld. Varga Zsigmond: *Általános vallástörténet, II. Kötet: III. A vallás történeti élete*, a Szerző saját kiadása Debrecen, 1932. 369., Eliade, Mircea: *Vallási hiedelmek és eszmék története I. Osiris* Kiadó Budapest, 1995. 86.).

a földön. Tehát ateista tudósok is lehetnek végrehajtói ennek a parancsnak. Aki arra teszi rá az életét, hogy teleszkóppal kutatja az űrt, vagy mikroszkóppal a baktériumok világát, Isten akaratát teljesíti akkor is, ha ezt nem tudja, vagy éppen tagadja.

„*Hódítsátok meg a földet!*” Ebben a mondatban a „föld” nemcsak a mi gömbformájú égitestünket jelenti a maga levegőburkával, hanem hozzá lehet számítani mindazt, ami a Naprendszerünkben a földünkkel élettani összefüggésben van. „*Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet*” (1Móz 1,1). A Biblia képes nyelven ez a látható és láthatatlan világot jelenti. Tehát mindazt, ami ebből a világmindenségből általunk is látható. Úgy, hogy ha a XX. század Holdat is megjárt embere készül a Marsra, a Vénuszra, ezzel nem lépte át az Istentől szabott korlátait. Ez nem lázadás a Teremtője ellen. Sőt, Isten parancsát teljesíti. A tudomány tehát közelebb visz bennünket Istenhez. Csak arra kell vigyázni, hogy ne essünk bele egy kultúrímádatba se, mert azt is tudjuk, hogy a boldogságot és a megváltást nem a kultúra, nem a technikai civilizáció hozza, hanem az Úr Jézus Krisztus. Persze, nagyon szép és jó dolog a technikai haladás, de ettől az ember még nem lett boldogabb. Például: az időt megtakarító közlekedési eszközök elszaporodása nem azt eredményezte, amit logikusan várni lehetett volna, hogy most már több időnk lesz az életünk emberibb megélhetéséhez, hanem pontosan az ellenkezője lett. Életünk sokkal nyugtalanabbá, idegesebbé, hajszoltabbá vált általuk. Vagy gondoljunk a tudomány legújabb nagy diadalára, az atomfizikára. Ugye mindnyájan tudjuk, hogyha békés célokra használnák, sohasem álmodott segítséget, jólétet és csodálatos életet jelenthetne számunkra. De ma egymást fenyegetik vele a nemzetek. El lehet vele pusztítani a világot. Isten a káoszából kozmoszt, egy szép világot teremtett, de nehogy az ember ezt a kozmoszt ismét káosszá változtassa!

Isten nem erre gondolt, amikor azt a parancsot adta az embernek, „*hódítsátok meg, hajtjátok uralmatok alá a földet,*” hanem arra, hogy a tudásunkkal, a munkánkkal az egész világmindenséget az ember jólétének a szolgálatába állítsuk. Mert ha minden így megy tovább, hiába jut el az ember a környező bolygókra, ott sem lesz boldogabb, mert oda is magával viszi a bűneit. Az új bolygón az életet nem azzal kell majd kezdeni, hogy hibridkukoricát vetünk, hanem templomot kell építeni, ahol már az első igehirdetés arról kell, szóljon: „*Térjetelek meg, mert a fejsze pedig immár a fák gyökerére vetett.*” (Mt 3,10).

2) *A tilalom*

A tilalom így hangzik: „*a kert minden fájáról szabadon ebetsz, de a jó és a rossz tudásának fájáról nem ebetsz, mert ha eszel róla, meg kell halnod*” (2,16-17).

a) Ezt a tilalmat sem szó szerint kell érteni, mert ez is képes beszéd. Nem egy valóságos fáról, pláne nem egy almafáról van szó, amelynek a tiltott gyümölcse ott mosolyog csábítóan a lombok között. Figyeljük meg igénket! Nem általában a „tudás” fájáról beszél. Isten nem a „tudástól” tiltotta el az embert, hiszen már korábban parancsot adott rá, hogy uralkodjon a földön, amit csak munkával és tudással lehet megvalósítani. Hanem itt a „jó és a rossz” tudásáról van szó. Vagyis arról, hogy kicsoda szabja meg az erkölcsi normákat az ember számára, Isten-e, vagy ő maga? Jaj, nekünk, ha a jó és a rossz tudásának kérdését, vagyis az erkölcsi mértéket az ember kiveszi Isten kezéből. Nézzétek csak, ki mondja meg az embernek, hogy mi a jó és mi a rossz, mit szabad és mit nem szabad, hogyha nem Isten? A sa-

ját lelkiismerete? Isten szava? Vagy a szíve, a vére, a vágyai, a hiúsága? Vagy talán a köz érdeke? Csak egyetlen példára gondoljunk! A második világháború alatt a német SS katonák meg voltak győződve, hogy a lelkiismeretük szerint a német nép érdekeit szolgálják, ha minél több zsidót elgázósítanak. Bizony, jaj a világnak, ha erkölcsi ítéleteiben függetleníti magát attól, amit Isten tart jónak vagy rossznak!

b) Aztán a mondat második fele is de sokszor beigazolódott már: „*mert amely napon eszel róla, bizony meg kell halnod*” (2,17). Isten az ő törvényével mint védő kerítéssel veszi körül az embert. Amikor Isten azt mondja valamire, hogy ezt ne tedd, ez rossz, ez helytelen, akkor ezzel nem korlátozni akar a szabad mozgásodban, hanem éppen védeni, segíteni akar, hogy baj ne érjen. Hadd mondjak egy példát. Sétáltak már a Duna-parton? Mindenütt csak egy egészen alacsony korlát véd a leeséstől. Ez nem börtönrács! Ha akarom, egy pillanat alatt átléphetem, mert ez a korlát nem akadályoz, csak figyelmeztet, hogy itt le is lehet zuhanni. Így véd és oltalmaz. Ugye értitek már, milyen az, amikor Isten azt mondja, hogy ez jó, ez meg nem jó! Ezt a döntést nem szabad kivenni Isten kezéből. Mert jaj, nekünk, ha Hitler, Sztálin, Rákosi, Ceaușescu vagy Khomeini Ajatollah mondja meg, hogy mi a jó és mi a rossz. De sok ember könnye, szenvedése meg halála kísérté az ő erkölcsi döntéseiket.

c) De figyeljük meg a mondat végét is: „*a jó és a rossz tudásának fájáról ne egyél, mert amely napon eszel, bizony meghalsz.*” Az Isten iránti engedelmség nem tréfadolog! Itt életről vagy halálról van szó.

d) De hát, ha ilyen komoly a dolog, miért teremtette Isten az embert olyannak, hogy dönthet, választhat, vagyis hogy szakíthat arról a fáról? Azért mert Isten nem rabszolgának teremtette az embert, hanem szabad, gondolkodó és dönteni képes lénynek. A kényszerített, nem szabad döntésből származó szeretetnek nincsen értelme. Ahhoz, hogy szerethessük Istent, kell az a szabadság, hogy bármikor felmondhassuk az engedelmséget. Higgyétek el, hogy Isten nagyon megbecsülte az embert, amikor ezt lehetővé tette. Az a kérdés, hogy az ember mindig jól dönt-e. [...]⁵⁶

3) *A csapda*

a) Így érkeztünk el a harmadik kérdésünkhöz, hogy miképpen esett az Édenkertben csapdába az ember. Hollandiában az 1926-ban tartott asseni zsinat azzal foglalkozott, hogy a történet betű szerint értendő.⁵⁷ [...] ⁵⁸ Itt újból csak képes be-

⁵⁶ Rövid, kézírásos beszűrés van a géppel írott igehirdetésben, melynek a teljes gondolatmenete nem rekonstruálható. Augustinust idézi, a „*Posse peccare*” – „*Non posse non peccare*” összefüggéseit jegyezte fel, hogy „*Hajlamos vagyok a vétkezésre – Isten megadja a lehetőségét!*” – „*Nem tehetem, hogy ne vétkezzem.*” Ezzel összefüggésben Luther mondását idézi, miszerint „*Nem tudom megakadályozni, hogy a madarak elröpüljenek a fejem felett. De azt meg tudom akadályozni, hogy fészket rakjanak a fejemre.*”

⁵⁷ Henk Leene, az amszterdami Vrije Universiteit ószövetségi tanára egy érdekes beszámolót írt a „*Gereformeerde Kerk*” XX. századi teológusainak az Ószövetség történetiségéről alkotott felfogásáról. Bemutatja benne a történeti kanonikus kezdettől a történet-kritikai elméletig vezető utat. 1Móz 1-3 értelmezése körül alakult ki különösen nagy vita. Az 1926-ban Assenben tartott zsinat dr. J. G. Geelkerken lelkész ügyében, az általa kétségbevonott történeti hitelesség kétségbe vonásával szemben egy szellemes megfogalmazással a történetiség mellett foglalt állást. Eszerint az Éden fája, a kígyó, a kígyó beszéde az „*értelem által tapasztalható valóságok*” voltak. Később ez az állásfoglalás mind jobban visszaszorult annyira, hogy az 1967-ben tartott Amszterdami Zsinat visszavonta.

széddel találkozunk. Mert a kígyó nem maga a Gonosz, hanem csak a gonosz hatalmát jelképezi. A szentíró nem akarja, megmagyarázni, hogy mi a gonosz, hanem egyszerűen csak megállapítja, hogy létezik egy ravasz, gonosz hatalom ebben a világban. Nem ad feleletet arra a kérdésre sem, hogy ha Isten jónak teremtette a világot, hogyan került most elő a gonosz, hanem csak egyszerűen megfűjja a riadót, hogy emberek, vigyázzatok! Itt a kígyó! Van egy ősi kísértő, egy titokzatos sátáni, ördögi hatalom!

Sokféleképpen megpróbálták leírni vagy lefesteni a Sátánt, az ördög alakját. Egy azonban biztos: nem olyan, mint amilyennek Dante elképzelte a Pokolban, vagy amilyennek Goethe írta le a Faustban, vagy Madách Az ember tragédiájában. Nincs lópatája, nincsenek kicsi elrejtett szarvai, nincs kénkőszaga, és nem is olyan, mint egy fán tekergő kobrakígyó. Sőt éppen ez a bibliai leírás mutatja, hogy itt valami ártatlan külső mögé rejtőző, de életveszélyes hatalomról van szó. Valami olyan erőről, amely az ember nélkül mégis tehetetlen, mert csak akkor tudja a világot megmérgezni, ha az ember meghallgatja, ha eszközévé és végül szolgájává lesz. Nem az izgalmas tehát, hogy milyen a Gonosz, hanem az, hogy van, és hogy mit akar velem tenni. A felelet egyszerű. Bűnre akar csábítani.

b) No de mi a bűn? Ezt leplezi le ez a történet. Minden bűn úgy kezdődik, mint ez a történet. Isten és az ember között valami meglazul és elszakad. Történetünkben semmi más nem történt, mint hogy a kísértő belopja az ember szívébe a gondolatot, hogy „*csakugyan azt mondta az Isten?*” Ez még nem lázadás, ez még nem istentagadás, csak egy kis kérdőjel. Megkérdőjelezése Isten szavának, a Bibliának. Valahogy így: Csakugyan igaz az, ami a Bibliában van, hiszen azt is emberek írták? Csakugyan Isten szava szól onnan? Csakugyan igaz az, amit Jézusról olvashatunk benne? Csakugyan feltámadt a halálból? Csakugyan van örökélet? Csakugyan van Isten? Csakugyan törődik Ő velem? Csakugyan van gondja rám? Nos, kinek nincsenek ilyen kicsi kérdőjelek valahol a szíve mélyén?

Hát itt és így kezdődik a bűn. Mert ez a kis kérdőjelecske lassan felkiáltójellé egyenesedik. Másodszor már így mondja a kígyó az asszonynak: „*Bizony, nem haltok meg!*” A kísértő gondolat most már nyíltan szembeszáll azzal, amit Isten kijelentett az igéjében. Isten azt mondja: „*Amely napon eszel belőle, bizony meghalsz*” (2,17). A kígyó pedig azt mondja: „*Bizony nem haltok meg*” (3,4). Mintha azt mondaná, óh, hát nem kell azt olyan komolyan venni, ahogyan a Bibliában meg van írva. Igaz, hogy figyelmeztet Isten, sokszor mondja, hogy ezt vagy azt ne tedd, mert baj lesz belőle, de hát próbáljuk meg, talán mégsem olyan végzetes. Igaz, hogy azt mondja Jézus, hogy aki asszonyra tekint parázna kívánsággal, már házasságot tört (Mt 5,28), de hát nem kell ezt szó szerint venni, egy kis ártatlan flörtöt csak megengedhet magának az ember. Igaz az is, hogy beszél a Biblia pokolról és ítéletről, de ez csak olyan ijesztgetés, én nem hiszem, hogy van ilyen egyáltalán. „*Bizony nem haltok meg!*” Ennyi éppen elég ahhoz, hogy az ember elszakadjon Istentől.

---

⁵⁸ Pár mondatos olvashatatlan kézírás következik. Annyi kivethető belőle, hogy „[...]t megkérdezték Utrechtben (?), beszélt-e a kígyó? A holl.[and] teológusokat az érdeklí, hogy beszélt-e?” Majd Bajusz Ferenc hozzáfűzi: „Engem az [érdekel], hogy mit mondott?” Egy másik lapszéli megjegyzése: „Az nem érdekes, hogy milyen nyelven beszélt?”

Mert a Gonosz így folytatja, hogy „*olyanok lesztek, mint az Isten*” (3,5). Felelőtlenül ígér, hogy Jézusnak is az egész világot ígérte.⁵⁹ De hát nem az övé [olvashatatlan kézírás]! Ez már azt jelenti, miért Isten szabja meg, mi a jó és mi a rossz? Majd én magam szabom meg a normát, amihez tartom magam. A magam ura akarok lenni, és nem akarok örökös gyámság alatt élni. A magam életével magam akarok rendelkezni. Hát, ez az ősbűn. Életünk Istentől való függetlenítése. Ez még nem istentagadás, csak kontaktus-szakadás Isten és az ember között. Már nem ér össze vele a lelkem. Nincs élő kapcsolat közöttünk. Lehet, hogy külsőleg még nem, de lélekben már nagyon sokunkban megtörtént ez a szakadás, hogy nem vesszük igazán komolyan Isten szavát. Lélekben függetlenítettük magunkat tőle. Isten nélkül gondolkodunk és cselekszünk. Ez a bűn lényege! Ugye látjátok, a bűn nem okvetlenül azt jelenti, hogy az ember valami csúnyát, rosszat tesz. A bűn nem biztos, hogy mindenki előtt, kint a morális életben zajlik le, hanem rendszerint bent a szívben, abban az alapmagatartásban, amit az előbb így neveztem, hogy kontaktus-szakadás. Ilyen állapotban már teljesen előkészített talajra talál minden kísértés. Ha egyszer elszakadtam Istentől és nem hallok – sőt nem is akarom hallani – a szavát, akkor mi tarthat meg? Akinek nem fontos, amit az Isten mond, az védtelen a Gonosz minden támadása ellen.

Na, és hogyan folytatódik a történet? „*És látta az asszony, hogy jó a fa eledelre és kedves a szemnek és kívánatos a fa a bölcsességért, szakasztott azért annak gyümölcséből és evett és adott a vele lévő férjének is és az is evett*” (3,6). Mi lett ezután? Egy nagy csalódás. Azt hitte Ádám és Éva, hogy most boldogabbak lesznek. Aki áthágja az Isten törvényét, mindig azt hiszi. De a tilos úton nem lettek boldogabbak és nem lettek bölcsőbbek, hanem csak félni kezdtek. Azt olvassuk: „*És megnyílt mindkettőjüknek a szeme és észrevették, hogy mezítelenek. Fűgefaleveleket aggattak azért össze és körülkötőket csináltak maguknak – és elrejtőztek az Isten elől...*” (3,7). Ekkor pedig „*meghallották Isten szavát a kertben*” (3,8). Kiderül, hogy Isten mindent lát. Kiderül, hogy van Isten. Megszólal a lelkiismeretem. A lelkiismeretben hallatja Isten a hangját életünk kertjében. Ember! Nem számoltál Istennel! Pedig ő mindent tud, jön és felelősségre von. Nincs más lehetőség, menekülni kell előle. Akárhová. Ádám és Éva a kert fái közé bújtak. Azóta is ezt csináljuk, bújunk Isten elől. Van, aki a sok dolga mögé bújik. Belemenekül a munkába, csak ne kelljen szembenézni Istennel. Van, aki a sérelmeivel sáncolja el magát. De búvóhely lehet a templom is, a látszólagos kegyesség gyakorlás, az adakozás, szóval az ember mindent megtesz, csak a legbelsőbb lénye maradjon elrejtve. Csak Isten számon ne kérje, bele ne nyúljon az életébe, bele ne nézzen a szemébe. Persze van olyan is, aki az ateizmusba menekül, és kimondja, hogy Isten nincs is. Hogyan lehetne hát találkozni vele?

De Istent nem lehet félrevezetni. Isten elől nem lehet elbújni. Az egész Édenkert elnémul, amikor végigzúg benne Isten szava, és kérdezi Ádámot, hogy „*hol vagy?*” (9). Ők pedig meghallották Isten szavát a kertben. Kiderül, hogy van Isten. Kiderül az is, hogy Isten mindent lát!

⁵⁹ Megkísértésekor Jézusnak akarta adni a világot, ami egyébként is az övé (Mt 28,18-20).

Jegyzetek

1) „Őrizze” (2,15). – Mitől kellett őrizni az Éden-kertet? Az ősi mítoszokban az Isten kertjének tulajdonosa Isten. Amikor Isten kertészt tesz a kertjébe, annak az a dolga, hogy Isten számára őrizze a kertet. A Biblia arról beszél, hogy Isten a káosz-ból kiemelte a világot és „kozmoszt,” szép rendet teremtett. De ezt minduntalan fenyegetik, a káosz erői vissza akarják zülleszteni a világot a rendetlenségbe. Az ember feladata, hogy őrizze a világot ezektől a támadásoktól.

2) *A kényő.* Felszabadultok, önállóak lesztek. Nem függök senkitől, ebben a kertben ti lesztek a gazda! Ha beválik ez a gondolat, a gazda nyugalomba mehet, átveszi helyét az ember. Nem lesz rá szükség, nincs hely Isten számára a saját kertjében (v. ö. Lk 20,9-19).

3.) Amikor a kert készen volt, Isten mintegy kézen fogta az embert, és bevezette oda. „*A kert minden fájáról szabadon ebetsz*” (2,16). Ezt a mondatot akkor értjük meg igazán, ha meggondoljuk, hogy a görögöknél a Heszperidák kertje, az egyiptomiaknál a Boldogok szigete az emberek számára hozzáférhetetlen volt. Az istenek féltve őrizték a maguk Paradicsomát...

ÁDÁM, HOL VAGY?

TEXTUS: 1MÓZ 3,6-24

Ma Isten segítségével szeretném folytatni az őstörténetek magyarázatát. Ott hagytuk abba, hogy az ember boldog paradicsomi állapotban élt, közvetlenül Istentől tudta meg, hogy mit kell és mit nem szabad cselekednie. De a kísértő elhitette vele, ha eszik a jó és a rossz tudásának fájáról, többé nem lesz szüksége Istenre, hiszen maga is el tudja majd dönteni, hogy mi a jó és mi a rossz. Nem kell örökös gyámság alatt élni, legyél a magad ura. Tudjátok hova vezet ez? Mondok egy példát. Pár évtizede néhány tudóst megbíztak, hogy csikarják ki a természettől az atomok titkát, mert abban az emberiség jólétének a lehetősége rejlik. Függetlenek leszünk fától, széntől, olajtól. A tudósok a tudomány megszállottságával el is lesték az atomok titkát. Amikor a titok megvolt, jöttek a katonák, és azt mondták, jó, de mától kezdve mi használjuk. Hirosima és Nagaszaki lakói élete árán egy nap alatt befejezzük a háborút. Mert mi tudjuk, hogy ez a jó megoldás. Hiába tiltakoztak a becsületes tudósok, hogy ez Isten elleni vétek, a katonák azt mondták, mi mondjuk meg, hogy mi a jó és mi a rossz! Nos, ettől a fától tiltotta el Isten az embert. Attól, hogy ő maga, Isten örök rendjétől függetlenül mondja meg, mi a jó és mi a rossz. Nem irigységből tiltotta el őket Isten attól a fától, hanem az ember érdekében. Mint ahogy a MÁV sem irigy rosszakaratból állítja fel a sorompókat, ha nem az életünket védi vele. Mert jaj annak, aki mégis átbújik, ha jön a vonat. Nos, pontosan erre csábítja a kísértő az asszonyt, hogy „bújjon át a sorompó alatt.” Egyenek a jó és a rossz tudásának fájáról. Akkor jöttek csak rá, hogy becsapták őket. Az Isten törvénye megszegésével nem lettek boldogabbak, hanem „meg-

nyílt mindkettőjük szeme és észrevették, hogy meztelenek és ezért fűgefaleveleket fűztek össze és körülkötőket készítettek maguknak” (3,7).

Ha ezt az ősi, képes beszédet lefordítom, szégyellni kezdték magukat. Egymás előtt titkolni valójuk van. Valami elválasztja őket egymástól. A fűgefalevél ennek a szimbóluma. Mert a bűn – ezt akarja itt elmondani a Szentírás – elválaszt bennünket egymástól, és elválaszt Istentől is. De nemcsak szégyellni kezdték magukat és egymást, hanem félni is kezdték! Amikor meghallották Isten szavát, elrejtőztek. Márpedig amint egy nagy lélekbúvár mondta, nincs rosszabb valami a félelemnél. Ekkor hallották meg Isten szavát, aki hűvös alkonyatkor a kertben járt: Ádám, hol vagy?

Három dologról szól ez a kérdés. Erről szeretnék a továbbiakban beszélni. Van benne *vád (I) keresés (II), vigaszt (III).*

I. A vád

1) A jó és rossz tudásáig az embernek olyan természetes volt a viszonya Istennel is, mint a füvekkel, fákkal, virágokkal, madarakkal és állatokkal. Milyen gyermekdeden bűbajos a bibliai leírás, ahogy érzékelteti ezt a viszonyt, hogy Isten ott járkal a fák alatt. Azt jelenti ez a kép, hogy olyan közel volt hozzájuk Isten, mint a körülöttük lévő természet. Úgy beszélhetett az ember Istennel, mint a fákkal, virágokkal vagy a társával. A bűnnel ez a viszony romlott meg, és ezért rejtőzik el szégyenében az ember. Mai nyelven azt mondanám, hogy Ádámnak megszólalt a lelkiismerete. Nem számoltál Istennel! Pedig Isten mindent tud, jön és felelősségre von. Ezért kell menekülni előle. Az Éden-kertben nincs más lehetőség, mint elbújni a fák közé. Az emberek azóta is ezt teszik, hogy bújnak Isten elől. Van, aki a sok dolga mögé bújik. Nincs időm Istenre, rengeteg a munkám. Persze lehet búvóhely a tempom is. Mindent megteszek, amit a vallás kíván, csak az életembe ne nyúljon be Isten. Megint van, aki Isten elől az ateizmusba menekül. Isten halott! Isten nincs is! Szóval mindegy, hogy mit csinál az ember, csak a lényeg, hogy Isten ne érjen el. Bújjunk el!

2) De Isten nem azért kérdez, hogy „hol vagy,” mintha nem tudná, hogy Ádám hol van. Még egy éles emberi szem elől sem lehet sokáig elrejtőzni, bármilyen sűrűk is a bokrok. Isten tudja, hogy az ember elbukott, most pedig szégyenben égve ott lapul a bokrok között, és az Úr minden lépése zajára úgy rezzen össze, mintha lángostorral vágnának végig rajta.

Ebben a kérdésben tehát nem tudakozódás, hanem számonkérés van. Azt olvassa rá az emberre, hogy hova jutott. „*Olyanok lesztek, mint Isten!*” – suttogetta a kígyó – és íme, nyomorultabb lett minden féregnél. A fák, füvek és virágok, meg az arra járó állatok boldogan köszöntik a közelgő Istent, egyedül az ember bújik el előle, és szeretne szólni a hegyeknek meg a kőszikláknak, hogy „essetek mireánk, és rejtsetek el minket (Jel 6,16)! Olyan ez a kérdés, mint a végítélet nagy kérdőre vonása. A „*dies irae*” – harag napja – nagy fortissimója zúg benne:

*„Én nyomorult ott mit mondjak,
Vajon kibez folyamodjak?
Hol még az igaz sem szólhat.”*

Azt hiszem, Istennek ez a számon kérő szava – ez a vádoló kérdés – szakadatlanul átzeng az ember életén. Hol vagy Ádám? Mire jutottál, honnan estél ki? Ez zenghetett Káin feje fölött, amikor kiesett a kezéből a gyilkos husáng, és rémülten ránézett a halott testvéreire. Ez zenghetett a vak Sámson lelkében, amikor Izrael bírása, egy nemzet szemefénye baromként forgatta a gázai tömlőc taposómalmát. Ez nyilallhatott bele Dávid lelkébe, midőn Betséba csókjától mámorosan halálba küldte az asszony férjét, majd eztán meghallotta Nátán próféta vádjait: „*Miért vetted meg az Úrnak beszédét, oly dolgot cselekedvén, mely utálatos őelőtte?*” (2Sám 12,9). A „*hol vagy?*” zendült meg a tékozló fiú fülében, midőn „*kívánta megtölteni az ő gyomrát azzal a moslékkal, amit a disznók ettek*” (Lk 15,16). A „*hol vagy?*” rettentő kiáltás forgószele söpri el Júdást, amikor számolgatja a harminc ezüst pénzt.

Istent tehát nem lehet félrevezetni. „*Talán ettől a fáról, amelyetől eltiltottalak?*” – hangzik a számon kérő szó (3,11). Ekkor, íme, azonban valami nagyon csúnya dolog történik. Ádám, sarokba szorítva, arra vetemedik, hogy mindezért, ami történt, Istent vádolja. Istent teszi felelőssé. Azt mondja: Te adtad az asszonyt, ő mondta, hogy egyek. Beárulja az élettársát, hogy magát mentse. Nem én vagyok a hibás, hanem az asszony! Aztán Éva is tovább hárítja a bűnt a kígyóra. Nem én vagyok a hibás, hanem a kígyó, ő csalt meg engem! Ugye, milyen ismerős történet ez? Nem én vagyok a hibás, hanem a másik, az emberek, a világ, ez a mostani helyzet. A körülmények, az élettársam vagy a szüleim, akik így neveltek. Nem tehetek róla, hogy ilyen vagyok!

3) Azt kéne mondani, hogy igen, Uram, ettem a fáról. Ehelyett sokkal könnyebb arra hivatkozni, hogy áldozata vagyok a környezetemnek, a vérmérsékletemnek, a társadalomnak, én nem tehetek róla, ha félreecsúsztam az életem. Nos, mindezek magyarázhatják a bűnömet, de Isten előtt nem mentik. Mert a bűn olyan valami, amiért mindenki maga felelős. Hiszen szabad akaratából követte el. Bármilyen nagy volt is a kísértés, az a lényegesen semmit nem változtat. Mert a bűn nem végzet, ami ellen nincs védekezés, hanem véték, amiért felelek. Ezért nem háríthatom a felelőséget sem Istenre, sem a másik emberre.

4) Miért engedi Isten – mondta nemrég valaki –, hogy annyi ember éhezzen és nyomorogjon ezen a világon? Ezt olyan valaki mondta, akiről tudom, hogy irigylésre méltó a jövedelme, ugyanakkor az édesanyja Nagykovácsoson 9.400 Ft kegydíjből, meg a szomszédok hagyma, krumpli és tojás adományaiból él. Közben a feleségétől is elvált egy sokkal fiatalabbért, és az otthagyt asszonynak olyan kevés a bíróság által megállapított tartásdíja, hogy az is csak tengődik, mivel a betegsége miatt nem mehet dolgozni.

Már a Paradicsomban elkezdődött ez az okoskodás: Nem én vagyok a hibás, hanem mindenért Isten a felelős. Nem egyszer hallottam már négyszemközti beszélgetés közben: Tetszik tudni, magam sem tudom, hogy olykor mi van velem, mintha az ördög bújna belém, valami hatalmába kerít, és akkor Isten irgalmazzon a családomnak! Az a félelmetes, hogy ezt már 3-4 éves kisgyermektől is hallottam, amikor valamiért számon kérték, ezt mondta: Az nem a jó kis Lacika volt, hanem a rossz kis Lacika. De az már elment, és most a jó, kicsi Lacika van itt, arra ne haragudjatok.

Mi az ember tragédiája, ha nem ez a kibúvás a felelőség alól? Ez a felelőség áthárítás. És ha egy szoba-konyhás lakásban történik, akkor egy család szenved tő-

le, de ha az ENSZ-ben történik, akkor Boszniában egyik napról a másikra 30 ezer embert űznek el a hajlékából, és lesz földönfutóvá. Ádám, hol vagy? Lehet ezt a vádat egy darabig hallatlanná tenni, lehet nevetni rá, lehet egy ideig menekülni előle, de egyszer utolér, mellen ragad, és akkor elő kell vánszorogni a bokor mögül. Mert Isten előtt nincs menekvés, kiderülnek életünk hazugságai legtöbbször még itt az életben, de az biztos, hogy minden kiderül életünk utolsó órájában, amikor a nagy főtárgyaláson, a széken ülő ajkáról hangzik el a kérdés. Ez elől csak egy mentség van. Az, ha odaállok, és azt mondom: Igen Uram! Ettem a tiltott fa gyümölcséből. Áthágtam a törvényedet. Egyedül én voltam a hibás. Az elhibázott életemért nem érdelek mást, csak az ítéletet! Igénknek ez az első kérdése: Isten elmondja a vádat. Mit felelsz rá?

II. A keresés

1) Igénk második tanítása, hogy Isten nemcsak vádol, hanem keres is. Nem tudom, átéltetek-e már igazi keresést. 15 éves koromban Tatára jártam gimnáziumba, a piaristákhoz. Tatán a vár alatt van egy óriási tó, ami télen mindig befagy, és az a kocsolyázók paradicsoma. Persze mindenki tudja, hogy a várfal közelében van néhány meleg forrás, és a fölött sokkal vékonyabb a jég. 15 éves korban az ember azonban még vakmerő, és az egyik osztálytársam este, villanyfénynél túl közel ment a meleg forrásokhoz és beszakadt. Ott olyan 8 méternyi a tó mélysége. Akkor láttam az édesanyját. Mint egy őrült, úgy kereste a fiát. Egész éjjel csáklýázták a vizet, mire megtalálták.

Aztán, ha jól emlékszem, 1960-ban történt, amikor külügyi előadó voltam, tehát nem volt gyülekezetem. A ráckevei lelkész, Molnár Pali bácsi megbetegedett, és hetekig én helyettesíttem. A templom és a parókia közvetlenül a Duna partján van. A kert végén van egy kocsilejáró a vízhez. Tél volt, és ezen a havas lejárón gyerekek szánkóztak, a szánkó a végén becsúszott a befagyott Dunába. Vasárnapi iskola után minden gyerek odament a nagytiszteletű asszony vezetésével szánkózni. Köztük ott volt a saját fia is. Nem tudom, hogyan történt, de amikor a kis Pali fiú szánkója ráfutott a jégre, az beszakadt, és az anyja szeme láttára pillanatok alatt szánkóstul eltűnt a jég alatt. Az anyja azonnal utána rohant. Törte, zúzta a jeget, sikoltozott, kereste a fiát. Persze reménytelenül, hiszen a víz rögtön tovább sodorta a gyereket. De akkor is láttam, mit jelent igazán keresni valakit.

2) Ádám, hol vagy? – hangzik az isteni szó. Mindig így hangzik és nem megfordítva. Nem az ember kérdezi, hogy Isten hol vagy. Mindig Isten kérdezi. Ember, hol vagy? A Biblia nem az ember Isten kereséséről beszél, hanem arról, hogy Isten utána ment az elveszett embernek. Így hangzik a szó, hogy ember, hol vagy? Gyere elő a rejtekedből. Hát azt hiszed, hogy eltakarhatod előlem a bűneidet? Akár bibliaolvasással, templomba járással megtéveszthetsz engem? Mindent tudok rólad. Mindent láttam és tudd meg, hogy most is látlak. Kár futnod, úgylis utolérlek. Tudjátok, mi a nagyszerű? Az, hogy ha Isten hívására kilépek a bokrok közül és nem próbálom magam tovább mentegezni, hanem bevallok mindent, akkor ez a vádoló kérdés, hogy „Hol vagy?” – egyszerre szerető hívással, kegyelmet nyújtó lehetőséggé válik számunkra.

III. A vigasz

Nagy igazság az, hogy Isten elől csak Istenhez menekülhetünk. Vádja elől csak kegyelme takarhat el. „Jőjjetek énhozzám mindnyájan...” (Mt 11,28). Ez az egyetlen menedék a rejtőzködő ember számára. Az ő személye, az ő halála, az ő feltámadása, az ő érdeme! Ádám félt Istentől, és elbűjt, mert észrevette, hogy mezítelen. Hát igen! Minden okunk megvan félni Istentől, amíg fel nem öltözzük Krisztust – ahogy az apostol mondja (Róm 13,14) –, amíg ő be nem takar, bűneinket el nem fedezi az ő elégtétele, az ő ártatlansága, az ő szentsége.

Ember, hol vagy? Nem érzed, mintha azt mondaná most Isten, hol vagy hát? Hadd öleljelek magamhoz, mint a tékozló fiút, hadd gyógyítsalak meg, hadd bocsássam meg a bűneidet. Hadd vezesselek haza. Az életnek ez a legnagyobb kérdése és legdöntőbb eseménye, hogy megérezzük-e Istennek ezt a felénk forduló szeretetét, a keresését, és meghalljuk-e a nevünket kiáltozó atyai hangot. Ne gondolj arra, hogy nagy közöttünk a távolság, és hogy nagyon eltakar a bozót. Nem halod a léptei neszét, amint feléd tart? A keze széthajtja az ágakat.

BEVEZETÉS AZ ŐSTÖRTÉNETEK NEMZETSÉGTÁBLÁZATÁBA⁶⁰

TEXTUS: 1MÓZ 4,25-26; 5,1-32; ZSID 11,5

Kezdjük mai igehirdetésünket egy kis kortörténeti áttekintéssel. Ha megfigyeljük ezt a szakaszt, éppen tíz hosszú életű emberről szól, akik az első ember teremtésétől az özönvízig éltek. A szentíró itt az emberiség legősibb közös hagyomány-anyagából merített. Így pl. a babiloniaknál is tíz király szerepel a teremtés és az özönvíz között. A tíz közül ott is a harmadiknak a neve azt jelenti, hogy „ember,” a hetedik a jámborság mintaképe, a tizedik az özönvíz hőse. Sőt az életkorukban is bizonyos összefüggések találhatók.

De ha részleteiben sok azonosságot mutat is fel a két névsor, van egy döntő különbségük. A babiloni mítoszoknak az a céljuk, hogy elmondják a nagy teogóniát, azoknak az isteneknek az eredetét, akik az uralkodó családnak, a dinasztianak a névadó ősei lettek, el egészen a Nap-istenig. Közülük egyik egyenesen a Nap-isten fia, aki 365 évig a Nap-isten házában nevelkedett. Ezzel szemben a bibliai történet, ahogy az a Mózes első könyvében – a Genézisben – le van írva, a világ, az ember és az emberiség eredetéről szól. Itt az ötödik fejezetben pedig arról olvasunk, hogy a bűneset után, a nagy romlás közepette egyesekben felcsillant már az Isten utáni vágy. Csak egy néhány fontosabb nevet emeljünk ki a tíz közül.

- a) Az elsőt, Ádámot ismerjük.

⁶⁰ Nem teljes igehirdetés, önálló címe sincs a kéziratban. Gondolatébresztő lehet, segíthet a tájékozódásban bibliaolvasás vagy igehirdetésre készüléskor.

b) A második Séth, a „csemete,” Ádám harmadik fia, akit az emberiség Ábelben kioltott és Káinban megromlott vonalának a pótlására ajándékkul vettek Istentől a bánatos szülők (4,25), mint az Isten képmásának továbbadását (5,3), amely Káinnál olyan nagyon eltorzult. Figyeljük meg, hogy míg annak idején Káin a fia születését városépítéssel ünnepelte meg (4,17), addig Séth az Isten nevének segítségül hívásával (4,26).

c) A harmadik láncszem Énós. Ez a név magyarul „embert” jelent (4,26; 5,6).⁶¹ Ő kezdte el segítségül hívni az Úr nevét. Az istenség nevének segítségül hívása az ókor nyelvén annyit jelentett, mint a lényének megismerése, kulcs az ő erőiben való részesedéshez, belépés az ő imádatába, elnyerése az Istennel való közösségnek. Tehát Énós az első imádkozó, a kultusz megalapítója. Így újra megérdemli az „ember” nevet. Mint aki a becsapott ajtót újra feltöri, és újból irányt mutat. Ezért időzik a nevével olyan soká a nemzetségtáblázat.

Az 5,1-7-ben a hagyomány egy másik forrásból még egyszer elmondja, az volt az emberiség eredeti célja, hogy Isten képmása legyen. Énós után Kénán következik, ezután Mahaláél. Ez azt jelenti: „Istent dicséror.” Tehát ismét felragyog a fényes fonál. Őt követi Járed, majd Énók. Énók a sorban a hetedik (5,21-24), akinek a nevét a Zsidókhoz írott levél a hit hősei között említi (11,5), a Szentírás egyik legragyogóbb alakja. Sok legenda terjedt el róla. Azt mondják, ő volt az első szabó és csizmadia, aki megtanította az embert, hogyan kell az állatbőrökből ruhát megcipőt készíteni. Ő találta fel a tollat meg az írást, a számolást és a csillagászatot is. Ezekről a kalandjairól szól a neve alatt fennmaradt etióp nyelvű Énók könyve. A legendák elmondják, hogy Énók barátságot kötött a halál angyalával, és három dolgot kért az angyaltól. A bibliai Júdás levele is idéz belőle egy mondást (14-15), ami az eredetiben az 1,9-ben olvasható.

- 1) Először azt kérte, hogy meghalhasson, azután újból visszajöhessen, és így megtudhassa, milyen a halál.
- 2) Másodszor azt, hogy megláthassa a gonoszok lakóhelyét, és megtudhassa, milyen a büntetésük.
- 3) Mindkét kérése teljesült. Ekkor a harmadik kérése az volt, hogy engedjék meg neki, hogy benézhesen a Paradicsomba, hogy megnézzze, milyen boldogságban van része az üdvözülteknek. Ezt is teljesítették. De amikor Énók bepilantott a Paradicsomba, soha többé nem jött vissza a földre.

Azt olvassuk róla, hogy Isten színe előtt élt, Istennel járt, és Isten elragadta őt (Sir 44,16; 49,14). Tehát kiszabadult azok közül, akiket az átok megkötözött. Ebből az elátkozott halálvölgyből a tekintetét ismét a menny felé fordította.

⁶¹ Az 'anós jelentése 'ember.' Az akk. eněšu 'erőtlen,' 'halandót' jelent, hasonlóan, mint az assz. enšū (v. ö. eněšur: 'erőtlen,' 'meggyengített,' 'roskatag,' v. ö. még a bibliai héberben előforduló 'nš I. gyökkel, és 'anūs = 'gyógyíthatatlan,' 'elveszett' melléknévvvel). Jóllehet az 'anós régi sémita szó, az Ószövetség régebbi irataiból hiányzik, míg a későbbi, fogság utáni szövegekben gyakran fordul elő. Összesen 42 alkalommal. Ott is költői szövegekben (Jóbnál 18 alkalommal, ami az összes ószövetségi előfordulásnak majdnem a fele.). Hagyományosan azt tartják, hogy a szó az erőten, esendő embert jelenti, ennek ellenére némely esetekben az 'ádám-mal való parallel előfordulási helyeken azonos jelentésű vele (Zsolt 8,5; 144,3).

d) A nyolcadik és a kilencedik nemzedék következik ezután. Így érkezünk meg Methusélahon – vagy magyarul Matuzsálem – és Lámeken keresztül Noéhoz.

Noé (5,28-32) tizedikként említődik. Neve azt jelenti: „nyugalomszerző.” Azt olvassuk róla, „*ez vigasztal meg minket (szerez nyugalmat) munkálkodásunkban a kezünk fáradozásában a földön, melyet megátkozott az Úr!*” (29). Arról van szó, hogy az emberiség átok alatt vergődik. Megfáradás és megterhelés az élete (Mt 11,28). Hogyan hoz ebben Noé nyugalmat? Vannak, akik arra gondolnak, hogy Noé szőlőt ültetett (9,18-27), ezzel felüdülést és felejtést hozott. Mások arra gondolnak, hogy az emberiséget átmentette az özönvízen.

Az igazság az, hogy a szövegünk a kedves (megnyugtató) életre céloz, amely Noénak a 8,21-ben leírt engesztelő áldozatából árad az özönvíz után. Új viszony alakul ki Isten és az ember között. A kiengesztelődés békéje. Ez az áldozat magába foglalja a bűnös ember halálba esettségének a beismerését, annak elismerését, hogy a Szent Istent ki kell engesztelni, valamint a bocsánatkérést. Évezredekkel ezelőtt már Krisztus halálára emlékeztet mindez. A megváltás utáni vágy, amit Isten ébresztett, így vonul végig ezen a szakaszon.

A hosszú élet

Megnehezíti a megértést, hogy az ebben a nemzetségtáblázatban szereplő emberek olyan hosszú ideig éltek. Átlagosan 700-1000 esztendeig tart egy ember élete. Ez a bibliaolvasó embereket egy kicsit bizonytalanná teszi. Lerontja a szöveg hitelét, hiszen olyan az egész, mintha mese lenne. Valóban, ennek a nehézségnek a megoldásán már sokan törték a fejüket.

Egyesek arra gondoltak, hogy itt nem olyan évekről van szó, mint a mai, hanem valamiféle más időszámításról. Talán holdévekről, ahol nem 365 nappól áll egy esztendő, hanem csak 30-ból. Akkor már mindjárt nem is sok a 867 vagy 948 esztendő.

Mások szerint azért volt szükség ilyen hosszú életre, hogy az akkor még lakatlan földet hamarabb benépesítsék. Az özönvíz előtt talán minden nagyobb és hatalmasabb volt, gondoljunk csak az akkori állatok óriási csontmaradványaira. E vélemény szerint akkor az emberek is nyilván tovább éltek.

Tehát ezt így eldönteni ma már nem igen lehet. De nem is szükséges. Hiszen a Bibliának ez a fejezete sem a világtörténelemben, vagy a biológiában akar eligazítani bennünket, hanem az üdvtörténetben. Ne az özönvíz előtti adatokat keressük benne, hanem hogy mit akar Isten ezzel a leírással nekünk mondani.

ÉNÓK – (HALOTTAK NAPJÁRA)⁶²

TEXTUS: 1MÓZ 4,25-26; 5,1-32; ZSID 11,5

Azt hiszem, nem tévedek, ha azt mondom, hogy az elmúlt napokban szinte mindenki kint volt a temetőben. Most volt a Halottak Napja. Ilyenkor még az is, akinek egész évben nem jut eszébe az elhunyt hozzátartozója, vásárol egy cserép virágot, és ráteszi a sírjára. A Halottak Napja lélektanilag egy nagyon régi és egy nagyon bonyolult dolog. Az ősi kultuszokban nyilván arról volt szó, hogy az élők féltek a halottaktól, és hogy többé vissza ne jöjjenek, hogy jól érezzék magukat a sírban, azért rendszeresen hordtak nekik étel- és italáldozatokat. Ennek a maradványa ma a csokor virág.

Aztán persze vannak olyanok is, akiket a lelkiismeret furdalás hajt a temetőbe. A bűneik, vagy a mulasztásaik, amiket az elhunytal szemben elkövettek. Most pedig szeretnének belőle valamit jóvátenni, levezekelni.

Nem szeretnék ezekben a lélektani kérdésekbe belebonyolódni, hanem egy még érdekesebb kérdésre hívom fel a figyelmeteket. Felvetem azt a kérdést, hogy tényleg meghal-e mindenki? Itt a temetőben eluralkodik az emberen az érzés, az embernek az a sora, hogy az élete végén meghal. De hát igaz-e ez? Tényleg minden ember meghalt és meghal?

Ehhez a vizsgálódásunkhoz olvastam fel a bibliai őstörténetek közül azt a fejezetet, amit még a gyakorlott bibliaolvasók is rendszerint átlapoznak, mint olyant, amiben úgy sincs semmi mondanivalója Istennek. Ebben a fejezetben három szó ismétlődik: élt, nemzék, meghalt, – élt, nemzék, meghalt. Olyan ritmusban, mint a kovács kalapácsütéseinek az egyhangúsága, és láncszemről-láncszemre kapcsolódnak egymás után a generációk. Na, ebből a sok ellenőrizhetetlen adatból és ismeretlen névből, ebből az egyhangúnak tűnő nemzettáblázatból szeretném kihallani és nektek elmondani Isten üzenetét a halálról. Énókról nemcsak azt jegyezték fel, hogy élt ennyi meg ennyi ideig, nemzette ezt meg azt, hanem azon kívül még néhány nagyon izgalmas dolgot is. Kezdjük az általános tapasztalással, hogy *mindenki meghalt (I)*. Aztán vizsgáljuk, meg, mit jelent az, hogy Énók *Istennel járt (II)*. Végül foglalkozunk azzal, hogy mit jelent ez a megjegyzés róla, hogy *Isten magához vette (III)*.

I. Mindenki meghalt

Az első tanítást ebben a ritmusban látjuk: élt, nemzék, meghalt... élt, nemzék, meghalt... Ez ismétlődik azóta is szakadatlanul a földön. Ebben a monoton ritmusban van egy meghökkentő, alázatra intő egyetemes törvény: *a halál*. Mi, emberek, akár milyen nagyra vagyunk is önmagunkkal, alá vagyunk vetve a törvénynek. S ha így olvassuk ezt a fejezetet: „élt ennyi meg ennyi ideig, aztán meghalt...,” valahogy olyanforma érzésünk támad, mintha egy régi temetőben járnánk, korhadó fejfák között, ahol régen elfelejtett ősök pihennek, olyan emberek, akiknek a nevének kívül csak annyi maradt az utókorra, hogy élt ennyi meg ennyi évet, aztán meghalt. Így

⁶² Az igehirdetés egyes elemeiben a *Kezdetben* című könyv (szerző [Joó Sándor], kiadó és évszám nélkül) 212. kk. lapjain található igehirdetésre utal. Ld. még: Lüthi, Walter: *Adam, Die Schöpfungsgeschichte*, Friedrich Reinhardt Verlag Basel 1965. 169 kk.

utólag visszanézve reájuk nagy távolságból olyan mindegy az, hogy melyikük mennyi évet élt, harmincat vagy nyolcszázat, mert a végén mindegyik meghalt. Sőt, már azok is meghaltak, akik siratták őket.

Tegnapelőtt kint jártam a temetőben. Láttam gyereksírokat. Élt 8 hónapot. Aztán meghalt. Itt a leghosszabb életút Matuzsálemé, 969 évig élt. Aztán ő is meghalt. Lehet, hogy az özönvíz előtti emberek egészségesebb, robosztusabb emberek voltak, de ők is meghaltak. Akinek mesés gazdagsága volt, az is meghalt. Aki nagy tekintélyű, bölcs államférfi volt, az is meghalt. A rettegett kényúr, sőt még az orvosok is meghaltak. Mert amikor megszületik az ember, már elkezd meghalni.

Az ember egész élete nem más, mint haladék, elhalasztása a végnek. Halálba torkoló élet! A zsoltáráró ezt így mondja: „Életem ideje kezében van” (31,16). Istené az idő, ő méri ki a hosszát, és minden idő kegyelmi idő, ajándékba kapott idő, mert ha Isten adja az embernek, akkor van az embernek ideje. „Élt ennyi meg ennyi évet, aztán meghalt...” Ez marad mindenből. Majd valamikor ráírják a mi fejfánkra is, és mindnyájunkról ennyi marad feljegyezve egy sírkövön. Aztán egyszer majd az is eltűnik, hiszen a kő is szétmállik egyszer. Eljön az idő, amikor már senki sem sajnál, senki sem gyászol, mert azt sem tudják, hogy léteztünk-e valaha. Ugye milyen szomorú így nézni az életet? Hát valóban csak ennyi értelme van az ember életének? Élt ennyi, meg ennyi ideig, aztán meghalt. Hát csak ennyi az egész? Érdemes ezért élni? A múltkor egy fiatalemberrel sétáltam. Beszélgetés közben rámutatott egy fára. Nem bírom elviselni azt a gondolatot, hogy ez a fa túlél engem! Hogy amikor én már régen szétoszlottam a föld alatt, ez a fa még akkor is él és virul. – mondta. Hát bizony ezt tényleg nehéz elviselni.

Gyűlöljük a halált, mert nem tudjuk, hogy az micsoda. Morris Bacon azt mondta: „Az emberek úgy félnék a haláltól, mint a gyermekek félnék bemenni a sötétbe.” A halál mindig valami félelmetes ismeretlen, ahogy Hamlet mondja: valami rettenetes a halál után.⁶³

1) Szóval a halál titokzatos, megfejtethetlen.

2) De kikerülhetetlen is az életben.

3) A halál egyszerű elmúlás – gondolja a harmadik tábor. Catullus, a római poéta azért könyörög Lesbia csókjaiért, mert közeledik a halál éjszakája.

„Éljünk, Lesbia és szeressük egymást, [...]
Egyszer tűnik a kurta fény szemükből,
s álmunkból sosem ébredünk utána.”⁶⁴

⁶³ Szó szerint:

„Ha rettegésünk egy halál utáni
Valamitől - a nem ismert tartomány,
Melyből nem tér meg utazó - le nem
Lohasztja kedvünk, inkább tűrni a
Jelen gonoszt, mint ismeretlenek
Felé sietni?”

⁶⁴ Az idézet Catullus: *Éljünk, Lesbia* című verséből való. Fordította: Devecseri Gábor. A teljes vers ekként szól:

„Éljünk, Lesbia, és szeressük egymást,
és a mord öregek fecsegjenek csak,
hisz nem ér lovasgásuk egy garast sem.
Eltűnő a nap, újra felragyoghat:

- 4) Mások szerint a halál a legnagyobb félelem, az engesztelhetetlen gonosz.
- 5) Vannak, akik szerint a halál szabadulás. Akiknek nehéz az élet, a halálban menekülést látnak. A sztoikusok azt tanították, hogy az istenek az embernek adták az élet adományát, de még nagyobb adomány az, hogy el is veszik tőlük az életet.
- 6) Ismét mások átmenetnek tartják a halált és nem végnek. Nem az ajtó bezárásának, hanem a feltárásának.
- 7) Olyan is van, aki a halált csak egy nagy kalandnak tartja. – Amikor a Lusitania⁶⁵ elsüllyedt 1915. május 7-én, az egyik utas ezt írta: „*Miért kell félni a haláltól? Hiszen ez a legragyogóbb kaland az életben.*” Egy öreg tudós a halálos ágyán ezzel fordult a barátaihoz: „*Gondoljátok meg, hogy egy vagy két óra múlva tudni fogom a választ arra, amit az egész életünkön keresztül kerestünk.*”
- 8) Végül pedig lehet a halál belépés az Isten közvetlen közelébe. Mint Énóknál. Ha Krisztussal élünk, akkor Krisztussal fogunk meghalni is, és örökre az Úrral leszünk. Szóval az ember nem tudja mi a halál, és ebben a bizonytalanságban fél a haláltól, és ragaszkodik az életéhez.

II. Istennel járt

De van az igének további tanítása is. Az, hogy a földi élet értékét nem a hosszúsága, hanem a tartalma adja meg. Akármilyen örvendetes is az a sok tudományos erőfeszítés, amelynek az eredménye, hogy állandóan hosszabbodik az ember átlagos életkora, ez azonban még nem minden. Ebben az igeszakaszban a sok egyforma adat között nézzétek, hogy ragyog fel Énók neve!

„*Istennel járt.*” Én nem tudom, hogy valósította meg ezt Énók, hogy *Istennel járt.* Nem tudom, mit jelentett az akkor gyakorlatban. De nyilván nemigen jelenthetett mást, amit azóta is jelent, hogy Énók hívő életet élt. Jó barátságban, meghitt közösségben volt Istennel. Úgy cselekedett, úgy viselkedett, mint aki tudja, hogy minden helyen és minden pillanatban rajta van Isten szeme. Minden helyzetben Istenre figyelt, tőle kért tanácsot és erőt. Vele beszélt meg a nehézségeket, és igyekezett szavának engedelmeskedve mindent Isten tetszésére és dicsőségére cselekedni. Igen, valami ilyesfélét jelent ma is Istennel járni.

Vannak emberek, akik mindenüvé magukkal viszik a gondjaikat, a bánatukat, szerelmüket vagy bosszúságukat, és akármit csinálnak, a sötét gondolatok, amiket a lelkükben hordoznak, mindenre ráülnek. Valahogy ugyanígy viszi magával a másik ember is mindenüvé az Istennel való kapcsolatát. Istennel jár úgy, ahogy egy öreg ismerősöm, aki annyira komolyan vette ezt, hogy maga mellett mindig szinte láthatóan helyet hagyott Istennek, Jézusnak. Amikor asztalhoz ült, vagy amikor ment az

---

*egyszer tűnik a kurta fény szemünkből,
s álmunkból sosem ébredünk utána.
Adj hát csókot ezerszer, és ha adtál,
adj még százszor, utána ezret adj és
százat, s újra csak ezret, újra százat.
Aztán majd, ha sok ezreket cseréltünk,
akkor összezavarjuk, elfelejtjük
számukat; ne akadjon egy gonosz se,
sok csókunk, aki tudja és irigyl.*”

⁶⁵ Liverpoolban tervezett óceánjáró, utasszállító és postaforgalmat lebonyolító hajó volt. Német tenger-alattjáró semmisítette meg, mert hadiárut szállított. Mintegy ezerkétszáz utas a tengerben lelte halálát.

utcán, mintha valakit kísérne, mintha valakinek a maga jobbján helyet engedne. Ennyire valóságosan megélte azt, amiről itt szó van: Istennel járni.

Mosolyoghatsz ezen az emberen, de gondold meg, milyen más lenne ez a világ, ha a keresztyének mától kezdve így élnének. Kinyitnák a Bibliát, és rádöbbenének, hogy ebből most Isten szól hozzánk. Isten jelenlétében rájuk szakadna az Isten szentségének a megérezése. A Szent Istennel pedig nem lehet szentségtelenül járni. Aki igazán Istennel jár, annak a számára félelmetessé válik minden bűn, utálatossá válnak a szívében megromlott gondolatok.

A mai embernek az a baja, hogy nem Istennel jár, hanem csak látogatásokat tesz vasárnaponként Istennél. Egy-egy órára meglátogatjuk őt a házában, aztán ott hagyjuk a templomban, és megyünk tovább nélküle. Egy ember átlagban 16 órát van ébren naponta. Ez azt jelenti, hogy hetente 112 órát tölt el ebben a világban, ahol lakik, ahol dolgozik és a szabadidejét tölti. Ebből egyetlen órát tölt el a templomban, ha minden vasárnap elmegy oda. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy 1 óra Istennel és 111 óra nélküle. Ezért van olyan rettenetes szakadék az istentiszteletünk és az odakinti életünk között. Ez a mi nagy nyomorúságunk.

Egyszer egy keresztyén politikus azt mondta, „*Mint keresztyén ember, természetesen úgy gondolom, de mint politikus azt kell mondanom...*” Érzitek ezt? Ha az a politikus cselekedhet úgy is, mint nem-keresztyén, és közben gondolkodhat úgy, mint keresztyén, akkor ott valami nagy belső hasadás van. Ezért az élet legsürgősebb feladata megtanulni Istennel járni. Abban a 111 órában, amikor a munka, a pénz, a politika, a divat, a szerelem, a házasság, a család és a baráti körünk problémái között járunk. Igen, akkor, azokban kell Istennel járni.

Énők Istennel járt. Ez azt jelenti, hogy lépést tartott Istennel. Nem előzte meg Istent, de nem is maradt le mögötte. Isten oldalán állt az Istentől való általános elfordulás idején is, ahogy ezt Júdás apostol levelében olvassuk: „*Ezekről is prófétált pedig Énók, aki Ádámtól jógva a betedik volt mondván: »Ímé, eljött az Úr az ő sok ezer szentjével, hogy ítéletet tartson mindenek felett és feddőzzék mindazok ellen, akik közöttük istentelenek, istentelenségüknek minden cselekedetért, amellyekkel istentelenkedtek, és minden kemény beszédért, amelyet az istentelen bűnösök szóltak ő ellene«*” (Júd 14-15).

Aki Istennel jár, annak át kell alakulnia, hogy az emberek, akik eddig bennünket gőgösnek, akaratosnak, szeretetleneknek tartottak, többé ránk se ismerhessenek. Mint ahogy József sem ismertek rá a saját testvérei, mert a kegyelem az álmodozóból megmentőt formált. „*Megismerte pedig József az ő bátyjait, de azok nem ismerték meg őt*” (1Móz 42,8). Kevesen vannak, akik lépést tartanak Istennel. A hatszázezer nyi emberből, akiket Isten Egyiptomból kivezetett, csak ketten tartottak lépést vele igazán. Káleb és Józsué (4Móz 26,65). Mi is hányszor nem tartunk lépést vele. Hányszor megelőztük és hányszor lemaradtunk tőle. Mentünk vele egy darabig, de amikor megpillantjuk a keresztet, a megaláztatásokat, akkor gyorsan menteni akarjuk a magunk bőrét.

Igazán csak a türelmét csodálhatjuk, hogy nem hagyott el bennünket, hanem újra meg újra megvárja, amíg a tévutainkról, önféjúségeinkből visszatérünk hozzá. Azoknak a neve fel van jegyezve, akik a kereszting lépést tartottak vele (Jn 19,25-26). Az Istennel járás annak a viszonynak a megértése, amelyben állunk Istennel. Ez nem szabályok és előírások sorát jelenti, hogy ezt tesszük, vagy azt tesszük, ide megyünk, vagy nem megyünk. Sokkal több ennél...

III. Isten magához vette

A harmadik tanítás lényege, hogy az ilyen Istennel járó életnek is eljön egyszer a vége, éppen úgy, mint a másíknak, de azért mégsem úgy. Énókról nem azt olvassuk, hogy „meghalt,” hanem hogy „*eltűnt, mert az Úr magához vette*” (5,24).

Hogy ez miképpen történt, annak a részleteiről nem sokat tudunk. A legenda persze ezt is kiszínezi. A Bölcsesség könyve (4,10 kk.) elmondja,⁶⁶ hogy Isten fiatalon vette magához, nehogy ez a bűnös világ megfertőztesse őt. Ennek az alapja ama ókori mondásban van, hogy „*Akit szeretnek az istenek, fiatalon meghalnak.*” Az emberek akkor úgy néztek a halálra, mint egy jutalomra. Ezzel szemben az a bibliai igazság, hogy a halál nem jutalom, hanem büntetés. A bűneink büntetése. Azt mondja az apostol a rómaiaknak: „*a bűn zsoldja a halál*” (Róm 6,23). Erre a világra a porba való visszatérés átka nehezedik. Énókra is ez a sors várt. De amikor eljött ez az óra, Énók nem halt meg, hanem eltűnt, mert az Úr magához vette!

Az ennek a kifejezésnek a tanítása, hogy aki igazán Istennel jár, azt a halál sem szakítja el Istentől. Annak a halál nem az életnek, hanem a mulandóságnak a vége. Maga az élet megy tovább, sőt kiteljesedik Istennél. Szóval a halál nem tudja elragadni Énókot, nem zuhant bele valami sötét, feneketlen mélységbe, hanem Isten magához vette. Isten, akivel egész életében járt, vele ment a halálba, és azon át vitte az örök életbe. Mivel Istennel járt, napról-napra közelebb került Istenhez, és számára a halál már csak az utolsó lépés volt Isten jelenlétébe. A halálban tehát magához vesz Isten. De vajon lehetséges-e ez a mi számunkra is? Igen, lehetséges, sőt még jobban, mint Énóknak. Énók még csak előképe volt annak, még csak útmutatás volt arra, aki azért jött, hogy megtörje a halál hatalmát. Tudjátok-e, hogy ugyanez a családja megtalálható az Újszövetségben is? Ugyanezekkel a nevekkel kezdődik, aztán folytatódik tovább évszázadokon és évezredekken át addig, amikor kiteljesedik a Názáreti Jézusban (Lk 3,37). Őbenne maga Isten jött közénk. Lehet hát vele járni olyan valószínűsággal, hogy szinte helyet hagyunk neki magunk mellett. Ő azt mondta: „*Veletek maradok minden nap a világ végezetéig*” (Mt 28,20).

Isten az ő Fiával sem kerüdtette el a halált. De halálába és feltámadásába vetett hittel lehet úgy tekinteni a halálra, mint az örökélet kapujára. Hiszen a Krisztus visszajövetelekor sokan lesznek majd, akik mint Énók vagy Illés (2Kir 2) nem halnak meg, hanem csak elváltoznak (1Thessz 4,17).

Énók egyszer eltűnt. Sehol sem találták. De senki sem gondolt arra, hogy öngyilkos lett, hogy elrejtette magát, hogy egy vadállat ette meg, nem a kutakban vagy a folyókban keresték, hanem azt mondták, hogy Isten magához vette.

Az űrpilóták legnagyobb élménye az űrben a súlytalanság. Amikor megszabadulnak a gravitációs erőktől, ami lehúzza őket. Ahogyan az űrben megszabadul az ember az élet fizikai terheitől, ugyanúgy az Űrben is megszabadulhat a hívő ember minden lelki nyomás és gyötrellem alól. Az Űrben megszabadulhatsz mindenféle húzó erőttől. Felszabadulhatsz a jóra, igazra, tisztára, a szeretetre meg a szolgálatra. Ha majd kimégy innen a templomból, ne egyedül menj, ne is a bús gondjaiddal, a félelmeiddel, hanem az Úrral, az Istennel, Krisztussal! Tanulj meg „*Istennel járni, la-*

⁶⁶ „*Istennek kedves volt, szeretetet talált, és a bűnösök között élvén kiragadtatott onnan. Elragadtatott, hogy a gonoszság el ne fordítsa a gondolkodását, az álnokság meg ne tévessze a lelkét*” (SalBölcs 4,10-11).

κοζμι...” (474. dicséret). Akkor nem lesz rajtad hatalma a halálnak. Mert akkor azon a napon az Úr téged is „magához vesz.”⁶⁷

KÉSZÍTS MAGADNAK BÁRKÁT!⁶⁸

LECTIO: 1MÓZ 6,6. 13-19; 7,16-21. 23

TEXTUS: 1MÓZ 6,14

Mai igehirdetésem címe: „Építs magadnak bárkát!” Az özönvíz története hitünk botránykövei közé tartozik. Sok gúny és támadás érte már miatta az egyházat. Én most nem ezekkel akarok vitázni, hanem azt keresem meg, mi Isten üzenete a mai ember számára ezen a történeten keresztül. Ma beszéljünk erről, és három nagy kérdésre keressünk feleletet:

- I. Valóban volt-e özönvíz?
- II. Miért volt özönvíz?
- III. Hogyan történt az özönvíz?

I. Valóban volt-e özönvíz?

A bibliai történet tekintélyének a legtöbb kárt azok az időnként megjelenő komolytalan riportok okozzák, amelyek igazolni szeretnék az özönvíz történetét, és arról számolnak be, hogy a Kaukázus ember nem járta szirtjei között, az ötezer méteres Ararát hegye tövében megtalálták a Noé bárkáját. Legutóbb 1960-ban a török légi-erő egyik őrnagya fényképezgetett felülről valami hajóformájú sziklaképződményt, és a természetnek ez a játéka elég volt arra, hogy a Noé bárkája újra kievezzen a világsajtó óceánjára. Ezek a modern keresztes lovagok persze mindig nevetségbe fulladnak a természettudományos vizsgálatok kritikájával szemben. Az illetők mindig megfélemedtek arról, hogy a bárka fából volt, olyan korhadó anyagból, amit legfeljebb a légmentes iszap konzerválhat évezredekig. Van persze példa ilyen régészeti ritkaságra. Marseille kikötője előtt a tenger iszapjában két és félezer éves delosi görög gályát találtak a békaemberek. A Temze torkolatából pedig gyönyörű viking gályát emeltek ki. Az olaszországi Nemi-tó pedig Caligula császár gályáit őrizte

⁶⁷ Az igehirdetés végén a kéziratban van egy „*Jegyzetek*” című pár soros, mely nem része az igehirdetésnek, de kötődnek a textushoz. Alkalmasak arra, hogy gondolatokat indítsanak el, ezért az alábbiakban közöljük:

- „Énök hitét két dolog jellemzi. Hitt Isten jelenvalóságában, és hitt az isteni megfizetésben.
- Mindegyiknél visszacsendül, mint a temető harangjának a szava: meghala ... meghala.
- Ismerte Isten akaratát a szívébe írt törvény szerint. Engedelmeskedett is neki.
- Mi tesz »kedvessé Isten előtt?« - Amit Jézus mondott a főpapi imájában: »*Én dicsőítettelek a földön, ehéveztem a munkát, amit reám bízál.*«”

A kézirat legutolsó lapján Bajusz Ferenc felsorolja, hogy milyen forrásmunkákat – kommentárokat, lexikonokat, bibliamagyarázatokat, folyóiratokat – használt készülés közben.

⁶⁸ Egyes elemeiben ld. *Igehirdetések* 2. (szerző [Joó Sándor], kiadó, évszám nélkül) című könyv *Az özönvíz* c. prédikációt.

meg.⁶⁹ De vajon az Ararát fennsíkján mi konzerválhatott volna egy ki tudja hány ezer éves fabárkát?

Arra a kérdésre azonban, hogy volt-e özönvíz, még akkor is, ha Noé bárkáját nem tudjuk bizonyítékul felhozni, ma már minden komoly szakember kénytelen igennel felelni. 1929-ben az angol Sir Wooley⁷⁰ és társai a babiloni Ur városa közelében sumér királysírok után kutattak. Az eredményes feltárások után az egyik sír alatt az ásatást nem hagyták abba, hanem lejjebb mentek, hogy szűzföldet találjanak. Három méternyi iszapréteg átfúrása után egy régebbi, kőkorszakbeli kultúra nyomaira bukkantak. A két kultúra közötti iszapréteg csak vízi hordalék lehetett. Ez a katasztrófa bizonyítéka. A szakemberek becslése szerint a Krisztus előtti 4. évezredből. Keller az *Und die Bibel hat doch recht* című híres könyvében meg is jegyzi róla. Aki nem hiszi tehát, hogy volt özönvíz, elutazhat az Ur városi ásatásokhoz, létrán leereszkedhet egy keskeny mélyedésbe, ahol a saját szemével láthatja, és a kezével megtapogathatja az özönvíz nyomait.

Egyébként Babilónia, Görögország, Ausztrália és Tibet ősmondáiban, Amerika őslakóinál már jóval Columbus előtt fellelhetők az özönvízről szóló hagyományok nyomai. Az ősi kínai mondákban Nü Wah-nak,⁷¹ a babilóniai Gilgames eposzban Utnapistimnek hívták az árvízi hajóst. Nyilván kellett tehát lenni egy olyan ítéletidőnek, amely az özönvíz formájában kapta meg az irodalmi formáját. A hozzánk legközelebb álló változat a következő:

1) Indiában a Brahma (száz ösvény) – melyet röviddel Krisztus születése előtt jeyeztek fel – ad hírt arról, hogy Manu, az első ember mosakodás közben egyszer egy halacskát fogott el a kezével, mely amikor élve tovább engedte, hálája jeléül közölte vele, hogy egyszer özönvíz fogja elpusztítani a teremtményeket, de a halacska hálából meg fogja őt menteni. Mikor a megígért idő elérkezett, Manu beszállt a hajóba, melyet az idő közben felnövekedett hal tanácsára épített. A hajót hozzáérősítette a hal uszonyához, és az húzta a vizeken, míg egy magas hegy csúcsához meg nem érkeztek. Ott hozzákötötte egy fához, és csak akkor hagyta el az ember a hajó-

⁶⁹ Az első hajó a súlyos személyiségi zavarokkal terhelt Caligula luxusigényei szerint épült, a második egyfajta úszó palota volt, melyen áldozatokat mutattak be az isteneknek. Caligula 41-ben történt meggyilkolásakor süllyesztették el őket, hogy az örült császár emlékezete mihamarabb eltűnjön. Az első hajó 64 m hosszú, 24 m széles volt, a második 71 m hosszú és 24 m széles. Mindkettő jól konzerválódott az iszapban. Kiemelésükre többször is történt kísérlet a történelem folyamán, mely végül a tó lecsapolása által látszott megoldhatónak. Mintegy negyven millió m³ vizet engedtek le a tóból, mire végre 1929-ben az egyiket, 1931-ben a másikat sikerült felszínre hozni. Konzerválásuk után kiállították őket. Megépítésük egy örült császár magadicsóításával függött össze, de végső pusztulásuk is a bomlott emberi elméhez köthető, mert a második világháborúban felgyújtották őket.

⁷⁰ Sir Charles Leonard Woolley (1880-1960) angol régész volt Ur város régészeti feltárásának irányítója.

⁷¹ Nü Wah (Nü Guaként is említődik) istennő a korai kínai mitológia szerint (Jao császár idejében. A dinasztia eredetét ld. Varga Zsigmond: *Általános vallástörténet, A vallás történeti élete*, Szerző saját kiadása Debrecen, 1932. 122.) az emberiség teremtője. Férfi isten párjával Fu Xi-val derékig ember alakban, deréktól lefelé kígyótesttel ábrázolták, mely haluszonyban végződik. Miután Pan Gu megalkotta a világot, Nü Wah agyagból az embert, továbbá ő találta fel a zenét, Fu Xi-val pedig ketten a házasságot. Amikor Gong Gong, a vizek istene és Zhu Rong, a tűzisten összeverekedett, s ennek következtében megsérült a menny, Nü Wah állította azt helyre úgy, hogy egy hatalmas teknős lábával alátámasztotta. Az özönvízről szóló elbeszélésben testvéreként említődnek, akikől az özönvíz utáni nemzedékek származnak.

ját, amikor a vizek elfogytak. Ekkor áldozatot mutatott be, amelyből az asszony támadt, akivel aztán Manu megújította az emberiséget. Ugyanezt olvashatjuk a Mahabharáta című nagy epikus költeményben is.

2) Görögország mondakedvelő népe számára Apollodoros jegyezte fel az özönvízről és Deukalionról szóló mondát.

Zeusz meg akarta semmisíteni a vasnemzedéket. A veszély hírére Deukalion apjának Prométeusz tanácsára egy ócska bárkát ácsolt össze, élelmiszert tárolt benne, és feleségével Pyrrhával együtt oda menekült. Zeusz nagy záporosót zúdított le az égből, amely Görögország nagy részét elborította úgy, hogy annak a néhány embernek a kivételével, akik a közeli magas hegyekre menekültek, szinte mindenki elpusztult. Deukalion ócska hajóját a szél kisodorta a tengerre. Kilenc nap és kilenc éjjel hanyódott. Végül éppen a Parnasszuson, a halhatatlan istenek lakóhelyén kötött ki. Miután elállt a zápor, kibújt a hajóból, és Zeusz, aki utazása során vezette az istenek követét, barátságosan felszólította, mondja el a kívánságát. Az egyedül maradt embernek egyetlen kívánsága volt. Az, hogy legyenek újból emberek. Zeusz azt tanácsolta, hogy fogjon köveket, és a feje fölé hajigálja hátra. A Deukalion által dobott kövekből lettek a férfiak, a Pyrrháéból az asszonyok. Innen származik a görög *laos* kifejezés az emberekre és a népekre, mivel azok kövekből (*laos*) keletkeztek.⁷²

3) Nyilvánvaló, hogy sem az indiai, sem a görög legendának nincsen semmi köze Noé történetéhez. A bibliai elbeszélés egyetlen paralellje a Gilgames eposz történetrészelete.

A Gilgames eposzt agyagtáblákra jegyezték fel ékírással. A mezopotámiai ásatások során több ezer ilyen táblácska került elő a babiloni királyok feltárt könyvtárából. A tizenkét táblás eposz tizenegyedik tábláján olvassuk a következőket: Jó idő telt már azóta, hogy az Eufrátesz melletti Surippak város alapítása után az istenek elhatározták, hogy özönvizet csinálnak (IX. 10. kk.). Ea, a bölcsesség ura, aki szintén részt vett a tanácskozásukon, a határozatot elárulta védencének, Surippak királyának, Utnapistimnek. Hajót kellett építenie, hogy mentse az életét, és mindenféle élőlényből is kell magával vinnie. Honfitársai esetleges kérdéseire azt kell válaszolnia, hogy Enlil isten rosszat tervez ellene, azért akar az óceánra szállni, hogy uránál, Eánál lakjon, és így az eső, amit Enlil fog küldeni, jót tesz számára.

Ezután Utnapistim munkához látott. Megadják a hajó méreteit, az anyag felhasználását, leírják az építőmunkások megvendéglését és a vízre bocsátást. Hajóra rakja egész vagyonát. Ezüstjét, aranyát, családját, a mesterembereket és minden állatát, háziakat és vadakat egyaránt. Mikor eljön az előre jelzett időpont, borzalmas eső kezdődik. Utnapistim beszáll a hajóba, bezárja azt, és átadja a vezetést Puzur-Amurri hajósnak (97). Hallatlan erővel dühöng a szélvész és a zivatar. Maguk az istenek is megrémülnek az özönvíztől, kitérnek előle, és felmenekülnek Anu égébe. Mint a meghunyászkodott kutyák fekszenek a falakon. Istár úgy sikongat, mint a szülő nő, és a többi isten vele sír.

⁷² A *laos* etimológiája bizonytalan. Az ókori írók – pl. Homérosz és Pindarosz – összefüggésbe hozzák a *laos* (kő) főnévvel. Leírják, hogy a kövekből, melyeket Deukalion és Pyrrha a háta mögé vetett, emberek lettek, akiket ezután *laoi*-nak neveztek (Hom. II. 24,611; Olymp. 9,43 kk.).

A hatodik napon alábbhagy a déli vihar (130), a tenger megnyugszik, és egy lyukon át Utnapistim sírva szemléli a beállott nyomorúságot. Az egész emberiség elpusztult. A hajó közben megfeneklik a Nisir-hegyen. A hetedik napon Utnapistim kibocsát egy galambot (151), de az visszajön, mivel nem talál leszállásra való helyet. Ezután kibocsát egy fecskét (154). De az is visszatér. Végül kienged egy hollót (157). Ez már ennivalót is talál, és nem tér többé vissza. Ekkor minden állatot kienget a négy szélirány felé, és áldozatot mutat be. Az istenek megszagolják az áldozat kedvenc illatát, és mint a legyek összegyülekeznek az áldozó fölött. Még Istár – a nagy istenűrnő – is megérkezik, és kijelenti, mindig erre a napra gondolt majd, és a történetet sohasem felejtje el.

Csak Enlil nem akart részt venni az áldozati lakomán (173). Mikor a hajót meglátta, dühös lett az istenek fecsegése miatt. Ea azonban szemére hányja az ötletét, hogy miért kellett özönvizet rendezni. Az emberiség megtizedelésére például vadállatokat is küldhettek volna. Végül Ea megáldja Utnapistimet és feleségét. Jutalmul egyenlők lettek a halhatatlan istennel, és a nagy folyó torkolatánál telepedtek le.

A bibliatudósok között szinte általános az a vélemény, hogy a babilóniai özönvíz monda, a Gilgames eposz főhőse Utnapistim és a bibliai Noé története édes testvérek. Mindkettőt ugyanaz az esemény, ugyanaz az ősi szájhagyomány ihlette. Az a döntő különbség köztük, hogy az egyiknek az írója politeista, sokistenhívő pogány környezetben meséli el a történetet, a másiknak a hallgatói viszont az egyistenhitre letisztult Jahve kultusz követői.

Összefoglalva az elmondottakat, úgy látszik, a legtöbb nép hagyománya között élt egy borzalmas természeti katasztrófa emléke, amely szinte kipusztította az ott élő emberiséget. A Biblia népe ezt az emléket nevezi özönvíznek. Azon tehát, hogy volt-e özönvíznek nevezett katasztrófa, nincsen vita. Ebben a kérdésben a bibliai és a Biblián kívüli tudomány egyaránt megegyezik. Isten azonban nem az özönvízről akar beszélni és elmondani érdekes adatokat, hanem önmagáról és a vele való kapcsolatunkról.

II. Miért volt özönvíz?

Így érkeztünk el a második kérdésünkhöz: Miért volt özönvíz? Erre a kérdésre a Biblián kívüli tudomány már nem tud megfelelő feleletet adni. A legérdekesebb feltevést Várkonyinak a tudomány műhelyitkai szellőztető, a „Sziariat oszlopai” című könyvéből ismerjük.⁷³ Várkonyi abból a feltevésből indult ki, hogy a tengerek mozgása, az dagály-apály a holdjárással van összefüggésben. Amerre a Hold megy, mindig húzza maga után a földi vizeket. Állítólag a történelem folyamán már többször előfordult, hogy a Hold egyre közelebb került a Földhöz, és ennek következtében az ár-apály lüktetése egyre nagyobb méreteket öltött. A végén már minden víz azon az oldalon volt, ahol a Hold járt, amíg aztán egy szép papon a gravitációs egyensúly felbillent, és a Hold becsapódott a Földbe. A tömegvonzás nagy kozmikus törvényei szerint a Föld aztán a világmindenségben andalgó kisbolygók közül fogott magának egy újabb holdat és kezdődött a játék előlről.

⁷³ A mű: Várkonyi Nándor: *Sziariat oszlopai*, Széphalom Könyvműhely, 2002.

1) *Isten bánata*

Ennél sokkal egyszerűbb elhinni a Biblia tanítását. A Biblia arról beszél, Isten megbánta, hogy embert teremtett (6,6). Bánatában elhatározta, hogy elpusztítja a bűnös embert, meg az ellene fellázadt világot. „*Eltörölöm az embert, akit teremtettem a földnek színeről*” (6,7). Az özönvíz és Noé története tehát nem geológiai leírás, hanem Istennek az egyes ember és az egész emberiség történetében való cselekvését fogalmazza meg.

A dolog úgy kezdődött, hogy az „istenek fiai” elragadták az emberek leányait, amikor megtetszettek nekik. Az emberek leányai ugyanis szépek és kívánatosak voltak, mint az alma (6,2). No de mi volt ebben a bűn, ami Isten haragját vonta maga után? Bibliafordításunk ezen a ponton egy kicsit elavult már, ezért nehezen érthetőek ezek a részletek. A szakasz kulcsa, kik voltak az „istenek fiai” (*bené-bá^ulohím* [6,2])? Van olyan magyarázat, hogy ezek az angyalok. De az angyalokról tudjuk, hogy nem házasodnak (Mt 22,30). A helyes magyarázat az, hogy *'ádám*-mal (ember) szemben az *^ulohím* (Isten) itt magasabb rendű embert jelent. A *bené*-nek pedig kaszt jelentése van. Az ókori Kelet nagy birodalmaiban az uralkodókat gyakran ajándékozták meg az „isten” (*^ulohím*) vagy az „istenek fia” tiszteletjelzővel. Szövegünkben tehát az „istenek fiai” kifejezés a hatalommal bíró, uralkodással megbízott embereket jelenti, akik ezzel a hatalommal visszaéltek, és embertársaikkal erőszakoskodva úgy cselekedtek, ahogy nekik tetszett. Egy régi, rabbinikus magyarázat a bűn elhatalmasodásáról azt írja: „*az egyetlen idő, amikor nem cselekedtek gonosz, az volt, amikor aludtak*” (Ber. r. 27,3).

Ugyancsak magyarázatra szorul a 6,4-ben az „óriások” szó is. Az eredeti szövegben egy ősidőkbeli, szinte legendás kánaáni népnek a neve van, a *n^upílím*. A honfoglalás idején még hallunk róluk, tagbaszakadt, erőszakos emberek voltak. Történetünknek tehát ez a háttére, hogy a hatalom birtokosai, az uralkodó osztály tagjai visszaéltek a kezükben lévő hatalommal, és a gyengébbekkel, kiszolgáltatottabbakkal kényük-kedve szerint azt tették, amit akartak. Az erőszakosság lett a törvény a földön. Isten azonban tudja, hogy az erőszakos emberek neki még sokba fognak kerülni. Az erőszakosságuk szögekké lesz Jézus kezén és lábán, töviskoronává a fején. Ezért döntött így, „*eltörölöm az embert, akit teremtettem, a földnek színeről*” (6,7). Vele együtt eltörölöm az állatokat is, amelyek az ember szolgálatára rendeltettek. Ittlétüknek nincs többé értelme. Özönvizet bocsátok a földre.

Bibliai szemlélet szerint a nagy természeti katasztrófáknak az emberi bűn az oka. A keresztyén ember ezért nem lehet sohasem fatalista. Nem nyugodhat bele a sors vagy a végzet megmásíthatatlan akaratába. A hívő ember bizonyos értelemben maga alakítja az életét, a sorsát, amikor Isten akaratának megvalósításán fáradozva nem hozza Istent abba a kényszerhelyzetbe, hogy büntetnie kelljen.

No, de álljunk meg ennél a szónál, hogy Isten „megbánta,” amit csinált. Nekünk az Újszövetségen felnőtt keresztyéneknek egy kicsit furcsa, hogy az Ószövetség milyen ember formájú Istenről beszél. Aki sétál és eszik, haragszik és szeret, szóval feltűnően hasonlít ránk. Meglepő, hogy az Újszövetségben a legkisebb igyekezetet sem látjuk arra, hogy ezt az antropomorf istenképet megtisztítsák, „elszellemiesítsék.” Persze ez távolról sem jelenti azt, hogy Istent most már emberré kicsinyítik. Az emberi forma még nem jelent emberré lévelt. Csak arról van szó, hogy így teszi Isten az ember számára hozzáférhetővé magát. Az Ószövetségnek az a célja,

hogy Istent, mint személyes létezőt ábrázolja ki.⁷⁴ Azt a tévedést akarják elkerülni, mintha Isten egy elvont – absztrakt – eszme lenne, aki nem keveredik bele az ember földi, hétköznapi életébe. Isten személyes létező, tele akarattal, mert Isten – élő Isten.

Nincs tehát semmi csodálkoznivaló azon, hogy az Ószövetség egy lélegzetvéltelre mondja el ezt a látszatra teljesen ellentétes két mondatot: „*megbánta azért az Úr, hogy teremtette az embert a földön*” (6,6), és „*semmit sem bán, mert nem ember, hogy valamit megbánjon*” (1Sám 15,29). Az indulat, amivel a szentíró itt Isten felháborodásáról ír, azt bizonyítja, hogy Isten nem hűvös egykedvűséggel nézi a világ folyását. Istent bántja az ember szívének gonoszsága (6,5). Gondolkodtál már azon, hogy mennyi bánatot okozunk Istennek?

Sokan gúnyolódtak már ezen, hogy lám, milyen Istent hirdet a Biblia! Csinált valamit, aztán amikor belátja, hogy az mégse jó, megbánja, amit csinált. Milyen Isten az ilyen? Testvérek, én nagyon örülök ennek a kifejezésnek, mert félreérthetetlenül hangsúlyozza Isten személyvontát. Sokan beszélnek arról, hogy az Isten valami elvont eszme, személytelen törvényszerűség, valami ősprincipium. A Biblia azonban úgy beszél róla, mint aki személyesen létezik, aki törődik a teremtményeivel. A Bibliának az ilyen kifejezései azt bizonyítják, hogy Isten igenis élő személyiség, akinek akarata van. Ezért használ róla ilyen antropomorf kifejezéseket, tehát emberileg szólva, akinek szíve van, örül vagy bánkódik, aki a szemével lát, fülével hall bennünket, akinek keze van és belenyúl az eseményekbe.

Ezután a korabeli népek vallásos nyelvén kiszabja a büntetést is, özönvizet bocsát a földre. (6,7; 7,10). Ennek a kifejezésnek is sokkal színesebb a tartalma, mint amit a magyar „özönvíz” szó kifejez. A héber *mabbúl* szó ugyanis nem is csak áradást vagy valamiféle pusztulást, hanem egészen pontosan „égi óceánt” jelent.⁷⁵ A mózesi világkép három emeletben gondolkodott. Középen volt a látható, földi világ. Alatta volt a Seol, az alvilág, fölötté a menny, az égboltozat. A világ teremtésekor Isten „*elválasztotta a mennyezet alatt való vizeket a mennyezet felett való vizektől*” (1,7). Az egyikből lett a földi, a másikkól az égi óceán. Isten hatalmát a Biblia szerint éppen ez bizonyítja a legjobban, hogy ezeket az egymástól elválasztott kaotikus őstengereket is egyensúlyban tartja.

Az Ószövetség korabeli emberek úgy képzeltek, hogy ez az égbolt fölött található égi óceán, amikor esik az eső, rácsos ablakokon keresztül ömlik lefelé. (2Kir 7,2. 9). Amikor tehát azt olvassuk, hogy megjött az özönvíz a földre (7,11), ez szó szerint azt jelenti, a *mabbúl*, az égi óceán rászakadt a földre. Isten kinyitotta a zsilipeket, és rászakadította az égi vizeket a földre. Ennek az égi óceánnak a földre zúdulása és az Isten által eddig megfékezett (Jób 7,12) őstengereknek a föld alól való

⁷⁴ A bibliai antropomorfizmusok és teriomorfizmusok témaköréhez ld. Boman, Thorlief: *A héber és a görög gondolkodásmód egybevetése*, Kálvin Kiadó Budapest, 1998. 83. kk.

⁷⁵ A *mabbúl*-al kifejezett „özönvíz” első sorban nem magát a természeti katasztrófát jelenti, azt rend szerint a *majim* szó vezeti be (1Móz 7,18. 19. 20. 24; 8,1 stb.). Jelentése égi óceán (1Móz 7,7. 10; Zsolt 29,10). 1Móz 6,17; 7,10 verseiben a *mabbúl* névelővel fordul elő, feltételezett az ismerete, ami „katasztrófa” feltételezése esetén nehezen elképzelhető. A *mabbúl* jobban kifejezi az esemény ítéletes jellegét, míg a *majim* önmagában az esemény természeti katasztrófa mivoltát, az ítélet eszköz jellegét. Isten *mabbúl* elrendelésekor megváltoztatta a mennyezet fölötti, a földi vizek és a földalatti kaotikus tenger (*phóm*) között a teremtéskor megállapított egyensúlyt. Ebben fejeződik ki az özönvíz ítéletessége, hogy a korábban szétválasztott vizek soha nem látott erővel tódulnak a földre, s egy időre visszatér egy részbeni teremtés előtti állapot, amikor a vizek szétválasztása még nem történt meg.

felszakadása a bibliai világkép szerint az egész viláépület összedőlését jelenti. A bűnös emberiségnek ez a katasztrófa a büntetése. A bűn következtében összeroppan a világ, és lehetetlen élni a földön! Azt hiszitek, ma nem ezt csinálja az ember? A vegyi anyagokkal szennyezett folyókban, tavakban elpusztulnak a halak, számtalan helyen nincs már tiszta ivóvíz, a levegőszennyezés miatt a városi utakon kipusztulnak a fák, betegszenek az erdők. Nehogy megint az ember miatt legyen lehetetlen élni a földön!

Az özönvíz tehát a „kozmoszt,” az egész teremtett világot érinti, nemcsak az embert. Ez a történet mondanivalójának az egyik kulcsa. Az ember bűne miatt az egész föld bűnhődik (6,13). De míg az emberiség számára ez az ítélet a megsemmisülést jelenti, a Föld számára csupán „tisztulási fürdő,” amely lemossa beszennyeződését és tisztaságát helyreállítja (4Móz 35,33-34). Ezért állnak a vizek hosszabb ideig a legmagasabb hegyek felett is.

Az ókori ember úgy gondolkodott, hogy ami tisztátalan, azt meg kell mosni. Hogy Isten elé sem lehet tisztátalanul állni. Ezért voltak ott a jeruzsálemi templom előtt a hatalmas rézmedencék, ahol az emberek megmosták arcukat, kezüket, lábukat, hogy méltók legyenek az Isten elé állásra (1Kir 7,44). Ugyanezért mosta meg Keresztelő János is a bűnbánó népet a Jordán folyó vizében, hogy vigye el bűneiket a feledés néma tengerébe (Mt 3,6).

Világos tehát, ha az egész föld bűnös, az egész földet kell megmosni. Az özönvíz a föld megtisztulása egy teljes esztendeig tartó büntörlő fürdőben. Ez az özönvíz bibliai értelme. Azt olvassuk, hogy „*megsokasult az ember gonoszsága a földön*” (6,5). Az özönvíz óta már nagyon sokszor így volt ez mind a mai napig, hogy megsokasult az ember gonoszsága a földön. Néha egy-egy korban különösen is felgyülemlik az emberi gonoszság. Annyira, hogy az ember szinte felsóhajt, miért nem tesz már valamit Isten? Mit csinál most Isten? Mit csinál? Bánkódik és szenved. Isten szenvedése a golgotai passió. Ahol Isten Fiának a szíve beleszakadt a bűn miatti szenvedésbe. Mert nekünk nem olyan Istenünk van, aki érzéketlenül szemléli a világot, hanem akinek a szíve belefájdul abba, amit ezen a földön lát. Ugyanakkor azt is hirdeti ez a történet, hogy ő haragvó Isten, bünt büntető, világot, népeket, egyes embereket megítélő Isten. Rettenetes dolog ennek az élő Istennek a kezébe esni (Zsid 10,31). Tudom, hogy nem szerettek a bosszúálló, a büntető Isten arcába belenézni. Annyira hozzászoktunk már, hogy mindig csak Isten kegyelméről, bűnököt megbocsátó nagy szeretetéről, lelki sebeket kötöző jóságáról hallunk evangéliumot, hogy szinte idegenül hat, szinte sérti a fülünket az ilyen kijelentés, hogy Isten ítél és büntet. Pedig ez is hozzátartozik Isten lényéhez, a büntetés, az ítélet. Az özönvíz, amely rázúdult a világra, nem természeti csapás volt, hanem egy nagy isteni leszámolás a bűnnel. Isten egyszer vonalat húzott, és azt mondta: vége, elég. Igen, a Biblia határozottan beszél egy egyetemes ítéletről, egy végső, nagy és általános leszámolásról, ami még ezután jön, aminek az özönvíz csak előképe. Amikor egyszer minden megméretik, és minden kiderül. Minden Isten elé kerül, és hogyan állunk meg majd akkor Isten haragja alatt. Igen, ha a halállal pont kerülne az élet végére, nem lenne semmi baj. De a Biblia azt mondja: előbb a halál, azután az ítélet.

2) *Aki Istennel járt...*

No de hogyan került ebbe a történetbe Noé? Isten új világot akar teremteni az elpusztított romjai fölé. Ehhez keres munkatársakat. Ha a világenderemtés nagy vállalkozás volt, az újjáteremtés talán még nagyobb. Ennek a vállalkozásnak Noé, az ember a célja, de egyben eszköze is. Ezért állítja meg, és köt vele szövetséget. Nem egy államot, vagy egy pártot bíz meg vele, hanem egy hívő embernek mondja, te leszel a jövő szent magja. Építs magadnak bárkát (6,4).

A történetbe Noé úgy kerül, hogy bárka nem adatik. Bárkát építeni kell. Noénak, az embernek kell megépíteni. Mert igaz, hogy kegyelemből tartatunk meg hit által és nem cselekedetekből, hogy senki ne kérkedhessék (Ef 2,8-9), de nem is cselekedetek nélkül. Isten kegyelme ott kezdődik, amikor megszólít, és azt mondja, vedd szövetséget kötek. Építs magadnak bárkát!

Miért éppen Noé kapja a megbízatást? Azért, mert Noé „*igaz és tökéletes férfiú volt, aki Istennel járt*” (6,9). Sajnos a *šaddiq* szóra, amit a Biblia 'igaznak' fordít, nincsen jó, megfelelő fogalom. Az Ószövetségben mindenestre azt az embert jelöli, aki az erényei által bizonyul igaznak. Abban a helyzetben, amiben van, igaznak, megbízhatónak, hűségesnek bizonyul. A másik szó, a *támim* a szakrális nyelvben volt használatos. A kultikus szempontból hibátlan [csorbítatlan FF], tökéletes embert vagy állatot jelölték vele, aki bemehetett a templomba Isten közelébe, hogy szolgáljon neki.

Noé azzal bizonyítja igaz és tökéletes voltát, hogy Istennel járt. Nincsen olyan romlott világ, ahol ne lehetne Istennel járni. Istennel járni csodálatos dolog. Egy a gondolatunk. Érzem, hogy övé vagyok, hozzá tartozom. Kézen fogva vezet, mint apa a kislányát. Csak az a baj, ha a kislány meglát az egyik bokorról felröppenni egy lepkét, elengedi az atya kezét és utána szalad. Máskor egy virágot pillant meg az útszéli bokor tövében. Ismét elengedi az apja kezét. Most meg hátra marad.

Hányszor van ez így. Isten megmutat nekünk dolgokat, és mi előre szaladunk. Hányszor van úgy, hogy Isten szeretetet támasztott egy fiúnak meg egy lánynak a szívében egymás iránt. Mielőtt azonban Isten egyet lépett volna ezen az úton, ők már kettőt léptek. Bontogatni kezdték a bimbót, és ezzel elrontották a virágot. Kereső családások árán veszik észre, hogy elébe mentek Istennek.

De az is hányszor előfordul, hogy Isten biztat, lépj már egyet! Mehetsz bátran előre, elegyengettem az utadat. Az embernek pedig nincs bátorsága menni. Ki tudja, milyen drága ajándékokkal lettünk szegényebbek. Szóval egyszer Isten ment előre és nyíltan látom, hogy lemaradtam, követnem kellett volna. Máskor meg elharmarkodtam a dolgot, elébe mentem Istennek. Noéval éppen ezért kezdődik a kijelentésnek egy egészen új korszaka, mert amikor Isten lépett egyet, Noénak volt bátorsága utána menni. Még egy ellenséges indulatú világban is, amely az első fejsze-csapástól kezdve egészen addig, amíg be nem csapódott mögöttük a bárkaajtó kinyithatatlan döngéssel, nem szűnt meg gúnyolódni az egész vállalkozáson. Nekünk drágább és nagyobb kijelentéseink vannak Istentől, mint Noénak. Vajon merünk-e az ő lábnyomain járni? Noénak ezen az úton a legnagyobb segítsége a hívő családja. Hogy Noé fiai és menyei ugyanabban a hitben jártak, mint az apjuk, és ha sokszor talán botladozva is, erőtlenebbül és kétségek között, de alapjában véve mégis azt vallották, amit az apjuk vallott, ez mindig drága erősség és bizonyosság volt Noé számára. Egy hívő, meleg családi fészek a legerősebb menedék a hitetlen világ ellen.

Isten társakat készít nekünk. Köszönje meg, aki már megkapta, és könyöröggön érte, aki még előtte áll.

3) A bárkaépítés

Noé a szárazföld kellős közepén egy napsütötte reggelen nekiállt, hogy bárkát építsen magának és családjának. A bárkaépítés szembeszállás a világgal. Elismerése az ember nyomorúságának és az ítélet jogosságának. De az új világ reménysége is. Kiállítás Isten újjáteremtő szándéka mellett.

Mert Noé az egész építést úgy végezte, hogy nem ismerte pontosan Isten szándékát. Csak a parancsot kapta meg, amit teljesítenie kellett. Az özönvízről később hallott, a bárkába való bemenet előtt közvetlenül (7,4). Persze lehet, hogy az építés közben erre maga is rájött. De éppen ez Isten szándéka, hogy Noét próbára tegye. Furcsa és érthetetlen parancsot kapott, hajót kellett építenie a szárazföldön. De ez a hitének és engedelmisségének próbája. Amit éppen úgy megállt, mint Később Ábrahám, aki szintén habozás nélkül követte Isten parancsát (1Móz 12,4 kk.). Ilyen kiállott hitpróbának tekinti a bárkaépítést a Zsidókhoz írott levél is: „*Hit által tisztelte Istent Noé, amikor megintetvén a még nem látott dolgok felől, háza népe megtartására bárkát készítet*” (Zsid 11,7).

a) Az első dolog, ami megragad bennünket, hogy ez az ember mennyire egészen Istenre tudott hagyatkozni minden tekintetben. Isten útmutatása nyomán megérti, hogy veszély van ott, ahol ő nem látja, és ugyanakkor nem lát veszélyt ott, ahol a látszat esetleg ilyesmit mutat. Isten iránti tökéletes bizalmát igazolja, egyetlen szóra elhiszi Istennek, hogy egy egész világot átfogó katasztrófa elől meg lehet menekülni, ezen az egészen primitív módon, egy egyszerű bárka által. Mindezt nem csak elhiszi, hanem ennek megfelelően cselekszik. A hit és az engedelmisség tehát az ő számára egy és oszthatatlan dolog.

120 esztendeig építette Noé a bárkát. Ezzel a bárkaépítéssel, tehát az Isten igéje iránti engedelmisséggel kezdődik és telik el minden Istentől elhívott élet. A kitarítás sem az ő érdeme. Mert bárkát csak szent megszállottsággal lehet építeni. Hiszen ez elsősorban nem az én ügyem, hanem Istené. Ezért nem bízik a tervezés sem Noé képességére vagy fantáziájára. Isten pontosan megmondja, milyennek akarja. Mert a bárkaépítés végső fokon engedelmisség. Lázadhat és tiltakozhat ellene minden porcikám, nevethek és gúnyolhat érte a világ. De ha Isten szólott hozzám, cselekednem kell az ő beszédét. Minden ige, Istennek minden hozzám intézett beszéde bárka lesz életem megmentésére. Azért adja Isten, hogy építsem az ő új világát, amely az én számomra is megtartatás és élet.

b) A bárkaépítés technikai részleteiről nem sokat tudunk. Csak az bizonyos, hogy a bárka nem hajó. Nincs kormányja, nincs árboca meg vitorlája, mert úti célja sincsen. Nem akarnak menni vele sehova. Inkább háznak kell lennie, hogy az özönvíz ideje alatt nyolc embernek legyen egy évig a lakása. A bárka méretei meg is felelnek ennek a célnak. Hatszor olyan hosszú, és kétszer olyan széles, mint a salomoni templom, illetve pontosan akkora, mint a libaboni erdei ház, amit Salamon építtetett magának (1Kir 7,2). Mai mértékegységekre átszámolva 150 méter hosszú, 25 méter széles és 15 méter magas. Tehát csak a modern hajók múlják felül. 1609-ben Hollandiában a mennonita Peter Jansen épített és bocsátott vízre egy ilyen hajót, amely szintén igen nagy horderejűnek bizonyult.

A héber *qinním*,⁷⁶ amit a Biblia rekesztéknek fordít, Egyiptomból kölcsönzött szó. Azt a papirusz rostot jelölték vele, amellyel a csónak deszkái között a fugákat tömítették. Tehát így is fordíthatnánk, hogy „rost tömítéssel csináld a bárkát” (6,14). Először a fa, aztán a tömítés, végül a szurok. Pontosán úgy, mint a babiloni özönvíz mondában vagy a vízre kitett Mózes kosarában (2Móz 2,3).

A bárka méretei arra tanítanak bennünket, hogy ha már megfordította Isten az utunkat, nem hagy magunkra. Igaz, hogy nem cselekedetekből tartatunk meg – mint az efézusi levél mondja (Ef 2,9), de cselekedetekre, hogy azokban járjunk. Életünk cselekedetei ki vannak mérve, amiket Isten elvár tőlünk. Ezeket kell elvégezni és nem más. Lehet, hogy te egyébként nagyon jó dolgokat csinálsz, de ha nem azt csinálsz, amit Isten rád bízott, haszontalan és használhatatlan szolgáló vagy. Hiába épített volna bárkát, ha nem úgy építi, ahogy azt Isten megszabta, nem lett volna kedves Isten előtt. Lényegtelen dolognak látszik ez, de nézzük csak meg közelebbről. Azt olvassuk például, az ablakot felül csináld és ne alul (6,16). A héber *ohar* szó hapax legomenon, csak itt fordul elő a Bibliában. Nem tudjuk mit jelent pontosan, fénynyílást vagy tetőt (8,6. 13).⁷⁷ Azt sem tudjuk, mit jelentett ez a bárka szellőztetése vagy megvilágítása szempontjából. Csak azt tudjuk, hogy az alacsony ablakon keresztül Noé láthatta volna a vízben fuldokló és vergődő világot. Isten némely dolgokat el akar zárni a szemünk elől. Ezért mondja néha, ne nézz hátra, mert valami olyan réműletest látsz, amit soha többé nem lehet kitörölni az emlékezetedből. Aki mégis hátranéz, az a réműletettől sóbálványá válik (1Móz 19,26). Máskor három órányi sötétséggel takarta el a csúfolódó és gyönyörködő emberek szeme elől az ő szenvedő Fiát (Mt 27,45). Ne kérdezősködj tovább, jól van ez így. Fent az ablak. Azt jelenti ez, csak felfelé szabad nézni. A legtöbbször élete azért van tele félelmetes dolgokkal, mert nem úgy csináljuk pontosan, ahogyan Isten előírja.

4) *Akik nevetik...*

A bárkaépítés, az Istennek való engedelmesség persze értelmetlen és nevetséges vállalkozás ebben a világban. Mert a világ a felette elhangzó ítéletből nem sejt

⁷⁶ A szöveg értelmezése kapcsán volt kísérlet arra, hogy *qinním* helyett *qâním*-ot vokalizálták. A *qâna* ‘nádat’ jelent (Koehler, Ludwig & Baumgartner, Walter: *Lexicon in Veteris Testamenti libros*, E. J. Brill Leiden, 1958. 843. k.). Ha ezt a változatot vennénk alapul, úgy kellene értelmezni szövegünket, hogy Noé valamiféle nádszövetet készített volna. Ehelyett azonban helyesebb inkább a *qen* szót alapul venni (plur. *qinním*), ami pedig ‘fészket’ jelent. A rost tömítés helyett azt a megoldást támogatjuk, hogy helyiségeket alakított ki az építőmester, melyek mint fészkek oltalmat, biztonságot adtak a megmenekülteknek. A Gilgames eposzsal való összehasonlításából is az derül ki, hogy a bárkában hét különböző szint épült ki, melyek a későbbiekben mint valami ‘fészkek’ szolgáltak (XI. 62). Érdekes, hogy az eposzban a megbízatás (XI 24-31) lényegesen rövidebben van leírva, mint a megbízatás kivitelezése (XI 48-86).

⁷⁷ A régebbi fordítások ‘ablaknak’ fordítják (Vulgata: „*fenestram in arca facies...*”), a Koehler & Baumgartner szótár ‘tetőnek’ fordítja (*Lexicon in Veteris Testamenti libros*, E. J. Brill Leiden, 1958. 796.). Raschi azt mondja, ‘megvilágítás,’ másokra hivatkozva pedig egyfelől az ‘ablak’ jelentést említi, másfelől pedig olyan ‘drágakövet,’ amely fényt áraszt szét (in: Bamberger, Selig [übers.]: *Raschis Pentateuchkommentar*, Verlag von George Kramer [Hebräische Buchhandlung] Hamburg, 1928-5688. 19). Keil sem mond a *sohar*-ra közelebbi megoldást, csupán megemlíti, hogy a *sohar* nem azonos jelentésű a *hallôn*-nal (‘ablak’), tehát valami olyan berendezésről lehet szó, ami a fénynek a bárkába való bejutását biztosította, és a világosságot lehetővé tette (in: Keil, Carl Friedrich: *Genesis und Exodus, Biblischer Commentar über die Bücher Mose’s*, Bd. I. Dörffling und Franke Leipzig, 1861. 93.).

semmit. A rózsalugasokban tovább szól a zene. Olyan, mint a játszó gyermekesereg, amelyik nem veszi észre, hogy az erdő felett viharfelhők tornyosulnak. Úgy járnak-kelenek egy leesni készülő falhasadék alatt, hogy nem tudják, mikor válik el a por-szemecske, amelyik az egész falat engedi leesni. Amikor a fejünket sírva kellene temetnünk a porba, akkor vagyunk a legkönnyelműbbek. Mert Isten a világ felett kimondott ítéleteit mindig csak a hívő gyermekeivel közli. Csak Ábrahám tudta, hogy Sodoma elvész. Mert Isten így szólt, nem titkolhatom el Ábrahám előtt. Isten ma is szól. Ha Isten gyermekei vagyunk, tudnunk kell, hogy ez a világ vesztébe rohanó emberek tömege, akik Isten fenyegető haragját hordozzák magukon.

Hiába tett bizonyosságot Noé, az emberek ettek, ittak, házasodtak és férjhez mentek (Mt 24,37-39). Mintha mi sem történné. Amíg Isten ítéletről meg kegyelemről beszél, ők nem vesznek észre semmit, ahogy Jézus mondja. A bárkaépítőket mindenki megpróbálja lebeszélni. Amikor Noé, a hívő ember – a nem látott dolgotról való szilárd meggyőződésében – fiaival együtt nekigyürkőzik a favágásnak, az ateisták azt mondják neki, ne beszélj szamarakat Noé! Hiszen nincs is Isten. Hogyan lehetne hát ítélet? A vallásosok azt bizonygatják, Isten jó Isten! Az emberiség elpusztítása tehát nem hihető el róla. A földrajztudósok szerint pedig a föld minden vize kevés lenne arra, hogy a legmagasabb hegyeket is elborítsa. Az özönvíz tehát fizikai képtelenség. A filozófusok meg azt tartják lehetetlennek, hogyha az egész emberiség elpusztul, hogyan menekülhet meg közülük pont ez az egy? Ne bolondozz Noé! Megártott neked a vallásosság! Minek bárkát építeni, mikor olyan pazarul meg lehet élni ezen a földön? A szőlőtökén gerezd piroslík, az eke barázdát hasít, a búzaszem izmaiban duzzadó erővé válik. Miért kell kiállanom az életnek ebből a jól bevált ritmusából? Ha kiállanék is, a másik életemet miért kell pontosan úgy berendeznem, ahogy Isten előírja? Miért éppen az evangélium szükséges az üdvösségre? Miért éppen Krisztus? Ezekre a kérdésekre azért nehéz feleletet adni, mert a kegyelmi eszközök csak a „*megtartásra való nép*” (1Pét 2,9) számára azok. Ha Noé a bárkát egy nappal az özönvíz előtt el akarta volna adni, még tűzifának sem vették volna meg. A bárka csak Noé számára bárka. A hitetlen világ számára csak a gúnyolódás célpontja. Mint ahogy a golgotai kereszt is csak Isten hívő gyermekei számára váltság. A többiek csak mosolyognak rajta. Ám egy szép napon elkárhoznak majd, annak ellenére, hogy bárka épült, és diadalmasan magaslik fel a Golgotán a kereszt!

Bizony nagyon sok miértet kell az embernek legyőzni, ha bárkát akar építeni. Igen sok embernek nem is sikerül. Az egyik el sem kezdi, megrémül a feladat nagyságától. A másikkal már csapásra lendül a karja, de elpirul a gúnyolódók gyűrűjében, és abbahagyja. A harmadik csak úgy ímmel-ámmal csinálja, és úgy készül a bárkájára, mint a Luca széke. De mi lesz, ha megered az eső, és hiányzik a szurok, meg a tető. Azért nehéz a bárkaépítés, az Isten iránt engedelmes élet, mert fedezte, igazolása a jövőndő.

III. Hogyan történt az özönvíz?

Templomba nem járó ismerőseink, vagy a mai iskolákban felnövő gyermekeink, ha az özönvíz kérdése szóba kerül, rögtön azt kérdezik tőlünk, hogyan gyűjtötte be Noé az állatokat a bárkába. Miből táplálta őket egy teljes esztendeig? A föld tengerei ugyanabban az időpontban hogyan tudtak elborítani minden szárazföldet, a leg-

magasabb hegyekkel együtt? Ha ez meg is történt, hova folyt le utána ez a mérhetetlen vízmennyiség? Ezekre a kérdésekre valóban nem mindre tudunk feleletet adni. De nem azért, mert a bibliai elbeszélés hazugság, hanem azért, mert ezt a szöveget majdnem háromezer évvel ezelőtt írták, a korabeli emberek mitológiai nyelvén. Tehát a mai ember fülével nehéz meghallani a mondanivalóját. Emlékeztetni szeretnék benneteket a dialektikus materializmus egyik tételére, amely egyébként minden becsületes kutatónak és természettudománynak is az alaptétele, hogy mindent a keletkezési idejébe, a saját korába kell visszahelyezni. A helyes kérdést tehát így fogalmazhatjuk meg: hogyan értették az özönvíz történetét a korabeli emberek?

A „világ” a Biblia emberei számára mindig csak az általuk ismert világot jelentette (1 Móz 41,54). Amikor Augustus császár kiadta a rendeletét, hogy „*mind az egész föld összeférat-tassék*” (Lk 2,1), Dél-Amerikában már szintén éltek emberek. Ezeket mégsem írták össze, mert az „egész föld,” az akkor ismert világ, a Római Birodalom és környéke volt. Ezen túl az ő számukra nem létezett semmi. Nos így kell érteni a bibliai özönvíz történetét.

Mai nyelven azt mondhatnám, hogy a közismert japán szóval „cunaminak” nevezett szökőár felel meg annak, amiről itt a Biblia beszél. Az akkor ismert világot váratlanul elborította egy szökőár, és minden odaveszett. Az Atlanti-óceán partjainál az 1755. évi lisszaboni tengerrengés volt a legnagyobb, amikor 26 m magas hullámok zúdultak a városra. A víz 15 km-re hatolt be a szárazföldre, és mindent elsöpört, ami útjában állt. 1876-ban a bengáli öbölbeli ciklon 141 négyzetkilométernyi területet borított el a Ganges torkolata körül 15 méteres víztakaróval. Mintegy 215 ezer ember lelte halálát a hullámsírban. 1883-ban az indiai szigetvilág Szunda szorosában 30-40 m magas hullámok keletkeztek, amelyek Nyugat-Jáva és Dél-Szumátra partközéleiben minden települést elmostak. Néhány perc alatt elpusztult 35.500 ember. A víz egy dán hajót is kidobott a szárazföldre, négy kilométerre a parttól, a tengerszín felett 10 m magasságba.

A geológusok megállapították, hogy évezredekkel ezelőtt nagy szökőárak pusztítottak Kis-Ázsia területén. A tudósok szerint a Biblia nyilván egy ilyen pusztulás emlékét őrzi az özönvízről szóló fejezeteiben. Fizikai kiváltó oka valószínűleg egy földrengés lehetett, amikor a Perzsa-öböl vize szökőárként bezúdult a mezopotámiai mélyföldre, a Tigris és Eufrátesz völgyébe, az ókori világ nagy kulturális centrumába. Minthogy abban az időben az emberek földrajzi ismeretei még igen szegényesek voltak, nem igen terjedt túl Mezopotámián, ezt a helyi árvizet nevezték aztán az írásos emlékeik özönvíznek, melyet Isten az emberiség bűnei miatt küldött rájuk.

Még egyszer mondom, ez a tudósok álláspontja. Akik a modern ember számára mindent racionálisan, ésszerűen meg akarnak magyarázni. A ránk maradt bibliai szöveg nem egy színes riport, nem egy történeti elbeszélés vagy természettudományos leírás, hanem egy hívő szív teológiai vallomása. Aki az özönvíz lefolyásának nem a külső kereteit kutatta, hanem a belső mondanivalójára figyelt. A külső kereteken tehát nekünk sem érdemes feleslegesen törni a fejünket.

1) *Ítélet volt*

Hogyan történt az özönvíz? A hívő ember azt feleli rá: úgy, hogy Isten ítéletet tartott! Az ítélettel addig vár az Úr, ameddig a hívők a bárkaépítéssel elkészülnek. Csak akkor kezdődik el az özönvíz, amikor a bárka útra kész. Amikor a hívők már

mind bementek a bárkába. Noénak itt még egyszer ki kell állni a hit próbáját: „mondta az Úr Noénak: »menj be te és egész házád népe a bárkába, [...] mert hét nap múlva esőt bocsátok a földre«” (7,1. 4). Értene Noé a parancsot, ha már nyakán lenne a vész. De még süt a nap. Az emberek fejében gyakran megfordul ez a kérdés, hogy Isten meg a papok nem csak ijesztgetik mindig az embert? Még hét napig kell várni, és közben semmi sem történik.

Most megint nem magát a történetet, hanem az elbeszélés teológiai mondani-
valóját kell megértenünk. Hét napig még mindig nyitva áll az ajtó. A nyitott ajtó hí-
vogatóst jelent. Ha azt mondom valakinek, az ajtó nyitva áll előtted, az azt jelenti,
hogy bármikor bejöhetsz. A filadelfiai gyülekezetnek is azt üzenté Krisztus, „*aditam*
előtökbe egy nyitott ajtót” (Jel 3,8). Az ajtó még nyitva áll. Isten vár téged. Ki tudja,
hány léleknek kell még bemenni az ajtón, hogy megkezdődhessék az ítélet. Az a
kérdés, téged készen talál-e?

Ne várjatok az ítélet előtt különleges jeleket sem. Úgy jön el, ahogyan a legke-
vésbé számítanak rá az emberek. Egy pillanatban élénk toppan az Úr, és magához
ragadja menyasszonyi gyülekezetét. Aztán megkezd az ítéletet a világ felett. Világos
az ígéből, hogy az ítélet Istené. Noénak csak annyi teendője volt, hogy megépítette
a bárkát. Isten hívő gyermekeinek csak annyi joga van, hogy engedelmeskednek Is-
tennek. De nincs joguk kárhozottatni a világot. Amikor tehát beledöndülnek a fejsze-
csapások a muzsikába, amely a völgyben szól, minden fejszecsapás azt hirdeti, hogy
Isten egy szép napon megítéli a világot. De alázd meg magad, menj el a bűnösök-
höz, a vámszedőkhöz és a paráznákhoz, könnyeiddel mosd meg a lábukat. Mert az
ítélet Istené.

Mert ha bevégeztél mindent, amit Isten rád bízott, ha az utolsó szöveget is bever-
ték a bárkába, ha az utolsó vörösbegy is meghúzódott a neki készített kalitkában,
akkor megkezdődik az ítélet. Egy szép napon mégiscsak megerednek az egek csat-
ornái. Kiderül, hogy mégiscsak jó lett volna bárkát építeni. Pont bárkát, és pontos-
an úgy, ahogy azt Isten meghagyta. Mert Isten ítéletében éppen az a döbbenetes,
hogy pontosan úgy következik be, ahogyan megígérte. Szabadulni is csak azon az
úton lehet, amit Isten mutatott. Ha Krisztust ajánlja, akkor csak ő az út, és senki
más. Ha Krisztus megtérést meg újjászületést követel, akkor nincsen más megoldás.

Persze, akkor már hiábavaló minden. Dicsérhetjük Noé szorgalmát, a bárka jó-
ságát. Ígérhetsz érte bármit, a bárka egyedül azé, aki építette. Az idegenek elől maga
Isten zárja be ajtaját (7,16). Nehogy Noénak megessen a szíve a rimánkodókon,
vagy pénzzel, összeköttetéssel, esetleg erőszakkal egyesek módot találjanak az ajtó
kinyitására. Az ajtó bezárásának azonban van ennél egy mélyebb, teológiai értelme
is. Amikor már mindenki elfoglalta a helyét, az utolsó pillanatban, mielőtt megindul
az özönvíz, meggyőződnek még egyszer arról, hogy senki sem hiányzik. Ezt jelenti
a saját kezűleg való bezárás. Ha ez belülről történne, azt hihetnénk, hogy az ember
maga védi meg magát, és képes is erre. A kívülről való becsukásnak jó példája a su-
nemi asszony, akinek meghalt a fia, és a holttestét felvitte a felházba és bezárta az
ajtót, amíg elszaladt a prófétához (2Kir 4,21). A kívülről való bezárás azt jelenti,
hogy valakit, aki magát nem tudja megvédeni, de mégis egyedül kell hagyni, erre az
időre bezárják, hogy a betolakodóktól megvédjék őt, és a visszatéréskor sértetlenül
találják. Az ókori keleti ember ezt valahogy úgy képzelte el, hogy Isten szinte le-
plombálja a bárkát egy olyan pecséttel, amelyen rajta áll a Jahve név. Egy lakatot le

lehet verni, de a Jahve pecsét felbonthatatlan. Ő a természeti erőknél is ura, és a védenccsei előtt megálljt tud nekik parancsolni. Az ő pecsétjét még az özönvíz tombolásában elszabadult elemek sem tudják feltörni.

Az ajtó bezárása tehát azt jelenti, hogy Isten védőőrizetbe vette Noét. Lehet-e valaki nagyobb biztonságban, mint amikor maga az Úr zárja be utána az ajtót? Ma úgy mondanám, ki nyúlhat ahhoz, aki leborult a golgotai kereszt előtt? Senki sem ragadhatja ki azt az Isten szeretetéből.

Közben megered az özönvíz és a völgyekben nőni kezd a víz. Megkezdődik a menekülés. A hegyek megtelnek égre kiáltó emberekkel. Az özönvízből egy araszra kiálló hegyóriások csúcsáról a bárkaépítés bolondsága most már a világ legbölcsebb beszédének látszik. Michelangelonak a római Sixtus-kápolnában lévő csodálatos freskói jutnak eszembe. A víz elől menekülők egymáson taposnak. Itt egy kéz nyúl ki, rajta egy kisgyermek, ott egy ifjú hajol le a szikláról, hogy kihúzzon egy leányt. A víz pedig közben tovább nő: „*Tízzenöt singgel növekedtek a vizék feljebb, minekutána a begyek elborítottak*” (7,20). Ez öt ember magassága. Úgy, hogy ha maga az óriás Óg állt volna a legmagasabb csúcson, akinek kilenc könyök volt az ágya (5Móz 3,11), még ő is megfulladt volna. Noénak azonban semmi oka nem volt, hogy aggódjon az ítélet láttán. A bárka nyugodtan úszott ugyanazon a vízen, ami mások számára a szörnyű halált jelentette. A pusztuló világ közepette is védi és hordozza őt a bárka fája, a gófer fa.

Sokan maradtak ki Noé idejében, és sokan maradnak ki majd az utolsó ítélet napján is. Amikor nőni kezd a víz, az emberek elkezdik majd bárkáért ostromolni az eget. De bárka nem adatik többé. Bárkát az özönvíz előtt kellett volna építeni. Ott állnak majd az ítélet zuhogása alatt, akik elkezdtek a bárka építését, de abbahagyták. Az ácsok, akik pénzért, foglalkozásszerűen mások számára csinálták. De bárka nem adatik többé. Bárkát az özönvíz előtt kellett volna építeni.

2) *A megmentett életek*

A hívő ember szívét az a kérdés szorongatja, hogy mi éli túl ezt az ítéletet? Mit vihetek be a bárkába, mit vihetek magammal az új életbe? Mi érdemli meg a megtartatást, és mit kell halálra méltónak tartanom? Nehéz kérdések ezek, és Isten nem is bízta ránk a választást. Noénak is pontosan kijelöli Isten az útítársait: „*Menj be te és egész házád népe a bárkába*” (7,1). Ha miránk lenne bízva a választás, valószínűleg mi is úgy oldanánk meg, mint a költő, Reményik Sándor:

„*Ha nem férünk fel ladikodba mind,*

[...]

Ó vedd fel, akiket én szeretek.”

(Árvíz)

Így egyedül Noé tartatott meg és a háza népe. Bent a bárkában kiderül, hogy Noé megváltott élete a halálra ítélt életek közül egyet-egyét magával vitt a bárkába. Vagyis a megváltott ember körül mindig van egy kis megváltott embervilág is. Hogyha igazán Isten gyermeke vagy, akkor köröttes megvidámodnak a szívek, felszáradnak a könnyek, másképp esik az embernek a kenyér, és őszintébb a csók, mert köröttes a mennyországának egy darabja van. De ha nem is így van, akkor mindennek az el-

lenkezője történik. Az emberek menekülnek a közeledből. Pedig olyan jó, ha valakinek az élete olyan, mint egy hűs oázis. Ha fáj a szívem, hozzá mehetek, ha panaszsom van, elmondhatom neki. Ha megsebesítették a lelkemet, őnála van orvosság. Mondjátok meg, hívő keresztyének, ilyen az életetek?

Noé bárkája azt is tanítja nekünk, hogy a megváltott élet a legtermészetesebb élet a világon. Persze nem szűnnek meg könnyörögni az Úrhoz megtartatásért, hiszen az ítélet súlya alatt recseg-ropog a hajó, és a fuldoklók jajkiáltásai is szüntelenül behallatszanak a bárkába. De ugyanakkor a hívő emberek a bárkában ugyanúgy esznek, isznak, elálmosodnak és levegőt szívnak, mint a többi ember. A kegyelem bárkájába tehát nem azért kell bemennünk, hogy téli álmodjunk, mint a teknős, hanem hogy életet nyerjünk. Megváltott, megszabadított életet, amely az ítélet hullámain tovasiklik, bár a többiek nyomorultul beleveszték a háborgásba. Azok tették sokak előtt gyűlöletessé a keresztyénséget, akik azt tanították, hogy a keresztyénség életideálja a cellák mélyén önmaga lelkében Krisztust kereső, ölbe tett kézzel elmélkedő apáca vagy barát.

A bárkában nincs tehát semmi misztikus, semmi csodálnivaló. Csak egy, az engedelmesség. Éppen úgy, mint a golgotai kereszt. Az sem a mennyből szállt alá angyalszárnyakon, hanem ott ácsolták durva kezek. Ott sem történt más csoda, mint az, hogy megfeszítettek valakit, aki engedelmeskedett. Ne keressetek tehát Noéban egy szentet. Lássátok meg benne a hozzánk hasonló, nyomorult bűnös embert, aki meghallotta Isten szavát, aztán engedelmeskedett egy életen keresztül azzal a szent bizonyossággal, hogy megérkezik.

Noé megtartatásának a titka a hitelbeli engedelmesség. Hitt a szónak. Amikor Isten megszólította, nem alkudozott, hanem nekilátott a munkának. Egyszer aztán kiderült, hogy aki hisz, az megtartatik. Valami olyasmi történt vele, mint ama főemberrel, aki a haldokló fia érdekében kereste fel Jézust. Amikor azt a választ kapta, hogy „*Eredj hazá, a te fiad él,*” azt olvassuk, a főember „*hitt a szónak*” (Jn 4,50). A harminc kilométeres út előtt nyugodtan hajtotta álomra a fejét, és másnap, amikor hazaérkezett, megtudta, hogy ugyanabban az órában gyógyult meg a fia, amikor ő Jézussal beszélt.

Ez az igazi engedelmesség. Amikor Jézus azt mondja: *Eredj el, megbocsáttatnak a te bűneid.* – Mi tovább megyünk. Vagy amikor Jézus azt mondja, hogy ezen az úton most ne menjünk tovább, megállunk, és azt kérdezzük: *Merre menjek Uram?* Ez a hit. Aki így tud hinni, az megtartatik.

3) *Mi lesz velünk?*

Míndez persze csak addig lehetséges, amíg az ítélet meg nem kezdődik. „*Amiképpen Noé napjaiban lett, úgy lesz az ember Fiának napjaiban is*” – mondja Jézus (Lk 17,26). Az ítélet napján aztán hiába vádoljuk majd Istent kegyetlenséggel. Volt idő, amikor ránk pazarolta a szeretetét. Annyi ígét szórt a szívünkbe, hogy tíz bárka is kitellett volna belőle.

Azzal fejezzük be, hogy a bárkaépítést tehát nem alkudhatjuk le. Ne higgyük, hogy majd valaki megépíti, és potyautasok lehetünk benne! Igaz, hogy voltak emberek, akiknek elengedettett a bárkaépítés, de ezek az életük utolsó pillanatában találkoztak Krisztussal. Így talált kegyelmet a jobboldali lator. De mi nem kérhetünk

ilyen kivételezést, mert már nem most találkoztunk először az Úrral. Akiket az Úr egyszer már megszólított, azoknak nem engedi el a bárkaépítést.

Azt se higgyük, hogy az utolsó pillanatban meg lehet a bárkát építeni. Az utolsó pillanatban nem lehet összesűriteni egy egész életet. Nem lehet kinyilvánítani, feldolgozni és továbbadni mindazt a szeretetet, amit egy egész életre bízott ránk. Az utolsó pillanatban csak egyet lehet tenni: sírni, bűnbánatot tartani a bárkaépítés megengedéséért. Kérjünk hát kegyelmi időt. Talán építhetünk még. Talán megvárja az Úr, amíg a miénk is elkészül.

Boldog ember az, aki ma azt az üzenetet kapta az Úrtól, hogy építs magadnak bárkát. Kezdjük el az Isten iránt engedelmes életet. Fogadjuk el életünk megmentőjének Jézust, mert ő a bárka. Egyetlen lehetőség van átvészelni a leszámolást, ha elrejtőzünk az ő sebeinek rejtekébe. Ahogy az ének mondja:

*„Jézus menedékem,
Hű oltalmam nékem
Te vagy egyedül.”* (294. dicséret)

Noénak a felragyogó szivárvány hirdette, annak viszont, aki hisz Istennek, és mer ebben a hitetlen világban az engedelmesség útján járni, a golgotai kereszt beszél arról, hogy Isten nem akarja elpusztítani a világot, hanem azt akarja, hogy a bűnös ember megtérjen és éljen (Ez 33,11). Ez a mi reménységünk!

ÁBRAHÁM- TÖRTÉNETEK

